

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

הערכת תכנית "סביבה בטוחה"

תמי ברוש, מור שגיא-דרורי, דנה רוזן, ד"ר עידית מני-איקן

- נובמבר 2019 -

תוכן עניינים

3	תקציר מנהלים
8	מבוא
9	מתודולוגיה
13	ממצאי רקע
13	רקע הצוות החינוכי בתחום
14	מוטיבציה להשתתפות בתכנית
15	תפיסת מטרות התכנית
17	יישום התכנית בפועל
17	הכשרות
18	העברת מערכי השיעור ושימוש בעזרים
21	הליווי בתכנית
24	חסמים בלימוד התכנית
26	משוב בנוגע לתכנית
26	תגובת התלמידים לשיעורים
30	תפיסות התפקיד של המנחים, הרכזים והמורים
33	השפעות התכנית
33	רכישת ידע
35	עמדות התלמידים בסיום התכנית
39	שינויים בעמדות הרכזים והמורים
45	הבדלים בין אוכלוסיות
45	הבדלים מגדריים
49	הבדלים גילאיים
51	חוזקות התכנית
54	אתגרי התכנית
62	סיכום והמלצות
65	נספח 1 – שאלוני המורים
69	נספח 2 – שאלוני הרכזים והמנהלים
76	נספח 3 – שאלון התלמידים

תקציר מנהלים

מבוא

- מחקר ההערכה מטעם מכון סאלד ליווה בשנת הלימודים תשע"ט את התכנית "סביבה בטוחה", תכנית חינוכית בתחום המוגנות המופעלת על ידי קרן ידידות טורונטו.
- התכנית פעלה ב-67 מוסדות חינוכיים מרשת החינוך התורני "בני יוסף", בהם תלמודי תורה ובתי ספר.
- מחקר הערכה התמקד בכל האוכלוסיות הרלוונטיות לתכנית: מנחים, רכזים ומנהלים, מורים ותלמידים.

מתודולוגיה

- במסגרת המחקר נעשה שימוש בכלי מחקר כמותיים ואיכותניים.
- 921 תלמידים מ-22 בתי ספר מילאו שאלונים בסיום התכנית.
- שאלונים למורים ולרכזים הועברו פעמיים, בתחילת התכנית ובסיומה, במערך לפני/אחרי, על מנת לאפשר בחינה של השפעות התכנית על תפיסותיהם ועמדותיהם. 435 מורים מילאו שאלונים בתחילת התכנית ו-92 בסיומה. 43 רכזים ומנהלים מילאו את שאלון הרכזים בתחילת התכנית ו-41 בסיומה.
- 5 מורים ו-5 רכזים רואיינו בסיום התכנית.
- קבוצת מיקוד עם 4 מנחים התקיימה לאחר תחילת הפעלת התכנית.
- כל הממצאים הכמותיים נותחו באמצעות מבחנים סטטיסטיים מתאימים והממצאים איכותניים עברו ניתוח קטגוריאלי או תמטי.

רקע הצוות החינוכי בתחום ומוטיבציה להשתתפות בתכנית

- מעל למחצית מהרכזים וכ-70% מהמורים דיווחו על היכרות נמוכה עד בינונית עם נושא המוגנות טרם הפעלת התכנית.
- עבור כמחצית מהרכזים ושני שלישים מהמורים הכשרת סביבה בטוחה הייתה **ההכשרה הראשונה בתחום**. אלו שהשתתפו בהכשרות קודמות עשו זאת בעיקר במסגרת הרצאות בשפ"י, מכון תה"ל או כחלק מהשתלמויות שונות.
- **המניע העיקרי של הרכזים להשתתפות בתכנית** היה ייחוס חשיבות לנושא ורצון לרכוש ידע וכלים. המניע העיקרי של המורים היה חיוב, בקשה או המלצה של גורם מתוך בית הספר (רכז או מנהל).
- היו רכזים אשר ציינו את חשיבות האישור הרבני לרצונם ונכונותם להשתתף בתכנית.
- **מטרות התכנית המרכזיות**, לתפיסת המורים והרכזים, הן העלאת המודעות לנושא המוגנות ומתן כלים למניעה של מקרי פגיעה. מטרה נוספת אותה הזכירו המנחים היא יצירת סביבה בית ספרית בטוחה.

יישום התכנית – השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים

- 90% מהרכזים ו-99% מהמורים השתתפו בהכשרות שניתנו במסגרת "סביבה בטוחה". שתי האוכלוסיות דיווחו כי ההכשרות תרמו להם במידה רבה וכי רכשו בהכשרה ידע בנושא פגיעות ומוגנות. עם זאת, רכישת כלים לזיהוי תלמידים שנפגעו כחלק מההכשרה דורגה על ידם כבינונית בלבד.
- 92% מהמורים דיווחו כי לקחו חלק בהעברת שיעורי התכנית. מדיווחי הרכזים והמורים עולה כי **התכנית נלמדה בכל שכבות בית הספר**, מא' ועד ו'. בבתי ספר רלוונטיים, התכנית נלמדה גם בשכבות ז' ו-ח'.
- כ-75% מהמורים ציינו כי **מערכי השיעור** היה ברורים להם וכי השתמשו בהם. עם זאת, רק רבע מהמורים הצליחו להעביר את שלושת מערכי השיעור המתוכננים, וחלק ניכר מהם הסתפק בהעברת שני מערכים בלבד.
- 60% מהמורים עשו **שימוש במשחקים ובאביזרים** שפותחו לתכנית, אך רק 25% השתמשו ב**סרטונים**. מהראיונות עלה שלא תמיד כל העזרים היו זמינים למורים וכי חסרה התאמה של הסרטונים לתלמידות.

יישום התכנית – קבלת ליווי וחסמים בהעברת התכנים

- רוב הרכזים הרגישו כי **קיבלו ליווי מספק** ליישום התכנית בבית הספר ורוב המורים הרגישו שקיבלו ליווי מספק להעברת המערכים בכיתות. הם ציינו לחיוב את **המנחים** שליוו את עבודתם באופן צמוד, סיפקו מענה מקצועי וסייעו גם באופן פרטני למורים.
- רוב הרכזים ציינו גם כי קיבלו תמיכה רבה **מהנהלת בית הספר** ביישום התכנית והזכירו את חשיבות עמדתו של המנהל כלפי התכנית להצלחתה.
- **חסמים לוגיסטיים** - קושי מרכזי שעלה מהמורים ומהרכזים עסק בכך שבפועל לא ניתן היה להעביר כל מערך בשעת לימודים בודדת כמתוכנן ורוב המערכים נלמדו על פני יותר משיעור אחד. עוד עלה כי היו מורים אשר הכניסו שינויים למערכים, או שלא השתמשו בהם במלואם כיוון שחשו שאינם מתאימים לתלמידיהם.
- **חסמים רגשיים** - בנוסף, היו מורים שתיארו בראיונות קושי בהעברת תכני התכנית מחשש להרוס את תמימות התלמידים או קושי במענה לשאלות מורכבות של תלמידים.
- מבין המורים הבודדים אשר לא העבירו שיעורים במסגרת התכנית, או אחרים שהודו כי התקשו בהעברתה, הסיבות המרכזיות שייחסו לכך היו מחסור בזמן, ייחוס חשיבות מעטה לנושא ותחושה שאין להם די ידע וכלים.

משוב – תגובת התלמידים לשיעורים

- משאלוני התלמידים, המורים והרכזים ניכר כי באופן כללי, השיעורים היו מעניינים, רלוונטיים ומחדשים עבור התלמידים. המורים והרכזים סברו בנוסף כי מטרות השיעורים הושגו והשיעורים תרמו לתלמידים.
- התכנים המרכזיים בשיעורים, אותם זכרו התלמידים בסוף השנה, כללו את ההבחנה בין אדם בטוח, מוכר וזר, מקומות בטוחים ונושא הפרטיות.
- התלמידים ציינו שאהבו במיוחד את העובדה שהשיעורים הקנו להם כללי התנהגות וידע כיצד לפעול בעת הצורך, את אופן העברת השיעורים שאיפשר להם לשתף בחוויותיהם ואת השימוש באביזרי העזר – המשחקים, הסרטונים, הסיפורים והחידות.
- התלמידים פחות אהבו את החששות שהשיעורים עוררו, את תחושת חוסר הנעימות שבדיון בנושא רגיש, את העובדה שחלק מהשיעורים חזרו על עצמם או שלעתים היו לא מעניינים.

משוב – תפיסות התפקיד של המנחים, הרכזים והמורים

- בשאלונים, הרכזים והמנהלים הביעו נכונות רבה להמשך מעורבות בתכנית, בעוד המורים הביעו נכונות מסויגת יותר להמשיך ולקחת בה חלק.
- מהראיונות עלה כי רוב הרכזים תופסים את תפקידם כלוגיסטי ופיקוחי בעיקרו, באופן שעורר בחלקם אי נוחות. עם זאת, רכזים שהם גם יועצים חינוכיים קידמו את התכנית כמומחי ידע בתחום.
- המנחים תופסים את עיקר תפקידם בהכשרה וליווי של הרכזים והמורים, גם דרך דוגמה אישית (מודלינג) - באופן התייחסותם לנושא המוגנות. כמו כן, הם רואים בעבודתם שליחות חשובה.

השפעות התכנית על התלמידים

- בשאלוני הסיום, התלמידים הפגינו ידע באשר להתנהלות בטוחה בתרחישים מסוימים המציבים סיכון. עם זאת, בתרחישים עמומים יותר הם התקשו יותר באיתור ההתנהגות הבטוחה.
- תפיסת המסוגלות של התלמידים בתחום הייתה גבוהה מאוד בסיום השנה. רוב התלמידים דיווחו כי הם יודעים כיצד לפעול בעת סכנה, חשים ביטחון ביכולתם לזהות ולמנוע מצבים מסוכנים וחשים בנוח לפנות לעזרה.
- אקלים בית ספרי – נראה כי רוב התלמידים רואים בצוות בית הספר כתובת במקרה של פגיעה. עם זאת, הם דירגו היבטים הקשורים בהיות בית הספר סביבה בטוחה ובשמירת התלמידים על כללי סביבה בטוחה בציונים ממוצעים בינוניים בלבד, באופן המעיד על צורך בשיפור.
- המורים והרכזים ציינו כי לדעתם, התכנית תרמה לתלמידים ברכישת ידע חדש לצד מודעות גוברת לסביבה ולכללי זהירות וכן ליצירת פתח לשיח בנושא.

השפעות התכנית על המורים והרכזים

- בסיום התכנית, נמדדו **עליות מובהקות בתפיסות המורים והרכזים** בנוגע לידע והכלים שברשותם בתחום המוגנות. בקרב המורים חלה עלייה בתחושת הנוחות שלהם לדבר עם תלמידים ולעסוק בנושא, ובביטחונם ביכולת שלהם לשמש כתובת עבור תלמידים שנפגעו ולהפנות לגורם מטפל המתאים.
- בנוסף, חלה עלייה בתפיסות המורים והרכזים את **האקלים בבית הספר** כמוגן.
- בקרב המורים, חלה **ירידה במספר תפיסות שליליות הקשורות למוגנות**, בהן "לא ניתן לשוחח באופן צנוע על נושאים אלו" ו"על המחנך לעסוק בהוראה ולא במוגנות". לגבי תפיסות מוטעות רווחות, לא נמצאו הבדלים בדירוגם, ככל הנראה כיוון שרובם לא החזיקו בתפיסות אלו מלכתחילה.
- הרכזים והמנהלים דיווחו על עלייה בהטמעת הנושא בבית הספר – ובסוף השנה רבים יותר דיווחו על קיומו של פורום מוגנות בית ספרי ועל מקרים בהם תלמידים שיתפו את הצוות בפגיעות.

הבדלים בין אוכלוסיות

- נמצאו **הבדלים מובהקים רבים בין תלמידות ותלמידים** בדפוסי המענה שלהם על השאלונים. התלמידות דיווחו במידה רבה יותר על כך שהבינו את החומר ושבהלך השיעורים ניתנה להן האפשרות להביע את עצמן. הן היטיבו לענות על שאלות הידע ודיווחו יותר מתלמידים כי סביבת בית הספר בטוחה עבורן, כי מותר להן להתנגד במצבי סיכון וכי יש למי לפנות בעת הצורך.
- בהתאמה, גם המורות דיווחו יותר מן המורים כי התלמידות הפנימו את החומר, הביעו עניין בשיעורים והשתתפו בהם באופן פעיל.
- נמצאו גם כמה **הבדלים מובהקים בין המורים למורות**. בין היתר נמצא שמורים מחזיקים יותר ממורות בתפיסות מוטעות רווחות לגבי פגיעות מיניות, למשל על כך שברוב המקרים הילדים שטוענים שנפגעו מגזימים.
- נמצאו כמה הבדלים בין תלמידי שכבות הגיל השונות. תלמידי כיתות ו' הפגינו ידע מועט יותר והביעו שביעות רצון נמוכה יותר מהשיעורים בהשוואה לתלמידי כיתות ד' ו-ה'. בנוסף, הם חשים פחות בטוחים בסביבת בית הספר ומרגישים פחות בנוח לפנות למישהו מצוות בית הספר לקבלת עזרה.

חוזקות התכנית

- לדעת המורים, חוזקות התכנית הבולטות הן העלאת המודעות לנושא ומתן כלים למניעה.
- העובדה כי התכנית מובנית ומסודרת ומותאמת למגזר החרדי גם צוינה לחיוב.
- חוזקה משמעותית שצויינה על ידי הרכזים והמורים בראיונות עמם היא ליווי המנחים בתכנית.

אתגרי התכנית

- האתגרים המרכזיים עמם ציפו המורים להתמודד, בתחילת השנה, היו מחסור בידע, חשש שהתכנית תיצור הצפה רגשית, קושי בהעברת התכנית בצורה צנועה והיעדר שיתוף פעולה מצד מורים והורים.
- האתגרים המרכזיים עמם התמודדו המורים בפועל היו בראש ובראשונה **מחסור בזמן**, לאחריו **קושי אישי לעסוק בנושא**, **מחסור במשאבים** וקושי להתמודד עם סוגיות שהעלו תלמידים.
- האתגרים המרכזיים עמם התמודדו הרכזים היו **קושי של הצוות לעסוק בנושא**, מחסור בזמן ומחסור בהכשרה.
- בראיונות, הקשיים הלוגיסטיים והרגשיים עמם התמודדו המורים צוינו כאתגרים משמעותיים בתכנית, לצד **חוסר בתגמול** הרכזים והמורים בתכנית בתוך העומס הכללי בו הם שרויים, אותו ציינו גם המנחים.
- הרכזים והמורים הביעו חשש בנוגע **להטמעת התכנית והמשך קיומה** העצמאי ללא מנחה, בתום שלוש שנות הליווי המתוכננות.

המלצות

- **ויסות העומס**: תכנון העברת מערכי השיעור בהלימה רבה יותר עם זמן ומשך השיעורים בפועל וריווח המערכים.
- הקדשת מחשבה **להתאמת המערכים על פי מגדר**, כך שבנות יקבלו ייצוג עמו יוכלו להזדהות באביזרי העזר, ובנים יקבלו מענה מותאם לאתגריהם הייחודיים.
- באופן דומה, מומלץ לבצע **התאמה של המערכים עבור גילאים בוגרים יותר**, בפרט שכבת ו'.
- דאגה ל**זמינות גבוהה יותר של אביזרי העבר** הנכללים במערכי התכנית בבתי הספר בהם לא היו נגישים.
- **בחינת המשך השימוש בסרטונים** לאור השימוש הנמוך של המורים בכלי זה.
- שקילת בניית **הכשרות שונות (או חלקים מהן) לרכזים ולמורים על בסיס מגדר**, לצורך מתן מענה מותאם.
- מתן **הנחיה פרטנית נוספת למורים**, תוך התמקדות באופן העברת מערכי השיעור על חשבון התפיסות והידע שככל הנראה מצויים בידיהם.
- בהכשרות המורים, **התמקדות בחסמים רגשיים ואמביוולנטיות**, לצד תדרוך הרכזים על דרכי התמודדות עם הסוגיה.
- בהכשרות המורים והרכזים, **התמקדות באיתור תלמידים שנפגעו ואופני הפנייתם לטיפול**.
- חשיבה מחודשת על האפשרות **לרתום לתכנית את היועצים הקיימים** בבתי הספר (אילו שאינם משמשים כרכזים) למען דאגה לקיימות התכנית בעתיד.
- **פנייה לקהל ההורים** בתכנית: פיתוח הדרכות הורים כלליות ומענה של ליווי פרטני בעת הצורך. גיוס ורתימת ההורים לתכנית עשויים גם לסייע להמשך הפעלתה בבתי הספר בטווח הארוך.
- **יצירת קהילה של רכזים ומורים מובילים** בתחום, ברשת בני יוסף, אשר יוכלו להמשיך ולדון ביניהם ולהתייעץ. צוות מוביל זה יוכל גם להבנות את המשך הפעלת התכנית לאחר סיום שנות ליווי המנחים.

מבוא

תכנית "סביבה בטוחה" הינה תכנית חינוכית בתחום המוגנות, המופעלת על ידי קרן ידידות טורונטו, שמטרתה להקנות למוסדות חינוכיים דתיים וחרדים כלים ליצירת סביבה מוגנת ובטוחה עבור תלמידים ותלמידות.

בשנת הלימודים תשע"ט פעלה התכנית ב-67 מוסדות חינוכיים מרשת החינוך התורני "בני יוסף", מהם 31 (46%) תלמידי תורה ו-36 (54%) בתי ספר לבנות. מבין המוסדות, 15 (22%) השתתפו בשלב הפיילוט של התכנית בשנים קודמות, בעוד בעבור 52 (78%) מהמוסדות הייתה זו שנת ההשתתפות הראשונה בתכנית. מרבית מוסדות הרשת שהשתתפו בתכנית נמנים על זרם עדות המזרח, ובתי ספר מעטים משתייכים למגזרים אחרים; ליטאי, חסידי ודתי-לאומי.

לצורך פיתוח תכנית לימודים ברת קיימא, אשר תוכל לפעול באופן עצמאי במוסדות החינוך בטווח הארוך, מודל התכנית מתבסס על מינוי והכשרה של רכז סביבה בטוחה מתוך צוות בית הספר, האחראי על הפעלתה. הרכז אמון על הכשרת מורי בית הספר ומתפקידו לסייע להם בקשיים והתלבטויות, בעוד המורים עצמם הם אלו שמעבירים לתלמידיהם את תכני התכנית. לצורך הנחייה וייעוץ מקצועיים, בשלוש השנים הראשונות של התכנית מלווים את הרכזים, המורים ויתר חברי הצוות החינוכי מנחים מקצועיים שהוסמכו לכך, כשלכל בית ספר מנחה מלווה קבוע. בנוסף, כחלק מהפעלת התכנית, פיתחה קרן ידידות טורונטו בסיוע יועצים מומחים ארגז כלים ייחודי הכולל שישה מערכי שיעור מפורטים בתחום המוגנות, הכוללים הפעלות שונות וסרטוני הדרכה למורים ותלמידים.

בתשע"ט קיימה הקרן שלוש הכשרות ייעודיות לרכזים שעסקו בהעמקת הידע בתחום המוגנות והקניית כלים. כל רכז היה אחראי על קביעת ארבעה מועדי הכשרה לצוות החינוכי בבית ספרו, הכשרה שהועברה בשיתוף עם המנחה המלווה. המורים התבקשו להעביר שלושה ממערכי השיעור שפותחו לתלמידים.

מכון סאלד ליווה את התכנית בשנתה הראשונה באמצעות מחקר הערכה. המחקר עקב אחר אופן יישום התכנית, השפעותיה ותרומותיה לתלמידים השונים שהשתתפו בה, תוך בחינת נקודות מבטם של המנחים, הרכזים, המורים והתלמידים אשר לקחו בה חלק. כמו כן אופיינו אתגרים וחוזקות, והועלו הצעות לשיפור התכנית לקראת המשך הפעלתה והתרחבותה לרשתות חדשות ומוסדות נוספים. ממצאי מחקר זה מפורטים בדוח להלן.

מתודולוגיה

אוכלוסיות המחקר

המחקר התמקד באוכלוסיות הבאות:

1. **תלמידים** - 921 תלמידים מ-22 בתי ספר אשר לקחו חלק בתכנית (33% מכלל בתי הספר שהשתתפו בתכנית) מילאו שאלונים בסיום השנה. להלן מאפייניהם:

לוח 1: פילוח התלמידים על פי מגדר

בנות	בנים	
41%	59%	N=921

לוח 2: פילוח התלמידים על פי שכבות גיל

אחר	ו'	ה'	ד'	
5%	29%	39%	27%	N=903

לוח 3: פילוח התלמידים על פי שיוך מגזרי של בית הספר

עדות המזרח	ליטאי	חסידי	דתי לאומי	
89%	5%	0%	6%	N=921

2. **מורים** - 435 מורים מ-39 בתי ספר אשר לקחו חלק בתכנית (58% מכלל בתי הספר) השיבו על שאלונים טרם תחילת הפעלת התכנית (שאלוני Pre). זאת בעוד רק 92 מורים, מ-20 בתי ספר (30% מכלל בתי הספר), השיבו על שאלונים בסיום השנה (שאלוני Post). להלן מאפייניהם:

לוח 4: פילוח המורים על פי מגדר

נשים	גברים	
60%	40%	התחלה N=435
44%	56%	סיום N=92

לוח 5: פילוח המורים על פי תפקיד בבית הספר (מענה מרובה)

אחר	מורה מקצועית	מחנך/ת	
13%	43%	60%	התחלה N=435
3%	11%	96%	סיום N=92

לוח 6: פילוח המורים על פי שיוך בית ספרי

עדות המזרח	ליטאי	חסידי	דתי לאומי	
93%	3%	2%	3%	התחלה N=435
74%	19%	0%	8%	סיום N=92

בנוסף, חמישה מורים רואיינו בסיום השנה, בהם שלושה מורים (מלמדים) ושתי מורות.

3. **רכזים ומנהלים** – 43 רכזים ומנהלים, מ-38 בתי ספר (57% מכלל בתי הספר) השיבו על שאלוני Pre-טרם תחילת הפעלת התכנית, ו-41 רכזים ומנהלים¹ השיבו על שאלוני ה-Post בסיומה. להלן מאפייני הרכזים והמנהלים המשיבים:

לוח 7: פילוח הרכזים והמנהלים על פי מגדר

נשים	גברים	
60%	40%	התחלה N=42
55%	45%	סיום N=40

לוח 8: פילוח הרכזים והמנהלים על פי תפקיד בבית הספר (מענה מרובה)

מורה	יועץ/ת חינוכית	מנהל/ת	רכז/ת	
33%	49%	8%	41%	התחלה N=39
20%	28%	38%	38%	סיום N=40

בנוסף, חמישה רכזים רואיינו בסיום השנה, בהם שלושה רכזים ושתי רכזות.

4. **מנחים** – ארבעה מנחים בתכנית, בהם שלוש מנחות ומנחה, השתתפו בקבוצת מיקוד שהתקיימה בחודש מרץ 2019, זמן קצר לאחר תחילת הפעלת התכנית במרבית בתי הספר.

¹ בשאלון הסיום לא נשאלו הרכזים והמנהלים לגבי שם בית הספר בו הם פועלים, על מנת לאפשר להם מילוי אנונימי. לכן, אין נתונים על מס' בתי הספר ממנו הגיעו.

כלי המחקר

במהלך המחקר נאספו נתונים בכלי מחקר כמותיים ואיכותניים. כלי המחקר הכמותיים כללו:

1. **שאלוני תלמידים** – שאלוני נייר ועיפרון הועברו לתלמידי כיתות ד'–ו' בסיום השנה. השאלונים נכתבו בשיתוף עם יועצת מקצועית מטעם קרן ידידות טורונטו ותוך התחשבות בשיקולים של רגישות והתאמה תרבותית לבתי ספר חרדיים. בשאלונים נכללו שאלות סגורות על מידת ההשתתפות בתכנית וחשיפה לתכניה; מבדקי ידע בתחום המוגנות; משוב בנוגע לשיעורי התכנית; תפיסות של ידע ועמדות בעקבות התכנית ותפיסות לגבי סביבת בית הספר. רוב השאלות הסגורות נעו על סולם של בין 1 (לא מסכימה בכלל) ל-5 (מסכימה מאוד).

כמו כן כללו השאלונים שתי שאלות פתוחות בנוגע לחלקים אהובים יותר ופחות בתכנית. השאלונים חולקו לתלמידים ולתלמידות בשני נוסחים מקבילים – בלשון זכר ונקבה בהתאמה.

2. **שאלוני מורים** - שאלוני נייר ועיפרון הועברו לצוות החינוכי לפני תחילת הפעלת התכנית ובסיומה (מערך Pre-Post). השאלונים כללו שאלות סגורות על תפקיד המורה בבית הספר; היכרות עם תחום המוגנות; המניעים ללמד בתכנית (Pre); מידת העברת שיעורים בפועל ותפיסת תרומתם לתלמידים (Post); משוב על ההכשרה וחומרי העזר בתכנית (Post); עמדות בנוגע לסוגיות שונות בתחום המוגנות (בשני השאלונים), תפיסות בנוגע לכלים ולידע הרלוונטי שברשותם (בשני השאלונים) ונכונות להשתתף בתכנית בעתיד (Post). רוב השאלות הסגורות נעו על סולם של בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד). בנוסף כללו השאלונים שאלות פתוחות בנוגע לאתגרי התוכנית וחוזקותיה.

3. **שאלוני רכזים ומנהלים** – שאלוני נייר ועיפרון הועברו לרכזי התכנית ולמנהלי בתי ספר לפני תחילת הפעלת התכנית ובסיומה (מערך Pre-Post). השאלונים כללו שאלות סגורות על תפקיד המשיב בבית הספר; רקע והכשרות קודמות בתחום המוגנות (Pre); יישום התכנית בפועל בבית הספר (Post); משוב בנוגע לליווי ולתמיכה שקיבלו מהמנחים ומהנהלת בית הספר בהפעלת התכנית (Post); תפיסת תרומת השיעורים לתלמידים (Post); עמדות בנוגע לסוגיות שונות בתחום המוגנות (בשני השאלונים); תפיסות בנוגע לכלים ולידע הרלוונטי שברשותם (בשני השאלונים) ונכונות להשתתף בתכנית בעתיד (Post). רוב השאלות הסגורות נעו על סולם של בין 1 (כלל לא) ל-5 (במידה רבה מאוד). בנוסף כללו השאלונים שאלות סגורות ופתוחות בנוגע לאתגרי התוכנית וחוזקותיה ולהמלצות הרכז לשיפור.

כלי המחקר האיכותניים כללו:

1. **ראיונות עם מורים** – בסיום השנה נערכו ראיונות טלפוניים חצי מובנים עם חמישה מורים שלימדו בתכנית. הראיונות עסקו בתפיסות המורים לגבי מטרות התכנית, הכשרתם ויישום התכנית בפועל, חוזקות, קשיים ואתגרים והמלצות לשיפור.

2. **ראיונות עם רכזים** - בסיום השנה נערכו ראיונות טלפוניים חצי מובנים עם חמישה מרכזי התכנית. הראיונות עסקו בתפיסות הרכזים לגבי מטרות התכנית, הכשרתם והתנהלות התכנית בפועל, חוזקות, קשיים ואתגרים והמלצות לשיפור.

3. **קבוצת מיקוד עם מנחי התכנית** – קבוצת המיקוד, שהתקיימה בסמוך לתחילת הפעלת התכנית, עסקה בתפיסות המנחים את מטרות התכנית, האופן בו התקבלו ההכשרות והתכנית בבתי הספר, חסמים ואתגרים בהפעלתה והצלחותיה, קשיים ייחודיים לתפקיד המנחה והמלצות לשיפור.

עיבוד וניתוח הנתונים:

כל השאלונים הוקלדו באופן ידני ועברו בקרת איכות לטיוב ההקלדה.

כל הממצאים הכמותיים שהתקבלו מהשאלונים נותחו באמצעות תוכנת SPSS בשימוש בפרוצדורות סטנדרטיות של סטטיסטיקה תיאורית ומבחנים סטטיסטיים לבחינת הבדלים בין אוכלוסיות. בכל השאלונים נערכו מבחנים לבחינת מובהקות ההבדלים בין נשים וגברים (T-Test) לאוכלוסיות בלתי תלויות) ובשאלון התלמידים נערך ניתוח שונות (ANOVA) לבחינת מובהקות ההבדלים בין תשובותיהם של תלמידים משכבות גיל שונות. בנוסף, בשאלוני הרכזים והמורים נערכו מבחנים לבחינת מובהקות ההבדלים הסטטיסטיים בין תחילת התכנית וסופה (T-Test למשתנים מסולם רווח ומעלה, χ^2 למשתנים מסולם סדר).

לנוחיות ההצגה, במרבית התרשימים נתוני הרכזים והמנהלים צבועים **בירוק**, נתוני המורים **בתכלת** ונתוני התלמידים **בסגול**. כמו כן, תרשימים המכילים מידע הכולל אחוזים מופיעים כעמודות אופקיות, תרשימים המכילים מידע אודות ממוצעים בעמודות אנכיות, ומידע אודות הבדלים בין מועדי העברה – בעמודות מקובצות.

השאלות הפתוחות בשאלונים עברו ניתוח קטגוריאלי, ותוצאותיהן מוצגות באחוזים לאורך הדוח, לצד שילוב דוגמאות בולטות מן הכתוב.

הראיונות וקבוצת המיקוד שוקלטו ונותחו באמצעות תוכנת ATLAS לניתוח איכותני, המסייעת בזיהוי תימות בולטות משותפות. התימות שזוהו, לצד ציטוטים אופייניים מובאות לאורך הדוח.

מגבלות הניתוח

חשוב לציין מספר גורמים שהשפיעו על אפשרויות הניתוח ותוצאותיו:

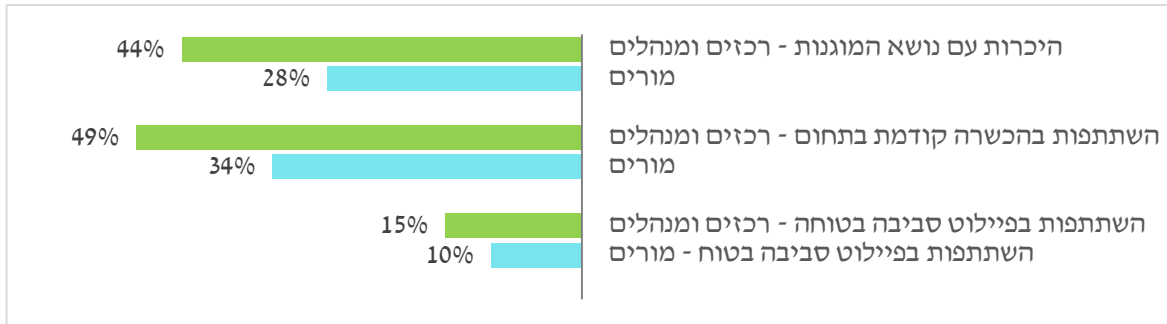
1. הומוגניות בתי הספר מבחינת שיוך מגזרי (קרוב ל-90% מעדות המזרח), לא אפשרה עריכת השוואות תקפות בין משיבים ממגזרים שונים.
2. פערים מספריים בין המשיבים על שאלון המורים בתחילת השנה ובסיומה לא אפשרו להשתמש בכל שאלוני המורים שנאספו בתחילת השנה לצורך ניתוחי השוואת pre/post מחשש להטיה הנובעת מהבדלים במאפייני האוכלוסיות המשיבות. לצורך עריכת ההשוואות, נבנה מדגם השוואה מתוקן אשר כלל 203 משאלוני הפתיחה (46%).
3. כיוון ששאלון התלמידים הועבר רק בסיום התכנית (ולא כלל מערך pre/post), לא ניתן למדוד שינויים שחלו בעקבות התכנית, או לייחס את תוצאותיו לתכנית באופן מובהק.
4. בעבור חלק מההיגדים בשאלונים, ובפרט בשאלוני המורים, יתכן כי אפקט רצפה (ממוצע הקרוב לקצה התחתון של הסקאלה) או אפקט תקרה (ממוצע הקרוב לקצה העליון של הסקאלה) השפיעו על הממצאים, והם שמסבירים היעדר הבדלים בין תחילת התכנית לסיומה.

ממצאי רקע

רקע הצוות החינוכי בתחום

המורים והרכזים נשאלו בשאלוני ה-Pre אודות הרקע והניסיון שלהם בתחום המוגנות:

תרשים 1: היכרות עם תחום המוגנות

סולם היכרות עם נושא המוגנות: 1-כלל לא מסכים עד 5 – מסכים במידה רבה מאוד. הממצאים קובצו ל-3 דרגות הסכמה: נמוך (1-2); בינוני (3); גבוה (4-5). בגרף מוצגת הרמה הגבוהה בלבד (4-5). סולם השתתפות בהכשרה קודמת ובפילוט: כן/לא. בגרף מוצגות תשובות חיוביות בלבד.

N=; N=41 רכזים ומנהלים; N=435 מורים

ניכר כי החשיפה הקודמת לנושא המוגנות והשתתפות בהכשרות קודמות הייתה רבה יותר בקרב רכזים ומנהלים מאשר בקרב מורים. עם זאת, אחוזי החשיפה לא היו גבוהים בשתי האוכלוסיות, ועבור 51% מהרכזים ו-66% מהמורים הכשרת סביבה בטוחה הייתה ההכשרה הראשונה בנושא.

המשיבים שהשתתפו בהכשרה קודמת התבקשו לפרט בשאלה פתוחה אודותיה. מתוך 133 המורים שהשיבו, קרוב למחצית ציינו שעברו הרצאות בנושא מגורמים שונים, הבולטים בהם: מכון תה"ל, שפ"י והכשרות שעברו בקרן ידידות טורונטו. כשליש מהמורים ציינו שעברו השתלמויות בנושא במסגרת בית הספר, על ידי יועץ/ת בית הספר או על ידי מרצים חיצוניים. מסגרות הכשרה נוספות שצוינו על ידי מספר מועט יותר של מורים הן מסגרות לימודיות, ניסיון קודם בהעברת נושאים דומים או התמודדות עם מקרי פגיעה במסגרת עבודתם וכן הכשרה במסגרת עבודתם כיועצים או מטפלים.

מתוך 20 הרכזים שהשיבו על שאלה זו, רובם ציינו שלקחו חלק בהרצאות שונות, בעיקר במסגרת שפ"י. כמו כן, חלק מהרכזים ציינו כי הם עובדים כיועצים וחלקם ציינו כי עברו הכשרה בנושא המוגנות במסגרת לימודיהם או במסגרת השתלמויות בית ספריות בהם לקחו חלק.

מוטיבציה להשתתפות בתכנית

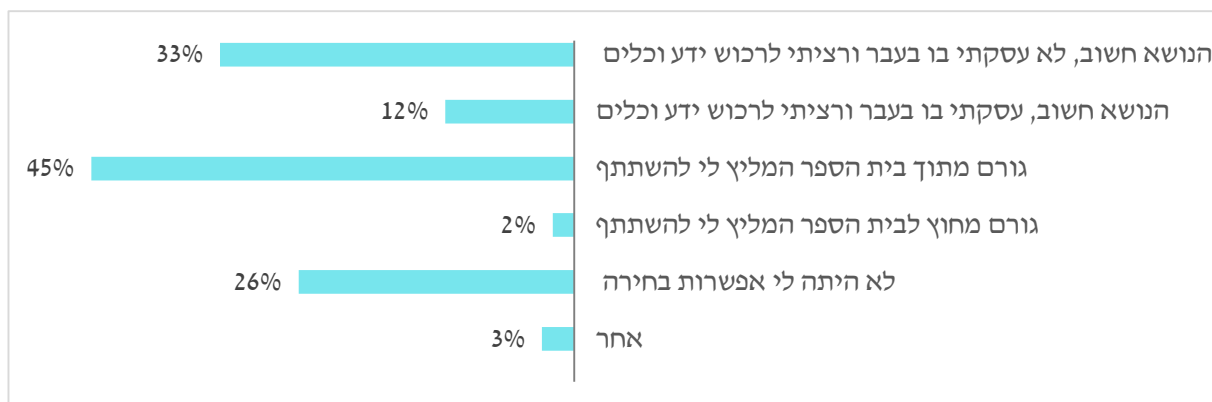
המורים והרכזים נשאלו בשאלוני ה-Pre אודות המוטיבציה שלהם להשתתפות בתכנית. השאלות שנשאלו היו מעט שונות ולכן מופיעות בתרשימים 2 ו-3 בנפרד, להלן:

תרשים 2: מניעים להשתתפות בתכנית "סביבה בטוחה" – רכזים ומנהלים

N=43

תרשים 3: מניעים להשתתפות בתכנית "סביבה בטוחה" – מורים (מענה מרובה)

N=421

ניכר כי על פי דיווחיהם, מניעי ההשתתפות בתכנית של שתי האוכלוסיות היו מעט שונות. בעוד המוטיבציה העיקרית של הרכזים והמנהלים לקחת חלק בתכנית הייתה תפיסתם כי הנושא חשוב והיו רוצים לרכוש בו ידע וכלים, המוטיבציה העיקרית של המורים להשתתפות הייתה המלצת הרכז/המנהל/גורם אחר מחוץ לבית הספר וכי למעשה אפשרות הבחירה שלהם באם להשתתף או לא הייתה מצומצמת יותר.

לצד זאת, מראיונות הרכזים עולה תמונה מעט מורכבת יותר, לפיה ההחלטה על מילוי תפקיד הרכז/ת נקבעה על ידי המנהל/ת, לאחר שההחלטה על כניסת התכנית לבתי הספר נעשתה בתיאום של מנהלי בתי הספר. על אף היעדר הבחירה, ההחלטה הייתה מבורכת לדעתם:

“לא ממש הייתה בחירה, אולי בעקיפין. התקשרו ואמרו לנו שאנחנו צריכים לעשות את זה בבית הספר. דווקא אנחנו מאוד מחוברים לדברים האלה וגם לפני זה אנחנו עשינו את זה בעצמנו, אז אמרנו בכיף” (רכז התכנית).

בנוסף, חלק מהרכזים הדגישו בהקשר זה את חשיבות האישור הרבני לתכנית, אשר תרם למוטיבציה שלהם לקחת בה חלק:

“האישור הרבני היה מאוד חשוב, על זה נתנו את הדגש. שיש משהו מקצועי עם עמדת תורה שיודעים איך להתנהל ולגשת לילדים” (רכז התכנית).

תפיסת מטרות התכנית

בראיונות עם רכזי התכנית והמורים עלו שתי מטרות בולטות, אותן הם תופסים כמטרות עיקריות של תכנית סביבה בטוחה.

רוב רכזי התכנית והמורים ציינו כי מטרת התכנית היא **העלאת המודעות לנושא המוגנות**:

“בעיניי זה להביא הבנה לבנות [...] של מה זה להיות בסביבה בטוחה, כל הכללים ותכל'ס זה עובד ככה, בדרך יצירתית כמו כל דבר שהם לומדים וזה נכנס אליהם” (רכז התכנית).

“לפתח אצל הילדים חוש, תשומת לב, לשים לב למה שקורה מסביבם עם כל הסיטואציות והדברים שקורים להם, האם הם באמת מתאימים להם, נוחים, טובים להם או שלא” (מורה).

“המטרה בעיני ללמד את הילדים לזהות את הסביבה שבאמת נכונה וטובה להם. לזהות את הרגשות שלהם, לדעת להתמודד במצבים מסוימים [...] לפתח את המודעות שלהם לסביבה. לדרכי התגוננות, לרגשות” (מורה).

מטרה נוספת שרוב הרכזים והמורים ציינו היא **מתן כלים למניעה עתידית של מקרי פגיעה**:

“[דרך התכנית] יכולים למנוע חס וחלילה משהו רע. שיהיו להם את הכלים איך להבין” (רכז התכנית).

“לתת להם כלים להגן על עצמם – כדי שיוכלו לזהות אירועים שיכולים להתגלגל לאירועים לא נעימים עבורם, פגיעה בצניעות וכדומה” (רכז התכנית).

“לבסוף, לתת כלים כדי לצאת מאירוע כזה בצורה טובה, בצורה מוגנת. אם יש אירוע כזה אז לדעת לצאת ממנו” (רכז התכנית).

“נראה לי שממש צריך את התכנית כדי לפתוח את העיניים של הבנות וזה לא רק כדי לדעת שקורה הדברים האלה אלא גם לדאוג ולפתח מזה” (רכז התכנית).

“לתת כלים לתלמידות. במבט נכון. בצורה בריאה. בעזרת השם שלא יקרה שום דבר, אבל במקרה שכן יקרה משהו כזה, אז שידעו כיצד לפעול. שיהיה להם כללים מסוימים שנלמדים בתכנית” (מורה).

“התוכנית תמנע את רצח הנפש הבאה. ככה אני רואה את התכנית. זה מה שהיא צריכה לעשות. כן, זה ימנע חלק מהפגיעות, וגם אלו שיפגעו חומרת הפגיעה לא תהיה קשה. ימנע את ההתכנסות וכל מה שקורה אחרי המקרה, ילד מבין שהוא כן יכול לדבר, אין ווטו, אפשר לפתוח ולספר” (מורה).

מטרות אלו עלו גם בקבוצת המיקוד שנערכה עם מנחי התכנית, אשר הוסיפו שלתפיסתם קיימת גם מטרה נוספת לתכנית – **יצירת סביבה בטוחה בבית הספר**.

”דבר נוסף, זה ליצור את זה שבית הספר יהיה סביבה בטוחה, אני דיברתי עם אימהות בשטח שאמרו שאנחנו שולחות את הילדים לבית הספר שמחצית מהחיים שלהם מחוץ לבית ואנחנו לא תמיד בטוחים שהם בטוחים. וברגע שישנה תכנית בתוך בית הספר שבה נלמדים כללים להתנהגות של סביבה בטוחה, גם למורים וגם לתלמידים, אנחנו בעצם הופכים את בית הספר למקום שהוא סביבה בטוחה” (מנחה בקבוצת המיקוד).

בנוסף, רכז אחד ציין כי לדעתו מטרתה של התכנית היא טיפול בתלמידים שנפגעו ושזקוקים לעזרה.

סיכום – ממצאי רקע

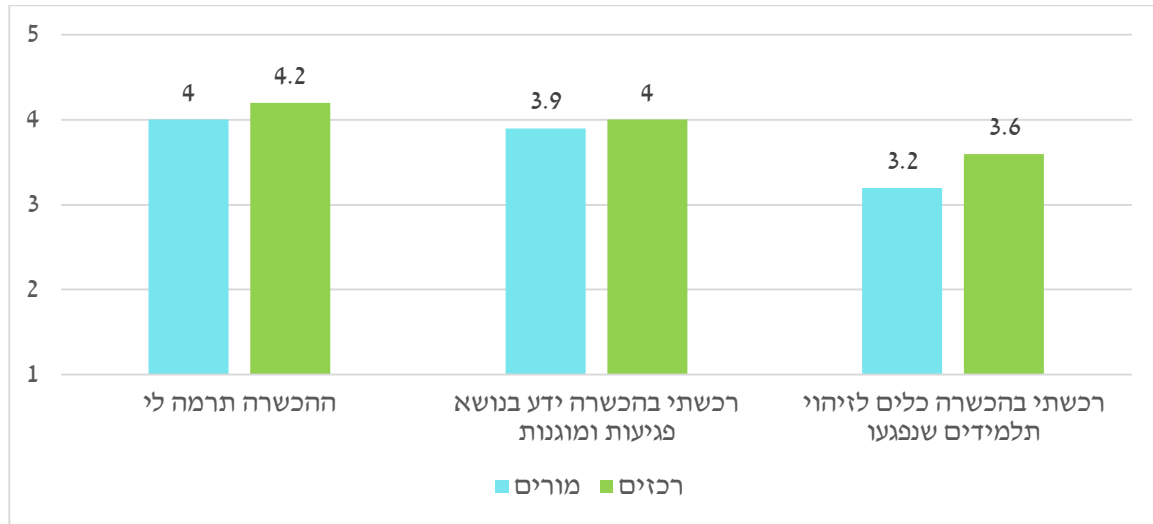
- מעל למחצית מהרכזים ו-70% מהמורים דיווחו על היכרות נמוכה עד בינונית בלבד עם נושא המוגנות טרם הפעלת התכנית.
- עבור כמחצית מהרכזים ושני שלישים מהמורים הכשרת סביבה בטוחה הייתה ההכשרה הראשונה שעברו בתחום. אלו שהשתתפו בהכשרות קודמות עשו זאת בעיקר במסגרת הרצאות בשפ"י, מכון תה"ל או כחלק מהשתלמות.
- המניע העיקרי של הרכזים להשתתפות בתכנית היה ייחוס חשיבות לנושא ורצון לרכוש ידע וכלים. המניע העיקרי של המורים היה חיוב, בקשה או המלצה של גורם מתוך בית הספר (רכז או מנהל).
- היו רכזים אשר ציינו את חשיבות האישור הרבני לרצונם ונכונותם להשתתף בתכנית.
- מטרות התכנית המרכזיות, לתפיסת המורים והרכזים, הן העלאת המודעות לנושא המוגנות עיקריות, ומתן כלים למניעה של מקרי פגיעה. מטרה נוספת אותה הזכירו המנחים היא יצירת סביבה בית ספרית בטוחה.

יישום התכנית בפועל

הכשרות

בשאלוני ה-Post, 90% מהרכזים והמנהלים ציינו כי השתתפו בהכשרות הרכזים שהועברו על ידי קרן ידידות טורונטו ו-99% מהמורים ציינו כי השתתפו בהכשרות צוותי החינוך בבית הספר. הרכזים דיווחו על השתתפות ב-2.8 הכשרות בממוצע והמורים - ב-2.7 הכשרות.

תרשים 4: תרומות ההכשרה

N מורים=89; N רכזים=40 ומנהלים

ניכר כי בשתי האוכלוסיות, תרומת ההכשרות הייתה רבה, ושתייהן דיווחו כי רכשו בה ידע בנושא פגיעות ומוגנות. בנוגע לרכישת כלים לזיהוי תלמידים שנפגעו – ממוצע התשובות היה מעט נמוך יותר, בטווח הבינוני, כשהרכזים והמנהלים דיווחו על מידה רבה יותר של רכישת כלים מאשר המורים.

בנוסף, המורים נשאלו באיזו מידה רכשו בהכשרה ידע בנוגע לגבולות ולכללי התנהגות בטוחה שעל הצוות החינוכי לנהוג בהם וממוצע תשובותיהם היה 3.7.

בראיונות עם הרכזים, רובם ציינו את ההכשרות שעברו בחיוב, ודיווחו כי אלו סייעו להם לבצע את תפקידם ולהטמיע את התכנית בבית הספר:

"הייתה הכשרה לכולם [...] הביאו שני אנשים שדיברו, אחד איש מקצוע שדיבר על פגיעות בילדים באזור ירושלים [...] היה שיח מאוד פתוח של הרכזים, שאלות וזה, וחוף מזה הכל היה מתוקתק" (רכז התכנית).

"ההשתלמויות היו מאוד חשובות, אפילו סתם ידע – לא יכולתי לדחוף אם לא הייתה לי מודעות וידע. זה שבאתי לקורס סיפק לי את זה, וזה גם דרבן אותי מבפנים כדי לא לוותר ולדחוף את הנושאים הללו" (רכז התכנית).

”במפגשים בירושלים דיברו אתנו קודם על המצב הכללי של התקיפות המיניות, הבעיות שכרוכות בזה וכו'. למעשה זה דחף אותנו להירתם לנושא של המניעה, הצפת הדברים, אח”כ כמובן למדנו את החוקים של העניין, אח”כ קיבלנו הדרכה איך להעביר את הנושא לצוות כדי שיעבירו הלאה לכיתה” (רכז התכנית).

”כל פעם שהיינו צריכים להעביר חומר למורים אז קיבלנו קודם הדרכה מידידות טורונטו וזה מועיל מאוד, כי אתה לא שוחה במערבולת. נותנים לך את כל הכלים, הכל ממש מוגש לך כמו כפית לפה, רק תעביר” (רכז התכנית).

גם המורים ציינו בראיונות את תרומת ההכשרות לחיוב:

”הייתה היכרות בכלל עם העולם הזה של מוגנות. מה החשיבות של לעסוק בזה, עד כמה יש תופעות ששכיחות גם בתור הציבור הדתי. לא היו שם עצות טיפוליות או משהו כזה אלא היכרות עם התופעה והצורך לעסוק בזה. בשבילי זה היה משמעותי בעיקר כדי להתייחס יותר לתלמידים שמדווחים” (מורה).

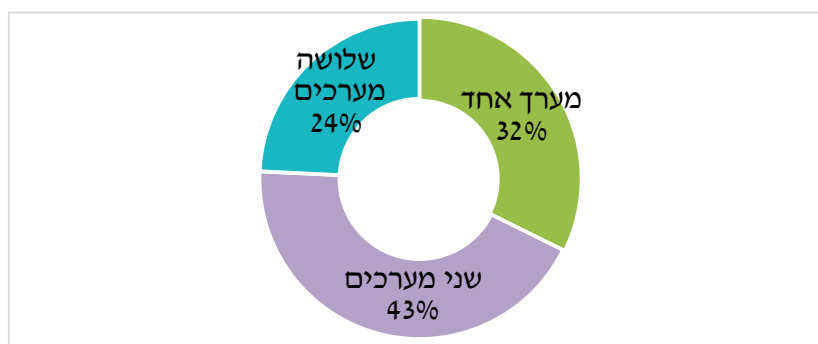
העברת מערכי השיעור ושימוש בעזרים

בשאלוני ה-Post, 81 מורים (92%) דיווחו כי לימדו שיעורי ”סביבה בטוחה” במהלך השנה. מבין הרכזים 16 (39%) התנסו בהעברה שיעורים בעצמם, בעוד ברוב בתי הספר בהם ריכזו את התכנית השיעורים הועברו, כמצופה על פי מודל התכנית, על ידי מחנכי הכיתות. בהתאמה, רובם המוחלט של התלמידים (98%) דיווחו על השתתפות בשיעורים.

הרכזים דיווחו כי התוכנית נלמדה בכל שכבות הגיל שבין א' ל-ו', וכ-30% מהם ציינו שנלמדה גם בשכבות ז' ו-ח' (בבתי הספר הרלוונטיים). בהתאמה, המורים שהשיבו על השאלון לימדו שיעורי סביבה בטוחה בכל שכבות הגיל שבין א' ל-ו' (13-19% מהמורים בכל שכבת גיל). מורים בודדים דיווחו כי לימדו את התכנית בשכבת ז'.

המורים נשאלו לגבי מספר המערכים שהועברו בבית הספר או שהעבירו בעצמם:

תרשים 8: מספר המערכים שהועברו על ידי המורים

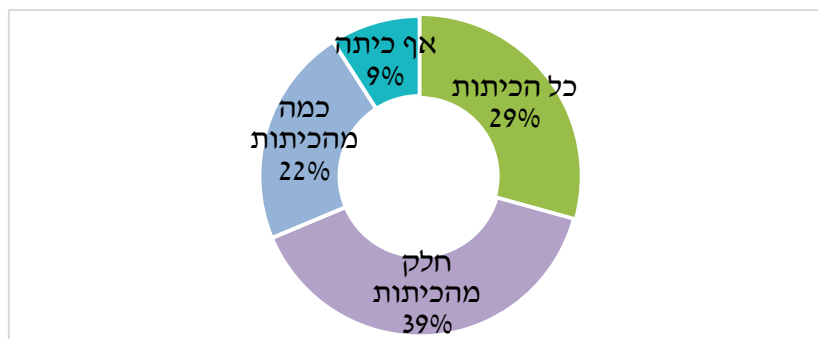
N=80

ניכר כי רק כרבע מהמורים הצליחו להעביר את כל שלושת המערכים המתוכננים, בעוד היתר העבירו שני מערכים או מערך אחד בלבד.

גם הרכזים נשאלו בכמה מהכתות בבתי הספר שלהם, להערכתם, נלמדו כל שלושת המערכים :

תרשים 9: אחוז הכיתות בהן הועברו שלושת המערכים - על פי הרכזים

N=41

באופן דומה, מהרכזים עולה כי רק בפחות משליש מהמקרים שלושת המערכים הועברו בכיתות כמותוכן. 9% מהרכזים העריכו כי באף אחת מהכתות בבית ספרם לא הועברו שלושת המערכים. המורים נשאלו לגבי מספר השיעורים שהקדישו להעברת המערכים. מספר השיעורים הממוצע עליו דיווחו היה 4.2, כשמעל לרבע מהם דיווחו שהקדישו 6 שיעורים לנושא. גם התלמידים נשאלו לגבי מספר שיעורי "סביבה בטוחה" בהם השתתפו ותשובתם הממוצעת הייתה נמוכה יותר - 3.2 שיעורים. הקושי בהעברת מערכי השיעורים בשעת לימודים אחת עלה באופן בולט גם בראיונות עם המורים והרכזים :

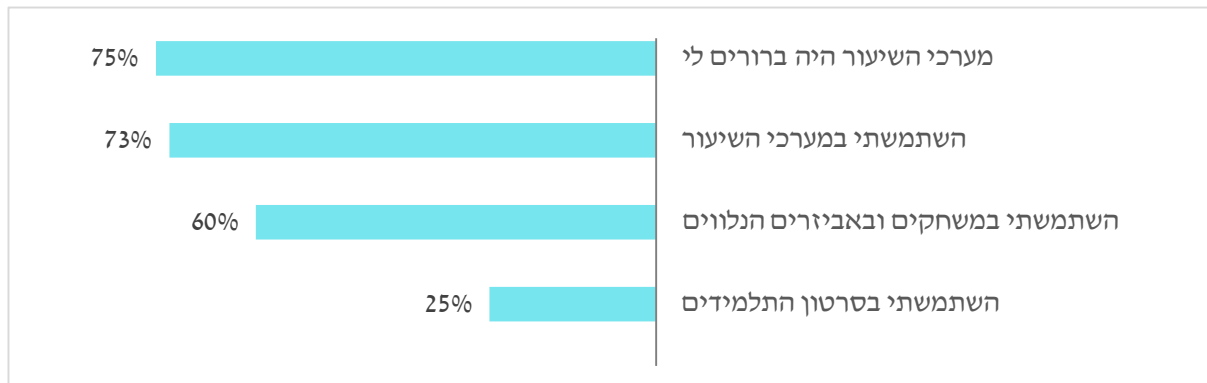
"האמת היא שבעצם היינו אמורות להעביר כל מערך בשיעור אחד, אבל כשהתחלתי ללמד את זה הבנתי שזה בעצם שני שיעורים כל מערך. שזה קצת בעייתי. לעשות את זה בתקופה קצרה כל כך שלוש פעמים שני שיעורים, זה הרבה" (מורה).

"בפועל מה שהיה, העליתי את זה בפני המנחה ובפני המנהל [...] אנחנו פשוט לקחנו שיעורים כפולים וקצת צמצמנו. לפעמים שיעור אחד ואז מחלקים לשניים, יש גם מלמדים שעשו דבר כזה" (רכז התכנית).

המורים נשאלו גם לגבי מידת השימוש במערכי השיעור ובארגון הכלים שפותח עבור התכנית:

תרשים 6: שימוש המורים במערכי השיעור ובעזרים

הממצאים קובצו ל-3 דרגות הסכמה: נמוך (1-2); בינוני (3); גבוה (4-5). בגרף מוצגת הרמה הגבוהה בלבד (4-5), N= 85

ניכר כי שלושה רבעים מהמורים השתמשו במערכי השיעור אך רק כרבע השתמשו בסרטונים. יחד עם זאת, בראיונות היו מי שציינו את הסרטונים לטובה:

"הדבר שהכי משך אותם זה הסרטון. זה המחיש להם את הכל – הפאזל התחבר להם כאחד. הם ראו את זה. שמה לדעתי זה נכנס להם ממש, הרגישו את זה יותר" (רכז התכנית).

"המערך המוצלח ביותר [...] שממש דיבר לתלמידים היה סרטון אנימציה שדיבר על ילד שנפגע, האבא משתף גם על תחושת אי נוחות, רואים את הסרט כ-10 דקות ואז עוברים קטע-קטע ומתחילים לדון עם התלמידים ושמה התובנות שלהם וההשתתפות הייתה פשוט מדהימה" (מורה).

היו גם רכזים שציינו שלא כל המורים עבדו עם המערכים המוצעים, או שחלק מהעזרים לא היו זמינים:

"כמה מלמדים פנו אלי ואמרו שחלק מהדברים – אמצעי ההמחשה והעבודה – לא היו. היה חוסר סדר בסיפור הזה. החוברות עצמן מעולות, מוסברות היטב – ליסודי הן מעולות" (רכז התכנית).

"העבודה שלנו הייתה במערכים [...] כשאתה מתחיל עם נושא מסוים אתה רואה שעל זה לא דיברנו בשנה שעברה וגם לא לפני שנתיים [...] הרעיונות מאוד יפים, מורים לקחו משם ובנו בעצמם מערכים על פי המערכים שקיבלנו וכך העבירו לכל כיתה לפי הרמה שלה" (רכז התכנית).

"בוא נאמר שהמערך השלישי קצת חזר על עצמו, אז לא ככה העברתי אותו אחד על אחד. מה זה חזר על עצמו? זה פשוט היה המשך של השיעור השני. המערך השלישי זה לחזור על הסרט בעצם, כאילו הרגשתי שהם כבר קלטו את הרעיון, קלטו את העניין ולא היה צורך בעצם לעשות אותו ככה" (מורה).

אחרים ציינו שלא השתמשו במערכים במלואם כיוון שלתחושתם הם לא מתאימים לתלמידים בוגרים:

"לא השתמשתי כל כך בתוכן הפנימי של המערכים ממש, כי הכיתה שלי מאוד גדולה ובוגרת. אולי זה נוגע [מתאים] לכיתות יותר נמוכות, אבל בוודאי שנעזרתי בזה. בעיקר המצגות עזרו לנו. לעצור כל כמה דקות, לפענח, לדבר, לתת לילדים לדבר" (מורה).

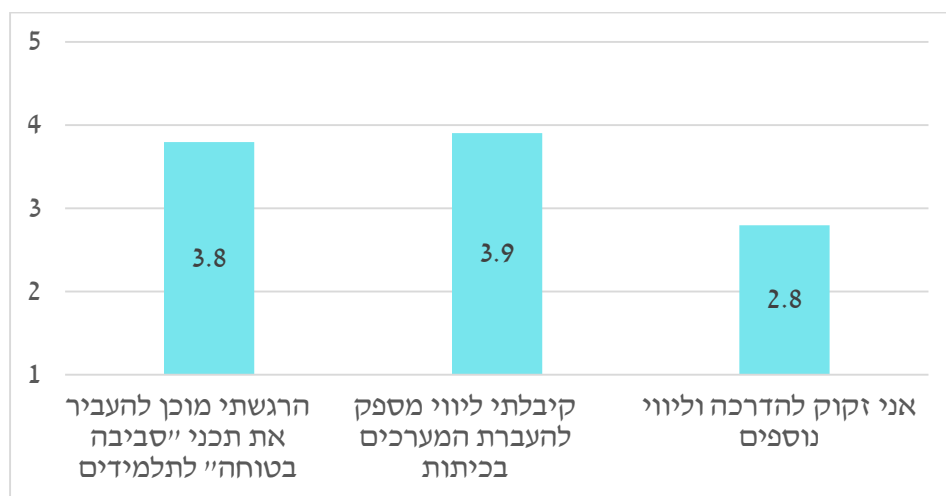

הליווי בתכנית

ליווי המנחים

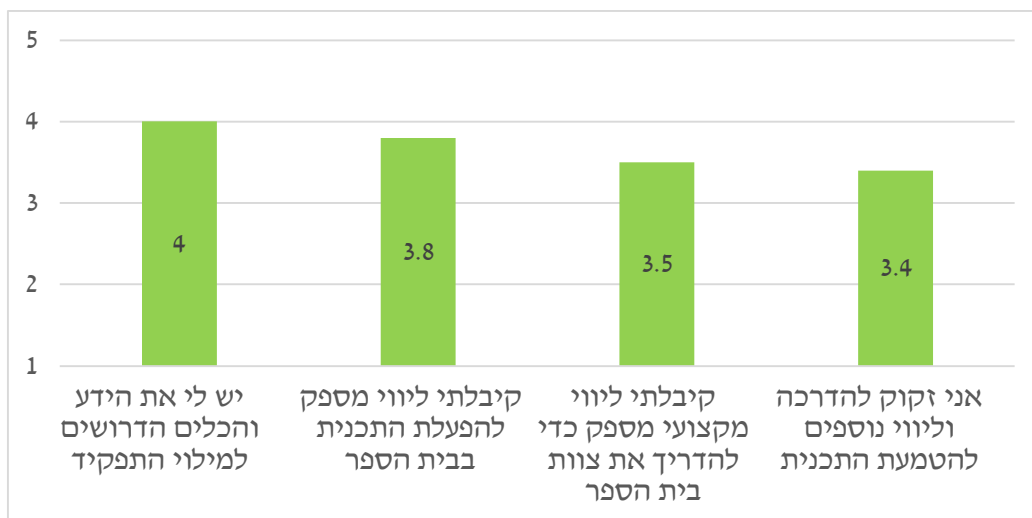
הרכזים נשאלו לגבי תחושת המוכנות שלהם להעביר את תכני התכנית וכן אודות הליווי וההנחיה המקצועית שקיבלו לאורך הפעלת התכנית:

תרשים 7: תחושת מוכנות והליווי בתכנית - מורים

N=87

תרשים 8: ליווי ותמיכה בהפעלת התכנית - רכזים

N=41

ניכר כי תחושת המוכנות של המורים להעברת התכנים הייתה בינונית-גבוהה, ותחושת הביטחון של הרכזים בכך שיש ברשותם את הידע והכלים הדרושים הייתה מעט גבוהה יותר. באופן דומה, גם שביעות רצונם מהליווי שקיבלו מגורמים שונים הייתה בטווח הבינוני-גבוה. בנוגע לצורך בהדרכה וליווי נוספים, נראה כי הרכזים הביעו צורך רב יותר מהמורים בהמשך ליווי.

גם המורים וגם הרכזים שהביעו בשאלון צורך בליווי נוסף נשאלו בשאלה פתוחה לגבי הליווי לו הם זקוקים. מבין המורים, 9 ציינו באופן כללי כי היו מעוניינים בהדרכה נוספת. 4 ביקשו להנגיש את החומר לתלמידות בנות, 3 ביקשו לקבל חומרים נוספים, 2 העלו את הצורך בתיווך החומר עבור תלמידי החינוך המיוחד ומורים יחידים ביקשו להתאים את החומרים טוב יותר לגיל התלמידים, לספק מענה להורים או ללמוד מדרכי ההתמודדות של מורים אחרים.

בקרב הרכזים, 16 רכזים הביעו צורך לליווי נוסף לטובת הנחיית המורים: הדרכות פרטניות לצוות המורים, הסבר נוסף על מערכי השיעור, הרצאות להעמקת הידע עם בעלי מקצוע שונים (עבור המורים והרכזים). 4 רכזים העלו צורך בקבלת כלים טיפוליים במקרה של חשד לפגיעה. 3 רכזים ציינו כי היו רוצים ליווי נוסף של המנחה בעיקר כדי לדון עמו בנוגע ללבטים ודילמות העולים בחיי היומיום בבית הספר ו-2 רכזים ציינו כי היו רוצים סיוע בחיזוק המוטיבציה ליישום התכנית בקרב צוות בית הספר.

בראיונות, כל הרכזים והמורים ציינו לחיוב את המנחים שליוו את הטמעת התכנית באופן צמוד. הם סיפרו כי העבודה עם המנחה נעשתה בכמה מישורים: הדרכה כללית למורים וחשיפתם לנושא המוגנות; סיוע במענה מקצועי לסוגיות שעלו בבית הספר; סיוע פרטני למורים בדגש על הכנה לקראת העברת מערכי השיעור; צפייה בשיעורים ומתן משוב למורים.

"יש שלבים, המנחה ישבה עם המחנכות כולן ביחד בהתחלה, ואחר כך היא יושבה איתם באופן יחידני, עם מי שצריך. עם כל אחת היא יושבה על השיעורים באופן פרטני" (רכזת התכנית).

"אחת הנקודות לשימור זה המנחה, מקסים, נינוח, מדהים. כל שאלה שהייתה לי, והיו לי כמה – מבחינת ההנחיות, מה להגיד לתלמידים במקרה כזה וכזה, והוא תמיד ענה – לגמרי נכס. מקצוען, דוחף לעשייה בצורה נעימה ונינוחה. ממש כיף לעבוד אתו. בא לעבוד, לא כדי לסמן וי" (רכזת התכנית).

"מה שהמורות קיבלו מהמנחה היה טוב. זה היה צריך. זה חובה כי זה נושא כמו שאמרתי לך שלא היה אף פעם בבית הספר, זה נושא חדש. לכולם, אפילו בגיל שלי למרות שעברתי המון דברים עם ילדים, לנושא הזה אף פעם לא נכנסנו. אז בטח שצריך הדרכה, אי אפשר בלי" (רכזת התכנית).

"בנינו עם המנחה באמת מה אפשר לסנן, הייתי צריכה פחות זמן והיא גם אמרה שיש חלק מהתכנים שאתם רוצים לשנות בכל מקרה, אז היא הדריכה אותי ממש בצורה יעילה [...] היא גם יושבה אצלי פעם אחת כדי לבחון את זה, היא צפתה בשיעור [...] גם היו לי שאלות אז התקשרתי אליה ישירות והיא מאוד עזרה לי להבין איך להעביר את זה" (מורה).

"בפגישה השנייה והשלישית המנחה ירד לפסים מעשיים, על מערכי השיעור, הראה את החוברות - את המערך הזה תעבירו בצורה כזו או אחרת - הראה מצגות. הוא פשוט פרס את זה בצורה הכי טובה ויפה. וגם בא כמה פעמים וישב פה במשרד, ישב עם מלמדים שהתקשו בהעברת המערכים והסביר להם איך להעביר" (מורה).

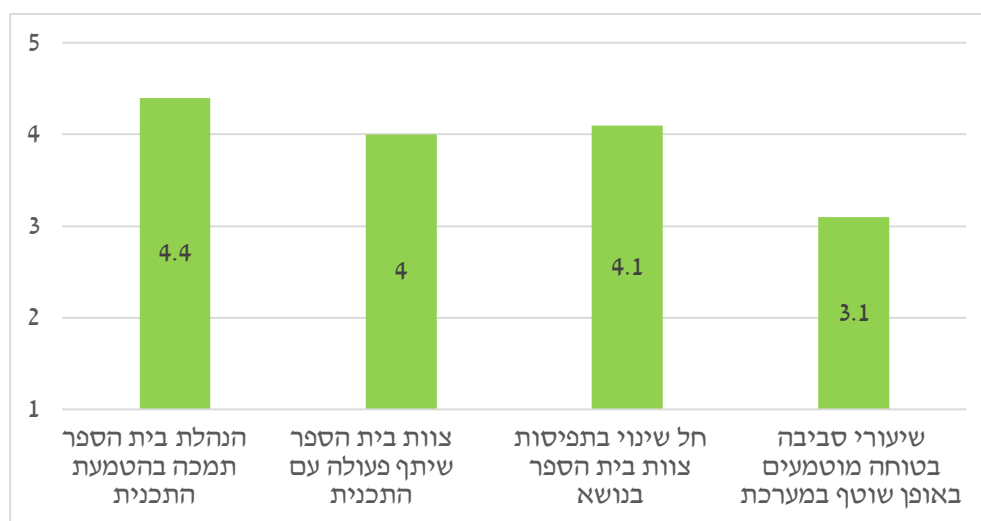
המנחים, בקבוצת המיקוד, תיארו גם הם את החשיבות בליווי שהעניקו למורים ובפרט את הניסיונות שלהם להרגיע ולתמוך במורים:

"אני על המקום פשוט חוויתי את הפחד והאימה מצד המורות ועשיתי איזשהו סנכרון ודיברתי על התפתחות, מגע, הוא טוב וחיובי ואנחנו נלמד בעצם לזהות מה מותאם. הייתי חייבת כמה מילים של הרגעה. בהתחלה בכלל באופן שבו ניגשים לנושא" (מנחה).

תמיכת בית הספר

הרכזים נשאלו גם על מידת התמיכה שקיבלו מהנהלת וצוות בית הספר ועל המידה בה הוטמעה התכנית במוסד:

תרשים 8: תמיכת בית הספר בהטמעת התכנית - רכזים

N=40

ניכר כי הרכזים חשים שקיבלו תמיכה מההנהלה ומהצוות, אך עדיין יש מקום לשיפור בכל הקשור בהטמעת השיעורים במערכת באופן שוטף.

הנושא עלה גם בראיונות הרכזים והמורים. הרכזים שאינם מנהלי בתי הספר ציינו לחיוב כי השותף המרכזי שלהם בהפעלת התכנית היה מנהל בית הספר. שיתוף הפעולה עמו בא לידי ביטוי בעיקר במתן רוח גבית להכנסת נושא המוגנות לבית הספר. כמו כן, גם המורים ציינו לחיוב את התמיכה והעזרה שזכו לה מהמנהל בבית הספר:

"המנהל - אדם רציני ובעל מחשבה, נותן מאוד מקום לדבר הזה. אבל זהו. אם הייתי רואה שאני נתקע אז הוא נתן לי גב. אבל זהו. בעיקר אני" (רכז התכנית).

"יש את המנהל שנתן דחיפה וגיבוי מלא. יאמר לזכותו שנתן לי גיבוי עם המלמדים והכל" (רכז התכנית).

"המנהל שלנו היה אחד המנהלים שדחף והתלהב מהרעיון, כי הוא 20 שנה בחינוך ונתקל בהרבה בעיות ופתאום רואה שכל מיני חלומות שהיו לו צפים ומתגשמים. מאוד אכפת לו מהנושא ומאוד מבין. היה מעניין לשאול ולהתייעץ אתו" (מורה).

יהגורם הראשון [שמאפשר לתכנית להצליח] זה המנהל. ברגע שהמנהל לא מעוניין בזה אני חושב שכל העולם לא יעזור כלום. ברגע שיש לך שיתוף פעולה מלא מצד התלמידים, המלמדים, הרכז. כשיש שאלות אז שאפשר להתייעץ ולראות איך לענות" (מורה).

כיוון שחלק מהרכזים המכהנים הם למעשה גם מנהלי בתי ספר, היחס שלהם לנושא הוא משמעותי להפעלת התכנית בבית הספר:

"גם בתור רכות [ומנהלת] אני מראה לצוות כמה חשוב לנו הפרויקט הזה ואני לא מוותרת על זה" (רכז התכנית).

עם זאת, יש לציין כי מורה אחד אמר כי חש חוסר שיתוף פעולה מצד המנהל בהטמעת התכנית שנובע לתפיסתו מרתיעה של המנהל מלעסוק בנושאי התכנית.

חסמים בלימוד התכנית

מעבר לקשיים הלוגיסטיים שהוזכרו לעיל, הכוללים קושי להתאמת המערכים לזמני השיעור, חוסר באמצעי עזר שהיו אמורים להיכלל במערכת וצורך בהתאמה לגילאים מבוגרים, היו גם מורים שתיארו קושי בהעברת תכנים מסוימים, המצויים בתחום ה"אפור":

"יש נושאים שבחיתי לדלג עליהם. חלק מהם נראו לי קצת לא נכונים לילדים, יותר מידי מעוררים חשדנות עבור ילד. היה משהו על מישהו שאחותו מעירה אותו והציבו בתור משהו בעייתי, לא רציתי לעבור את הגבול ולהרוס את החמימות המשפחתית בגלל עודף מודעות. הסכמתי עם העקרונות אבל היו כמה דוגמאות שנראו לי דווקא טבעיים ובריאם ושלא צריך להשתמש דווקא בהם" (מורה).

"ישבה אצלי המנחה ובעצם היו כל מיני שאלות שהתעוררו זה הרי לא שחור לבן, לא הכל שחור לבן שם, זה דברים... יש מה לדון בהם. יש הרבה אפור. בדפי הנחיה למורים יש דברים מאוד ברורים אבל פתאום כשהתלמידות בכיתה שואלות שאלות והן שואלות את זה בצורה אחרת [...] לפני שישבתי איתה חשבתי שאולי אני לא מבינה או לא יודעת והייתי די צמודה למה שכתבו במערכים למורים ואז הבנתי שאפשר גם לענות בעוד דרכים" (מורה).

בשאלונים, 7 מורים דיווחו כי לא העבירו שיעורי סביבה בטוחה בפועל ו-8 נוספים דיווחו כי התקשו בהעברתם. כשנשאלו באשר לסיבות, 7 תלו זאת במחסור בזמן, 5 ציינו כי הנושא לא חשוב בעינינו, 5 אחרים לא התבקשו ללמד שיעורים בנושא, 4 דיווחו כי לא היה להם די ידע וכלים ומורה אחד הודה כי לא חש בנוח לעסוק בנושא.

סיכום – השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים

- 90% מהרכזים ו-99% מהמורים השתתפו בהכשרות שניתנו במסגרת "סביבה בטוחה". שתי האוכלוסיות דיווחו כי ההכשרות תרמו להם במידה רבה וכי רכשו בהכשרה ידע בנושא פגיעות ומוגנות. עם זאת, רכישת כלים לזיהוי תלמידים שנפגעו כחלק מההכשרה דורגה על ידם כבינונית בלבד.
- 92% מהמורים דיווחו כי לקחו חלק בהעברת שיעורי התכנית מדיווחי הרכזים והמורים עולה כי **התכנית נלמדה בכל שכבות בית הספר**, מא' ועד ו'. בבתי ספר רלוונטיים, התכנית נלמדה גם בשכבות ז' ו-ח'.
- כ-75% מהמורים ציינו כי **מערכי השיעור** היה ברורים להם וכי השתמשו בהם. עם זאת, רק רבע מהמורים הצליחו להעביר את שלושת מערכי השיעור המתוכננים, וחלק ניכר מהם הסתפק בהעברת שני מערכים.
- 60% מהמורים עשו **שימוש במשחקים ובאביזרים** שפותחו לתכנית, אך רק 25% השתמשו **בסרטונים**. מהראיונות עלה שלא תמיד כל העוזרים היו זמינים למורים, וכי חסרה התאמה של הסרטונים לתלמידות.

סיכום – קבלת ליווי וחסמים בהעברת התכנים

- רוב הרכזים הרגישו כי **קיבלו ליווי מספק** ליישום התכנית בבית הספר ורוב המורים הרגישו שקיבלו ליווי מספק להעברת המערכים בכיתות. הם ציינו לחיוב את **המנחים** שליוו את עבודתם באופן צמוד, סיפקו מענה מקצועי וסייעו גם באופן פרטני למורים.
- רוב הרכזים ציינו גם כי קיבלו תמיכה רבה **מהנהלת בית הספר** ביישום התכנית והזכירו את חשיבות עמדתו של המנהל כלפי התכנית להצלחתה.
- **חסמים לוגיסטיים** - קושי מרכזי שעלה מהמורים ומהרכזים עסק בכך שבפועל לא ניתן היה להעביר כל מערך בשעת לימודים בודדת כמתוכנן ורוב המערכים נלמדו על פני יותר משיעור אחד. בראיונות עלה כי היו מורים אשר הכניסו שינויים למערכים, או שלא השתמשו בהם במלואם כיוון שחשו שאינם מתאימים לתלמידיהם.
- **חסמים רגשיים** - בנוסף, היו מורים שתיארו בראיונות קושי בהעברת תכני התכנית המצויים בתחום ה"אפור" מחשש להרוס את תמימות התלמידים או קושי במענה לשאלות מורכבות של תלמידים.
- מבין המורים הבודדים אשר לא העבירו שיעורים במסגרת התכנית, או אחרים שהודו כי התקשו בהעברתה, הסיבות המרכזיות לכך היו מחסור בזמן, ייחוס חשיבות מעטה לנושא ותחושה שאין להם די ידע וכלים.

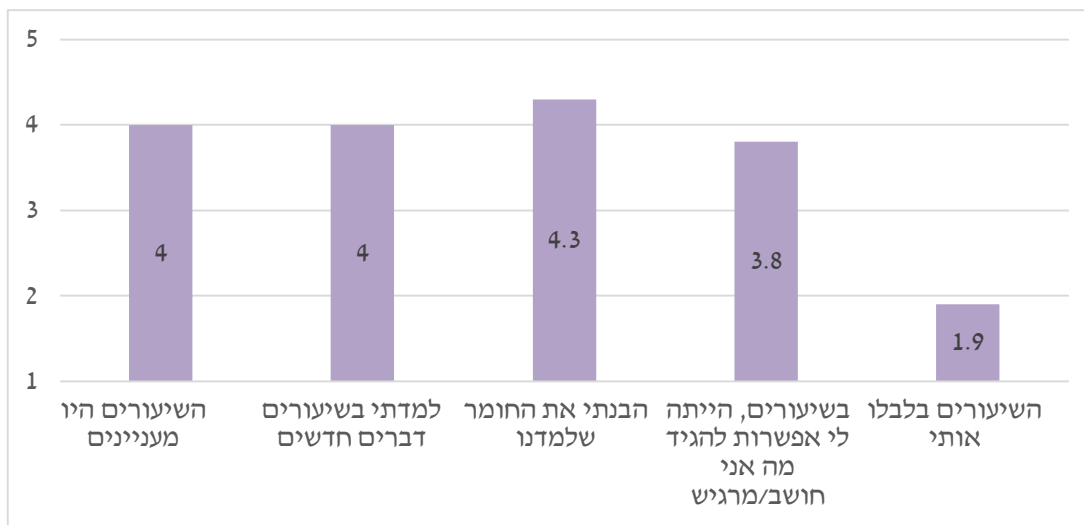

משוב בנוגע לתכנית

תגובת התלמידים לשיעורים

התלמידים נשאלו לגבי היחס שלהם לשיעורי "סביבה בטוחה":

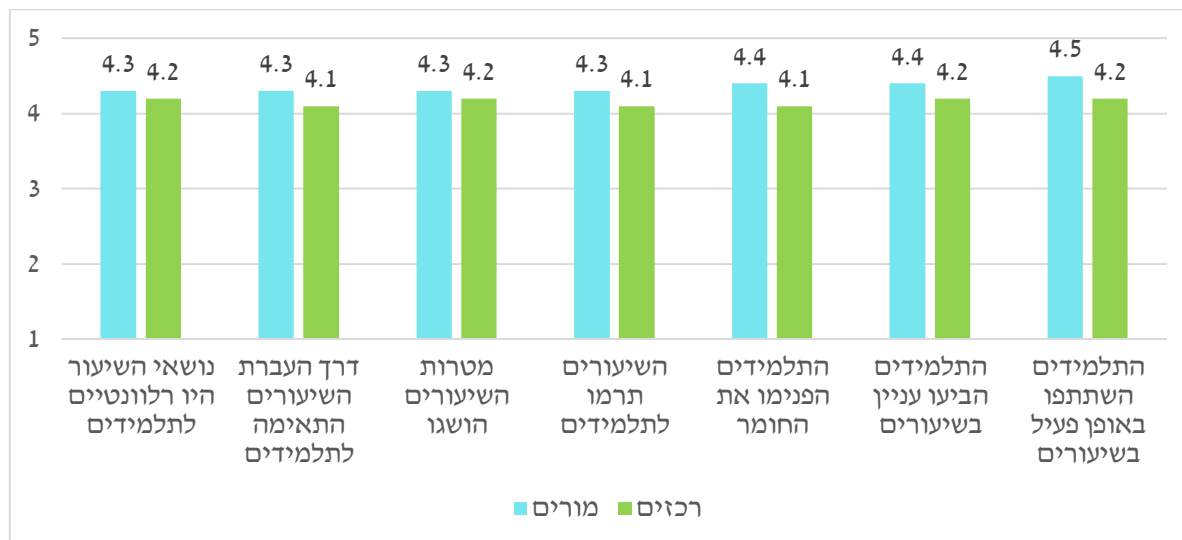
תרשים 9: יחס לשיעורי סביבה בטוחה - תלמידים

N=866

באופן דומה, גם המורים והרכזים (שלימדו שיעורים באופן פרונטלי) נשאלו לגבי יחס התלמידים לשיעורים:

תרשים 9: יחס התלמידים לשיעורי סביבה בטוחה – על פי המורים והרכזים

N=; N=19 רכזים ומנהלים; N=85 מורים

מהתרשימים עולה כי השיעורים היו מובנים, מעניינים, רלוונטיים ומחדשים עבור התלמידים גם על פי דעתם של התלמידים עצמם וגם על פי דעתם של המורים והרכזים. קיים פער מסוים בין תפיסותיהם של הרכזים והמורים, לפיהם לתלמידים ניתנה אפשרות להשתתפות בשיעורים, לבין תחושת התלמידים לגבי האפשרות להשתתפות שהייתה מעט נמוכה יותר.

מהראיונות עם הרכזים והמורים עלה כי ככלל, השיעורים שעברו בבתי הספר היו מוצלחים והתלמידים שיתפו פעולה והתעניינו בנושאים שהועברו:

"כן, התלמידים שיתפו פעולה. לא שמעתי על איזו התנגדות או קושי, להפך. שמעתי גם בכיתה ז' – כיתה יותר מאתגרת, שגם שמה השתתפו. המנחה נכנס ודיבר איתם גם" (רכז התכנית).

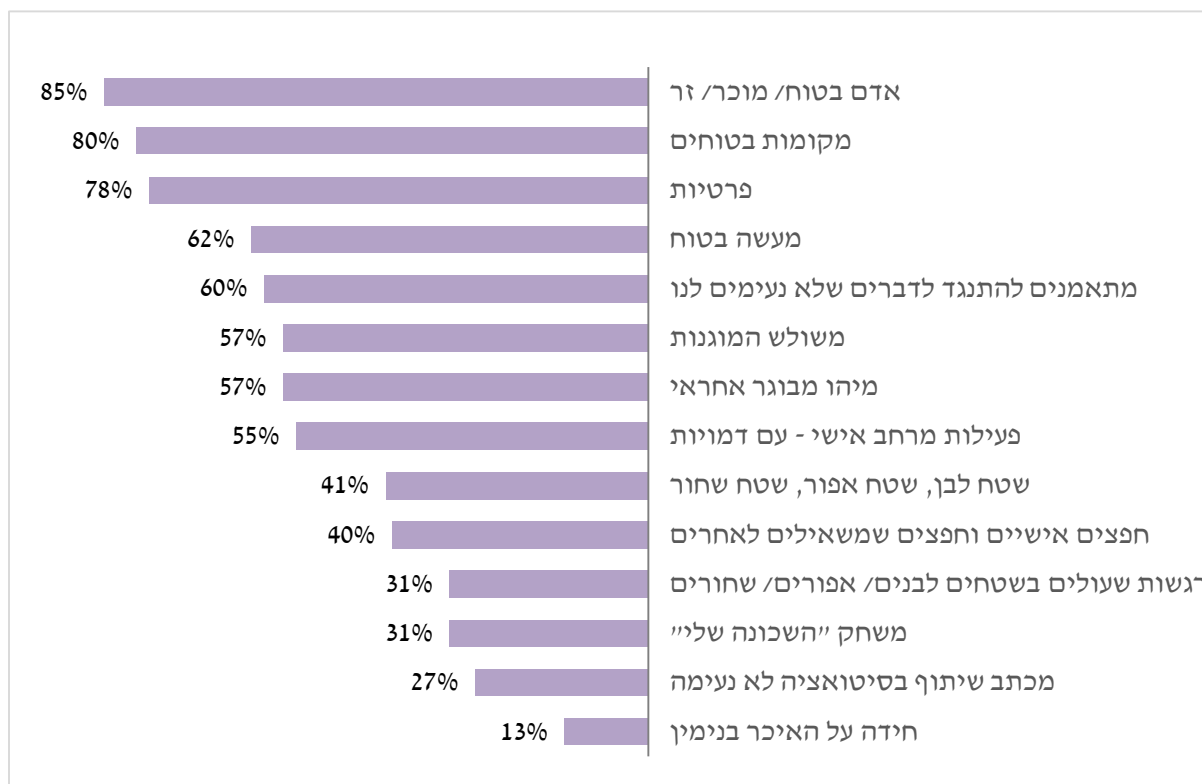
"אילו שיעורים מאוד מעניינים. איך שזה מוגש, גם מערכי השיעור - מאוד מעניין וחוויתי. התלמידים חיכו לזה - ראו את זה כחוויה" (רכז התכנית).

"ההתעניינות ושיתוף הפעולה היו מקסימליים. אפילו נאלצתי להגיד להם שיפסיקו את השיטפון, שיכתבו על דפים ושיביאו למחרת. ובאמת כתבו ושיתפו איתי" (מורה).

עם זאת, אחד המורים ציין כי בכיתתו היה חוסר שיתוף פעולה מצד התלמידים בשל צורת העברת המערכים הדורשת דיון והשתתפות, צורות שהתלמידים פחות רגילים אליהם.

התלמידים נשאלו לגבי הנושאים בהם לזיכרוןם עסקו שיעורי סביבה בטוחה. הם התבקשו לסמן את הנושאים מתוך רשימה סגורה שהוצגה להם, כשניתן היה לבחור במספר אפשרויות:

תרשים 9: הנושאים בהם עסקו שיעורי "סביבה בטוחה" - על פי התלמידים (מענה מרובה)

N=862

ניכר כי התכנים המרכזיים אליהם נחשפו רוב תלמידי התכנית כללו את ההבחנה בין אדם בטוח, מוכר וזר, מקומות בטוחים ונושא הפרטיות. זאת בעוד פעילויות ספציפיות, כגון משחק "השכונה שלי", כתיבת מכתב או החידה על האיכר בנימין, היו נפוצים פחות או שנחרטו פחות בזיכרונם של התלמידים.

בשאלה פתוחה בשאלונים, התלמידים התבקשו לכתוב מה אהבו במיוחד בשיעורי סביבה בטוחה. 518 תלמידים השיבו על השאלה. מבין המשיבים, 41% מהתלמידים ציינו כי אהבו את שיעורי סביבה בטוחה מפני שהם הקנו להם **כללי התנהגות וידע כיצד עליהם לפעול במצבים שונים**:

"שיש למי לפנות ולדעת מה עושים במצבים כאלו"

"אהבתי שזה יעשה לי טוב בחיים כדי שאני אלמד להגיד לא, ולא רק כן, שיש מצב להגיד גם לא"

"שלמדתי דברים חדשים ופעם הבאה שאתקל בבעיות כאלה אני אדע מה לעשות"

"עכשיו אני יודעת מה עושים אחרי שלימדו אותי כשמישהו עובר על כללי סביבה בטוחה"

"שמספרים לי מה צריך לעשות כשאדם זר מתקרב אליך וכדומה, שאמרו כיצד לפעול כאשר משהו נכנס למרחב האישי שלי!! תודה רבה לכם על שאתם עושים כאלו שיעורים, יש לי עכשיו הרבה דברים חדשים שעד עכשיו לא ידעתי, יישר כח!!"

38% ציינו כי אהבו את **המשחקים, הסרטונים, הסיפורים והחידות שלמדו במסגרת שיעורי התכנית**. על אף שבשאלה הסגורה מעטים יחסית ציינו זאת, דווקא בשאלה הפתוחה היו מי שהדגישו במיוחד היו חידת האיכר בנימין ונושא הצבעים שחור-אפור-לבן.

"משחקים שאנחנו משחקים במסגרת נושא סביבה בטוחה"

"את החידות והמשחקים והכללים שעוזרים לי להבחין בין מצב בטוח למצב לא בטוח"

"אני אהבתי שמספרים לי סיפורים של כללי סביבה בטוחה, אני אוהבת לשמוע את הסיפורים"

"את משחק השכונה שלנו משום ששם אפשר להבין מה גם מתאים לאדם השני"

21% מהתלמידים ציינו כי אהבו את **אופן העברת השיעורים**. התלמידים הדגישו כי הם נהנו והתעניינו בשיעורים וכי נושאי השיעור חידשו להם. בנוסף התלמידים הדגישו כי אהבו את העברת השיעורים - הסבלנות שגילו המורים והאפשרות שניתנה לתלמידים לשתף מחוויותיהם.

"כשהבנות סיפרו סיפורים על דברים שקרו להם שקשורים לכללי סביבה בטוחה"

"אהבתי מאוד שהמורה נתנה לי לספר מה שאני רוצה"

"שאני לומדת דברים שעדיין לא ידעתי כשאני בצרה"

"מעניין, וזה גם יש לשיעורים האלה מסר"

"אהבתי את כל השיעורים כי זה מעניין"

כמו כן, התלמידים נשאלו מה הכי פחות אהבו בתכנית. 244 תלמידים השיבו על השאלה. בתשובותיהם, התלמידים ציינו כי הם פחות אהבו שלושה היבטים עיקריים בשיעורי סביבה בטוחה:

40% מהתלמידים ציינו כי פחות אהבו את **תוכן השיעורים** (את כללי סביבה בטוחה) וכן את המשחקים והסיפורים שהועברו במהלך השיעורים. חלק מהתלמידים ציינו כי הסיבה שפחות אהבו את השיעורים נעוצה בכך שהם עוררו בהם **חששות** שמא יפגעו.

"סיפורים מפחידים עם סוף מפחיד בגלל אי סביבה בטוחה"

"כשאני מסתובבת ברחוב אני מפחדת שמישהו יעבור ויפגע בי וזה כתוצאה מהשיעורים"

"את הסיפור על בנצי", "אדם זר אדם מוכר אדם בטוח", "שאסור לעזור לשכן מוכר או לשחק עם בן דוד בחדר של סבתא או לעזור לבן אדם זקן".

15% מהתלמידים ציינו כי הסיבה שפחות אהבו את שיעורי סביבה בטוחה קשורה לתחושת **חוסר נעימות** שהרגישו בשיעורים בשל הנושא הרגיש ובשל הציפייה מהם לשתף מחוויותיהם האישיות.

"לפעמים הרגשתי שחדרו לי קצת יותר מידי לפרטיות שלי"

"הרגשתי נבוכה בפרטים אישיים"

"שביקשו ממני לספר סיפור אישי שלי שקרה לי"

18% מהתלמידים ציינו כי פחות אהבו בשיעורי סביבה בטוחה את העובדה **שלמדו דברים שכבר ידעו או שהשיעורים חזרו על עצמם**.

"שמדברים על דברים שילדים בגן יודעים כמו לדוגמא - לא לדבר עם אנשים זרים וכדומה"

"שכבר למדתי חלק מהדברים בשיעורי כישורי חיים"

"למדתי דברים שאני כבר יודעת"

10% מהתלמידים ציינו כי חשו **בלבול מתוכן השיעורים** וכן **חוסר עניין**.

"את הכללים שבלבלו אותי איך אני עכשיו יצליח לשמור על הכללים"

"לא אדע מה לעשות במקרים שלא סיפרו בסביבה בטוחה"

"זה לא היה ממש מעניין"

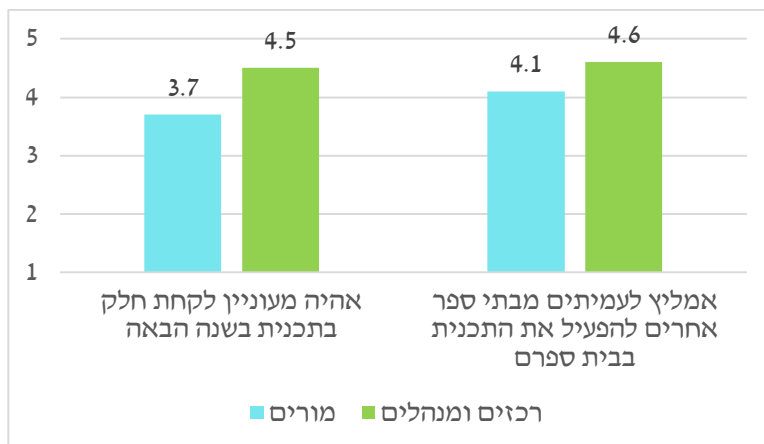
17% מהתלמידים ציינו סיבות נוספות לכך שפחות אהבו את שיעורי סביבה בטוחה: **הפרעות בשיעור מצד התלמידים, שיעורים קצרים מידי או במרווחים גדולים מדי**.

תפיסות התפקיד של המנחים, הרכזים והמורים

בשאלונים, הרכזים והמורים נשאלו באיזו מידה היו מעוניינים להמשיך לקחת חלק בתכנית ובאיזו מידה היו ממליצים לעמיתים להפעיל את התכנית בבית ספרם:

תרשים 10: נכונות למעורבות עתידית בתכנית

N מורים=80; N רכזים ומנהלים=34

ניכר כי בעוד הרכזים והמנהלים הביעו עניין רב בהמשך השתתפות בתכנית והביעו נכונות גבוהה להמליץ על התכנית לעמיתים, נכונותם של המורים להשתתפות עתידית הייתה בתחום הבינוני ונכונותם להמליץ על התכנית לעמיתים הייתה בינונית-גבוהה.

תפקיד הרכז

מתוך הראיונות עולה כי תפקיד הרכז נתפס בעיני הרכזים והמורים כתפקיד אדמיניסטרטיבי בעיקרו, במסגרתו הרכזים דואגים לשבץ את ההכשרות למורים וכן את שיעורי סביבה בטוחה במערכת השעות. כמו כן, הרכזים ציינו שחלק מרכזי מתפקידם היה ביצוע מעקב ובקרה אחר המורים בנוגע להעברת השיעורים בכיתות. מהראיונות עלה כי מעקב זה היה מלווה לעיתים בתחושת חוסר נעימות.

"אני הזמנתי והייתי בקשר עם המנחה שלנו, היא באה לדבר עם המורות שמעבירות את השיעורים וזה היה מצוין, ארגנתי את זה וגם המורות היו צריכות לדווח לי שהן עשו את השיעורים. רדפתי אחריהן. זה לא משהו פשוט להגיד למורה ללמד משהו חדש" (רכז התכנית).

"התפקיד שלי זה נגיד את זה כך, לשבת להם על הזנב מה שנקרא, לוודא שיש להם את האמצעים להעביר את השיעורים, את המערכים, ולוודא שזה אכן קורה [...] אני מרגיש שאני לא מוסמך מספיק כדי שיתיעצו איתי אז כשעלה הצורך הפניתי הלאה למנחה" (רכז התכנית).

"גם הרכז – כל דף שלא רצית, כל צילום, הלך והביא מקרנים לכולם, מחשב. עשה את העבודה שלו בצורה מאוד טובה. עם אחריות מאוד רצינית" (מורה).

חלק מהרכזים ובייחוד אלו המשמשים גם כיועצים בבית הספר, הדגישו כי במסגרת תפקידם כרכזי התכנית הם קידמו את נושאי הפגיעות והמוגנות ושימשו כמומחי הידע בנושאים אלו בבית הספר.

"הצד הנוסף הוא הליווי של המורים בהכנת מערכי השיעור, לעזור בכך שאני מסביר שמותר להוריד מכאן או להוסיף לשם [מתוך המערכים שקיבלו]. שאפשר לאלתר קצת עם השפה אם קשה. לפעמים הצוות קצת נרתע, הם חוששים - ואז [אני צריך] לעזור. נכנסתי לשיעור הראשון שהם העבירו וכך אם צריך להוסיף משהו באמצע השיעור אז אני עושה" (רכז התכנית).

"[במסגרת התפקיד] כשקורים מקרים - לדעת לייעץ על פי מה ששמענו בקורס. למי לפנות - ליועץ, למנחל. לדחוף את זה..." (רכז התכנית).

בנוסף, רכז אחד ציין כי במסגרת תפקידו כרכז התכנית הוא נדרש לתווך בין המנחה למורה, במקרים בהם המורה היה זקוק להדרכה נוספת.

תפקיד המנחה

בקבוצת המיקוד עם מנחי התכנית עלו מספר תפיסות בנוגע לתפקיד המנחה. רוב המנחים ציינו כי לתפיסתם עיקר תפקידם כמנחים הינו **הכשרה וליוי** של צוות ההוראה בבית הספר.

"התפקיד שלנו זה להכשיר את הכלי - שבת הספר יהיה מוכן לזה" (מנחה).

"המטרה היא להגיע למצב שהתכנית קיימת [...] אז קודם כל חייבים להכשיר את המורים - בהתחלה מתמקדים בכלי שזה המורים ואחר כך זה הילדים" (מנחה).

"בסופו של דבר מי שירוויח מזה זה התלמידים כמו שהם מרוויחים שיש להם מורים טובים בתורה. הם צריכים שיהיה להם מורים מצוינים בנושא של סביבה בטוחה" (מנחה).

חלק מהמנחים הדגישו את היבט **השליחות** שהינו מרכזי בעבודתם.

"אני רוצה להוסיף את ההיבט של שליחות. ידע זה כוח, אם אנחנו באמת מלמדים את ילדינו מה זו סביבה בטוחה, אז באמת אנחנו נותנים להם גם את הכוח להתמודד" (מנחה).

"זו שליחות, אני מרגישה צמרמורת כלפי התכנית הזאת, אני מאמינה לגמרי שאנחנו יכולים המון המון למנוע דרך התכנית הזאת. זה פיקוח נפש. אני ממש מרגישה התרגשות ושליחות לעשות את הדבר הזה, אני נהנית מכל רגע" (מנחה).

בנוסף, חלק מהמנחים ציינו כי באמצעות תפקיד זה הם מבצעים **מודלינג** (דוגמה אישית) עבור המורים ובעלי התפקידים בבית הספר כיצד ללמד בצורה מיטבית נושאים רגישים אלו.

"אני באמת מייצגת עבורם את התכנית, אני קצת הפנים של הנושא. ואיך שאני מכילה, מדברת, פונה, מתייחסת אני בונה בעצם מודלינג של ההתייחסות לתחום הזה ולנושא. היחס שלי והאופן שבו אני מתייחסת לקשיים שלהם ויכולת של שיח והתייחסות, ממקום שמכיל, בעצם מראה להם איך להתייחס לנושא הזה בכיתה" (מנחה).

סיכום – תגובת התלמידים לשיעורים

- משאלוני התלמידים, המורים והרכזים ניכר כי באופן כללי, השיעורים היו מעניינים, רלוונטיים ומחדשים עבור התלמידים. המורים והרכזים סברו בנוסף כי מטרת השיעורים הושגו והשיעורים תרמו לתלמידים.
- התכנים המרכזיים בשיעורים, אותם זכרו התלמידים בסוף השנה, כללו את ההבחנה בין אדם בטוח, מוכר וזר, מקומות בטוחים ונושא הפרטיות.
- התלמידים ציינו שאהבו במיוחד את העובדה שהשיעורים הקנו להם כללי התנהגות וידע כיצד לפעול בעת הצורך, את אופן העברת השיעורים שאיפשר להם לשתף בחוויותיהם ואת השימוש באביזרי העזר – המשחקים, הסרטונים, הסיפורים והחידות.
- התלמידים פחות אהבו את החששות שהשיעורים עוררו, את תחושת חוסר הנעימות שבדיון בנושא רגיש, את העובדה שחלק מהשיעורים חזרו על עצמם או שלעתים היו לא מעניינים.

סיכום – תפיסות התפקיד של המנחים, הרכזים והמורים

- בשאלונים, הרכזים והמנהלים הביעו נכונות רבה להמשך מעורבות בתכנית, בעוד המורים הביעו נכונות מסויגת יותר להמשך ולקחת בה חלק.
- מהראיונות עלה כי רוב הרכזים תופסים את תפקידם כלוגיסטי ופיקוחי בעיקרו, באופן שעורר בחלקם אי נוחות. עם זאת, רכזים שהם גם יועצים חינוכיים קידמו את התכנית כמומחי ידע בתחום.
- המנחים תופסים את עיקר תפקידם בהכשרה וליווי של הרכזים והמורים, גם דרך דוגמה אישית (מודלינג) - באופן התייחסותם לנושא המוגנות. כמו כן, הם רואים בעבודתם שליחות חשובה.

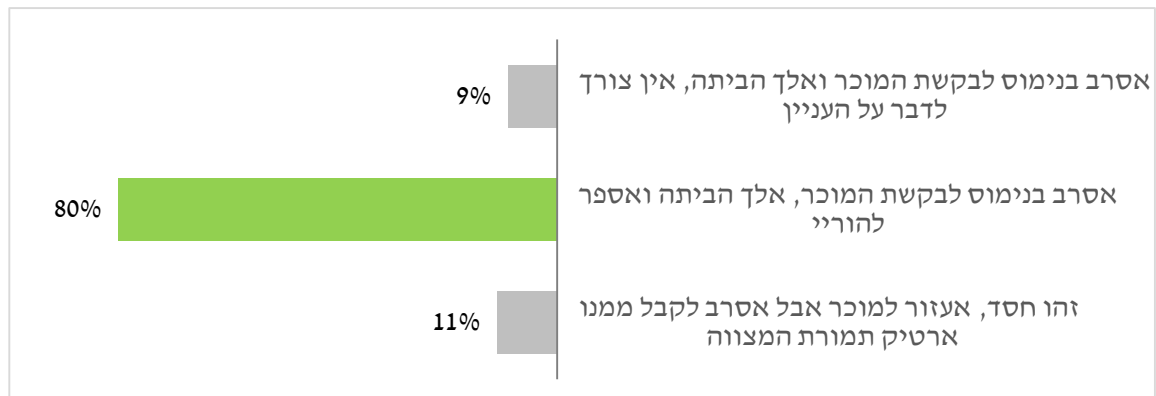
השפעות התכנית

רכישת ידע

על מנת לבחון את מידת הידע שרכשו התלמידים במהלך התכנית בנושא פגיעות ומוגנות, בשאלון הוצגו בפניהם תרחישים אפשריים מחיי היום יום. להלן תשובותיהם:

תרחיש א': אחרי הלימודים הלכתי למכולת עם חברה לקנות ארטיק, באישור ההורים. המוכר במכולת ביקש שנתעכב ונעזור לו לסחוב דברים מהמחסן, ובתמורה הוא יביא לנו ארטיק מיוחד. מה תעשה?

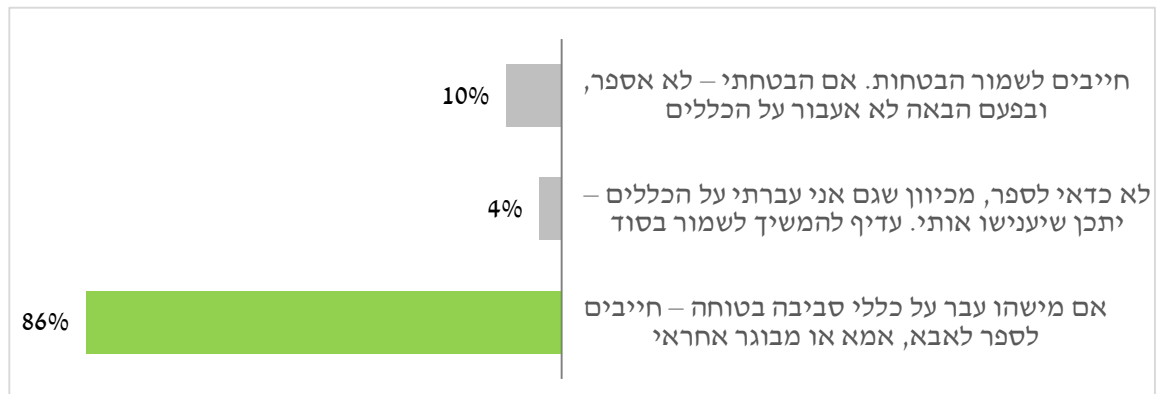
תרשים 11: התפלגות תשובות התלמידים לתרחיש א'

*התשובה הנכונה צבועה בירוק, N=866

תרחיש ב': אחי הגדול שכנע אותי לעבור יחד על כללי "סביבה בטוחה". הוא הזהיר אותי שלא אעז לספר את הדבר לאף אחד בעולם והבטחתי לו שלא אגלה. מה תעשה?

תרשים 12: התפלגות תשובות התלמידים לתרחיש ב'

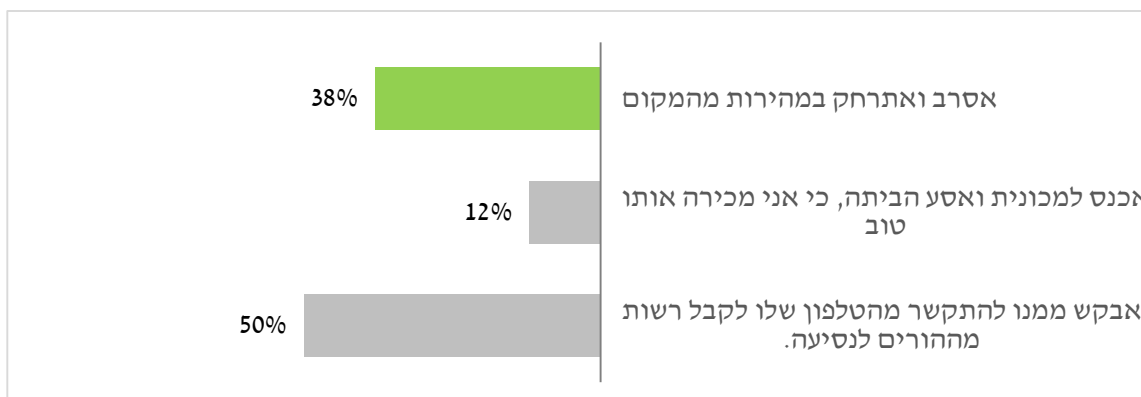

*התשובה הנכונה צבועה בירוק, N=866

תרשיש ג': ביום חס במיוחד חזרתי הביתה מבית הספר עם ילקוט כבד. שכן עצר לידי עם הרכב והציע להסיע אותי הביתה. מה תעשה?

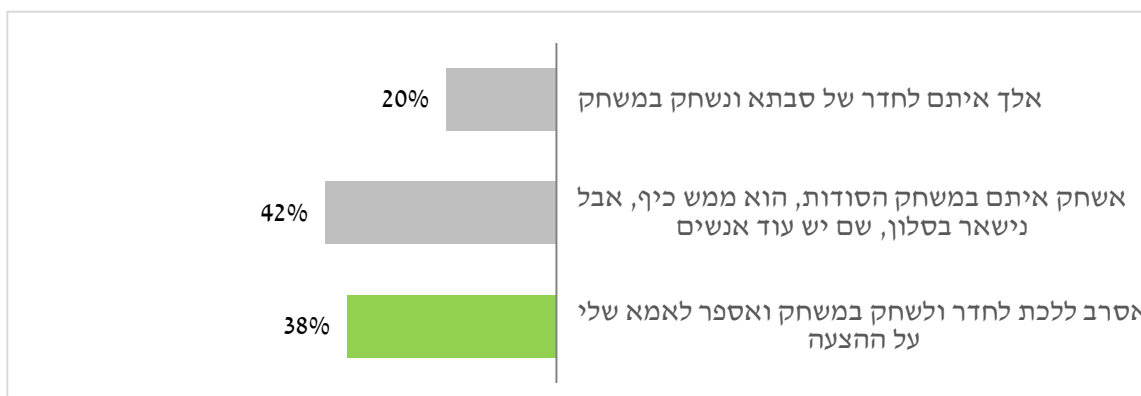
תרשים 13: התפלגות תשובות התלמידים לתרשיש ג'

*התשובה הנכונה צבועה בירוק, N=848

תרשיש ד': בפסח נפגשתי עם בני דודים אצל סבתא. שני בני דודים בגילי הציעו לי שנלך לחדר של סבתא ונשחק במשחק הסודות. מה תעשה?

תרשים 14: התפלגות תשובות התלמידים לתרשיש ד'

*התשובה הנכונה צבועה בירוק, N=815

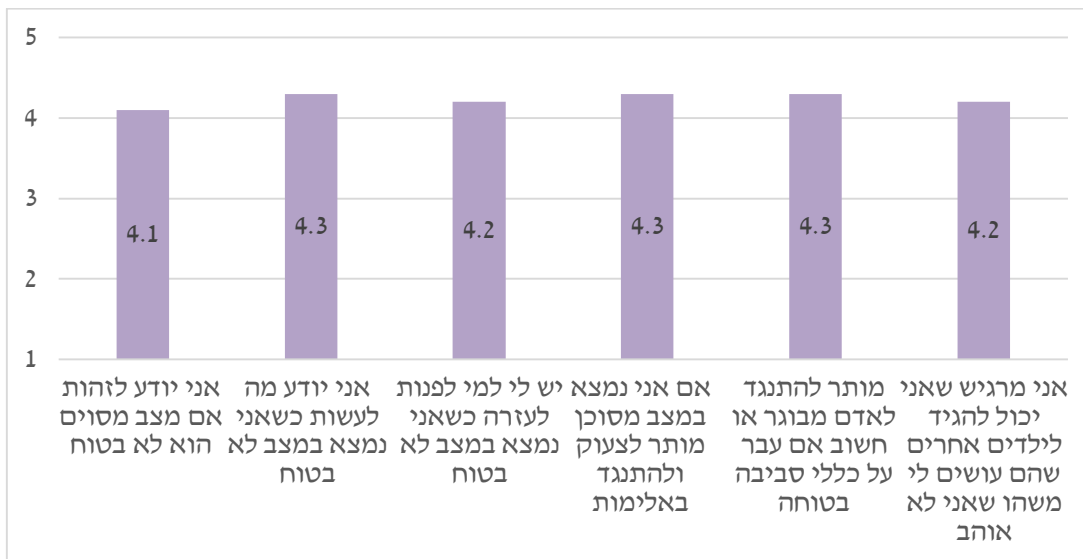
ניכר כי בתרשישים א' וב', אשר כללו מקרים מובהקים יותר של סכנה, התלמידים לא התקשו לבחור באפשרות הנכונה. זאת בעוד בתרשישים ג' וד', שכללו סיטואציות עמומות יותר, התלמידים התקשו לבחור באפשרות המוגנת ביותר והיו גם יותר תלמידים אשר לא השיבו על השאלה כלל. עם זאת, נראה שגם תלמידים שלא בחרו באפשרות המוגנת ביותר, בחרו באפשרות סבירה, הכוללת הגנה מסוימת (טלפון להורים או משחק בסלון).

עמדות התלמידים בסיום התכנית

התלמידים נשאלו באשר לעמדותיהם ותחושת הביטחון שלהם בסוגיות הקשורות למוגנות:

תרשים 15: עמדות ותפיסות של ידע בקרב התלמידים

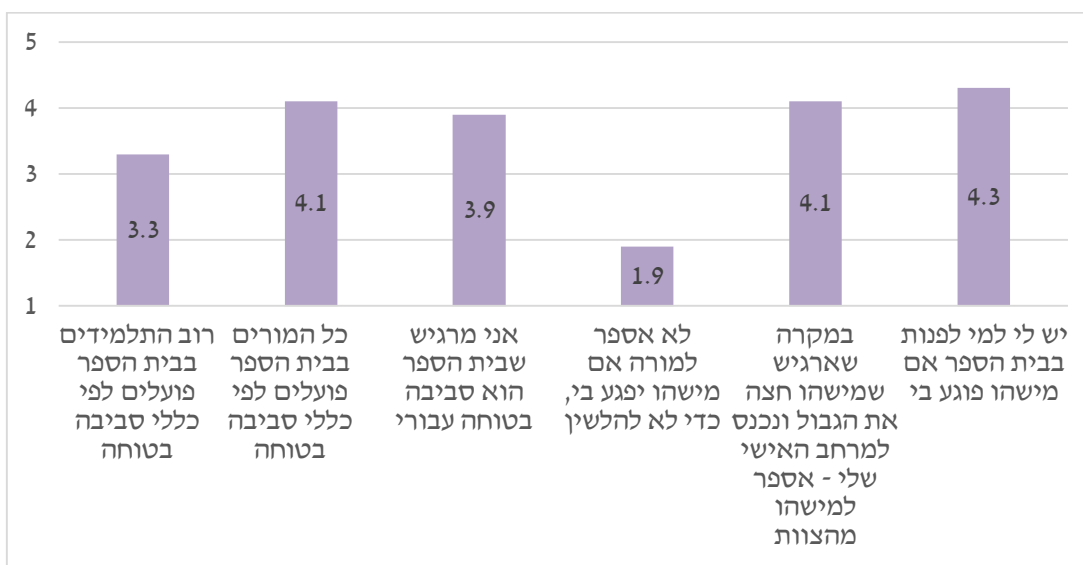

N=855

ניכר כי התלמידים יודעים כיצד עליהם לפעול במקרי סכנה, חשים ביטחון ביכולתם לזהות ולמנוע מצבים אלו וחשים בנוח לפנות לעזרה.

בנוסף, נשאלו התלמידים על מוגנות בסביבת בית הספר:

תרשים 16: תפיסות התלמידים בנוגע לסביבת בית הספר

N=859

ניכר כי התלמידים רואים בצוות בית הספר כתובת במקרה של פגיעה. עם זאת, ממוצעי דירוגם את ההיגד העוסק בהיות בית הספר סביבה בטוחה וההיגד לפיו רוב התלמידים פועלים לפי כללי סביבה בטוחה היו בטוח הבינוני בלבד, באופן המעיד על צורך בשיפור.

חשוב לציין שהיות שהשאלון הועבר רק בסיום שנת הלימודים (בניגוד לשאלוני המורים והרכזים), לא ניתן לאמוד את השינויים שחלו בעמדות התלמידים בתחומים אלו בעקבות הפעלות התכנית.

בראיונות, הרכזים והמורים נשאלו לגבי תרומת התכנית לתלמידים מנקודת מבטם. רוב הרכזים והמורים ציינו כי בעקבות שיעורי סביבה בטוחה חל שינוי בתפיסות ובידע של התלמידים לגבי נושא המוגנות. שינוי זה מתבטא בידע חדש שהתלמידים רכשו לצד מודעות גדלה של התלמידים לסביבתם ולכללי הזהירות שעליהם לנקוט.

"יש בהחלט יותר מידע וזו גם המטרה של הפרויקט. אז אם יש מידע אפשר לדעת מה לעשות. [התלמידות] אמרו לי שהן מבינות דברים יותר, הן יותר זהירות" (רכז התכנית).

"היום אחת המורות אמרה לי שהיא לימדה על משהו ואחת התלמידות הרימה יד ואמרה- 'כן, ולמדנו בסביבה בטוחה שצריכים להיזהר מכך וכך'. אני לא יודעת בדיוק על מה זה היה, אבל זו הייתה אינטגרציה למידע שהיא קיבלה בנושא אחד [...] והיא קישרה את זה למשהו שהיא למדה בחומש" (רכז התכנית).

"זה יותר העניין של המודעות, כי ילד לא ניגש אלינו ואמר - לא שאני מכיר את זה - שדוד שלי לא נעים לי איתו, יש לי תחושה לא נעימה בכטן כמו שהם מגדירים את זה בחוברת. אבל אני בטוח, אין לי צל של ספק שזה שמדברים על זה ומעלים למודעות זה בוודאי יציל לנו כמה ילדים מפגיעה או מהמשך פגיעה. המודעות זה הכל" (רכז התכנית).

"בשתי הכיתות שהעברתי את השיעורים דבר ראשון נהייתה מודעות שלא הייתה קודם לכן. הן התחילו להגיד יותר מה הן רוצות, מה הן אוהבות, מה נוח להן. זה בעצם העלה להם קודם כל בכלל מודעות לעצמן שזה דבר מאוד חשוב [...]. שמעתי גם הרבה משפטים כמו 'זה לא נעים לי', 'אני לא אוהבת שעושים לי ככה'. זה ממש פיתח בהן את היכולת להכיר את עצמן וגם את הידע" (מורה).

"דוגמה נוספת זה שבכיתה השנייה ממש הרגשתי שהן לא יודעות לכבד את המרחב, ואת עצמן, לא היה להן אכפת כל כך. הרגשתי שהן התקדמו בנושא ושנהייתה להן מודעות חברתית יותר" (מורה).

"גם אצל התלמידים מכלל הכיתות, לא רק אצלי, יודעים לבוא ולדבר. לא דברים קיצוניים כן, אבל מונחים שלמדו [נמצאים] במודעות, כמו לא נעים או לא טוב ליי" (מורה).

"לתלמוד התורה באופן כללי זה כן היה טוב, אני יודע שהיה מקרה של תלמיד בוגר עם תלמיד צעיר יותר, מישהו שקשר בצחוק תלמיד אחר, אם פעם היינו מתייחסים אל זה רק כמשהו משמעותי, עכשיו התייחסנו מבחינת המודעות. כשרואים תופעה אז גם לתייג אותה, לדעת שלצד המימד המשמעותי להבין שיש עוד צד" (מורה).

"אני כן חושבת שזה השיג את המטרה, כן עלו סיטואציות, כן היה דיבור, כן היו שאלות, כן התפתח דיון" (מורה).

"הרגשתי בשיעורים שזה ממש... שהן לומדות. אני לא יודעת כל כך איך להסביר את זה, אבל הרגשתי שיש למידה, זה לא נושא שדיברו עליו, ברור שההורים מדברים איתן על זה, כל אימא אומרת 'אם יש מישהו זר אז את בורחת, את צועקת...' יש דברים שזה לא היה להן חדש. אבל יש דברים שכן. בוא נגיד שזה יותר הסביבה הקרובה, זה היה יותר דברים שלימדו אותם לשים לב אליהם" (מורה).

מהראיונות עם רכזי התכנית, המנחים והמורים עולה כי השינוי בתפיסות ובידע חל גם בקרב צוות בית הספר (המורים, הרכז, המנהל) ובא לידי ביטוי בין היתר בנכונותם של המורים ללמד את שיעורי סביבה בטוחה ובנכונותו של המנהל להקדיש זמן לתכנית ולהכשרת הצוות.

"מאז שהתחלנו את התכנית נהיה לי ידע ממש גדול בנושא הזה. לדעתי. תמיד יש עוד ללמוד והייתי רוצה לדעת עוד איך להתנהל" (רכז התכנית).

"כשאני הולך למורה ומבקש שיעביר עוד שיעור אחד והמורה פתוח להעביר שיעור בקלות זו הצלחה גדולה. זה מה שאני מצפה מבית ספר, כמו שמדברים על תלמוד תורה, אז שפעם בחודש שמורה יוכל לדבר על זה פעם בחודש – איך שהוא רוצה, מה שהוא רוצה, דרך משחק או כל דבר [...] שנית, פתיחות של המנהל לתת זמן לזה, לנושא" (רכז התכנית).

"אין אצלנו שיח פורה בנושא הזה, לא ברמת שיחה בחדר מורים, אבל כן [התכנית] הכניסה איזה משהו שאפשר במילה אחת להבהיר שיש לנו פה איזו בעיה מסוימת. הכניסה איך לומר קוד כזה לבית הספר" (מורה).

"תענוג לשמוע גם בחדר המורים בין המלמדים. צפים כל מיני דברים פתאום. לא שאנחנו מחפשים שיצופו אבל זה דבר שכל כך קיים [פגיעות] ונכון לדבר עליו אז אין סיבה שלא" (מורה).

"הייתי בהלם שהדברים הללו קיימים בציבור החרדי, נושא של פגיעות וכאלו. הייתי בשוק. וזה פתח לי סוג של צוהר, חלון כדי להסתכל על עוד דברים ובעיות כאלו ואחרות שיכולות לקראות, ושוזה באמת קיים [...] תראה, היום אני גם בחלק מהתפקידים שלי אני רב בית כנסת וגם שם פתאום אתה פוקח עיניים יותר, תראה, באיזה מקום זה הכניס אותי לפרנויה כזו, סוג של יותר מידי חושש, אבל מאמין שעם הזמן אקח את זה בפרופורציות נכונות, אבל שוב – זה קיים. אי אפשר לברוח" (מורה).

"הרגישות ותשומת הלב לדברים. זה מה שהשתנה. כל מיני כללים כאלה שהם הכניסו. זה הדברים שהשתנו" (מורה).

"אחת מהמורות שישבה בהכשרה הראשונה היא מאוד מאוד התנגדה, לא היה לה נשמע בכלל מציאותי, היא חשבה שאני ממצאה את המספרים. אחרי זה כשישנו בהדרכה הפרטנית דיברנו על מה זה בכלל פגיעה ואז היא סיפרה על מקרה שקרה [...] וגם היא אמרה שנפל לה האסימון על איך אז היא קפאה ועכשיו אם מישהו רק יעז היא תדע מה לעשות [...] הרגשתי שזה היה רגע מכוון עם המורה הזאת. והיא באמת לקחה את הדברים בהתלהבות המובן שהיא עכשיו רוצה להעביר את זה לתלמידים שלה [...] עוד אין לי ניסיון עם התלמידים בבית הספר, אבל המורות בעניין ברוך השם וזו הצלחה" (מנחה).

"אני חוויתי הצלחה בפגישות האישיות עם המורים, בזה שנוצר שיח, ישבתי כל פעם עם זוג מורים ודיברנו על התכנים והיה שיח מאוד פתוח, הם שאלו שאלות. שיחקתי איתם בעצם את המשחק ועברנו על כל הכללים" (מנחה).

תרומה נוספת של התכנית באה לידי ביטוי בכך שחלק מהרכזים ומהמורים תיארו כי בעקבות התכנית נוצר שיח לגבי סיטואציות יומיומיות שחווים התלמידים ואף מספר ילדים שיתפו את צוות בית הספר בפגיעות שעברו.

"צפו מקרים – נוצרה יותר מודעות בתלמוד התורה. תלמידים באו למלמד... לאחר השיעור באו שני תלמידים והעלו איזה מקרה של אחד מהכיתה שעשה... ועירבנו את המנחה, ובסוף הבנו שאותו תלמיד הוא בעצמו פגוע על ידי השכן, ועכשיו אנחנו מחפשים איש מומחה כדי שיעזור" (רכז התכנית).

"מתוך זה צף שילד נפגע מעובד זר פגיעה מינית והצפנו את הנושא להורים. היה גם ילד אחד מכיתה א' שבא לספר שילד אחר בא ונוגע לו במקום, וגם זה טופל. אני מבין שהצפה זה חלק מהעניין" (רכז התכנית).

"עד היום זה היה נושא שהשתיקה יפה לו [...] ופתאום אתה שומע שיש דרכים לדבר עליהן, ורואים שכן אפשר לדבר בצורה עקיפה. הורים שמחים בזה, ילדים שמחים בזה. אתה רואה בפועל הצלחה מסחררת [...] בכיתה שלי עליתי על מקרה מזעזע של פגיעות בכיתה מצד הילדים הכי טובים והתייעצתי עם המנחה שמגיע לפה והוא נתן לי כמה עצות כדי לבדוק הלאה והתברר שיש שכן באותו בניין שפוגע" (מורה).

"שמתי לב שבנות שהיה להן כל מיני מקרים וזה העיזו לדבר על זה, בשיעורים. ופתחו את זה" (מורה).
"אין לי מילים להגיד לך כמה זה הועיל. אני לא יודע להסביר את זה במילים. זה פשוט הצלת נפשות. אומר לך חד וחלק ובמאת האחוזים. הצלת נפשות פשוטו כמשמעו. אולי אחרים לא יראו כי לא נתקלו אבל אני נתקלתי אז יכול להגיד את זה בפה מלא" (מורה).

בנוסף, רכזת אחת ציינה כי לדעתה טרם נוצר שינוי בתפיסות ובידע של התלמידים בשל העובדה שהתכנית החלה רק השנה ויש להמשיך ולהעמיק בידע כדי להגיע לשינוי משמעותי יותר.

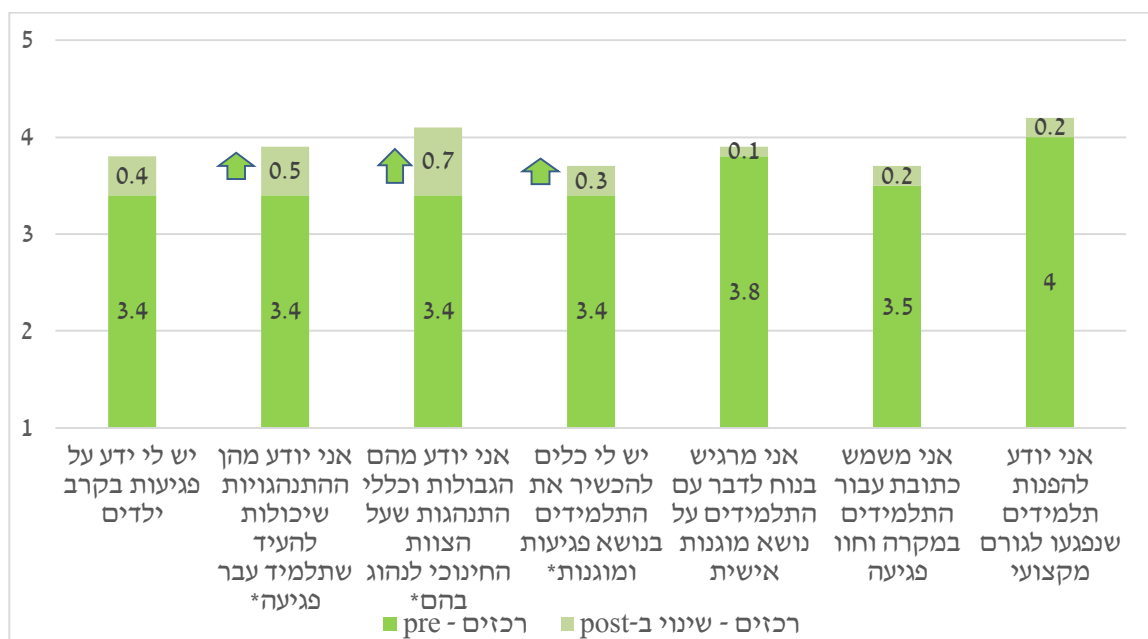
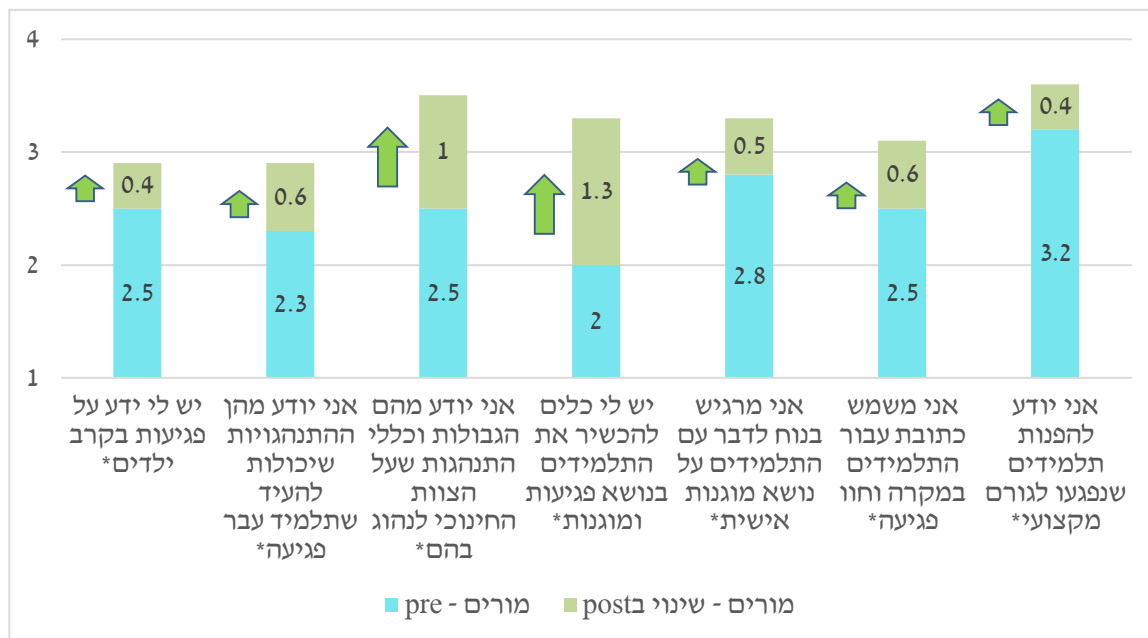

שינויים בעמדות הרכזים והמורים

במערך שאלוני ה-Pre/Post, מבחני מובהקות סטטיסטיים שימשו למדידת שינויים בעמדותיהם של הרכזים והמורים בסוגיות שונות.

המורים הרכזים נשאלו בשני השאלונים אודות מידת הידע, והכלים שברשותם בתחום המוגנות, ותחושת הנוחות האישית שלהם לעסוק בנושא:

תרשים 17: תפיסות הרכזים והמורים לפני ובסיום התכנית

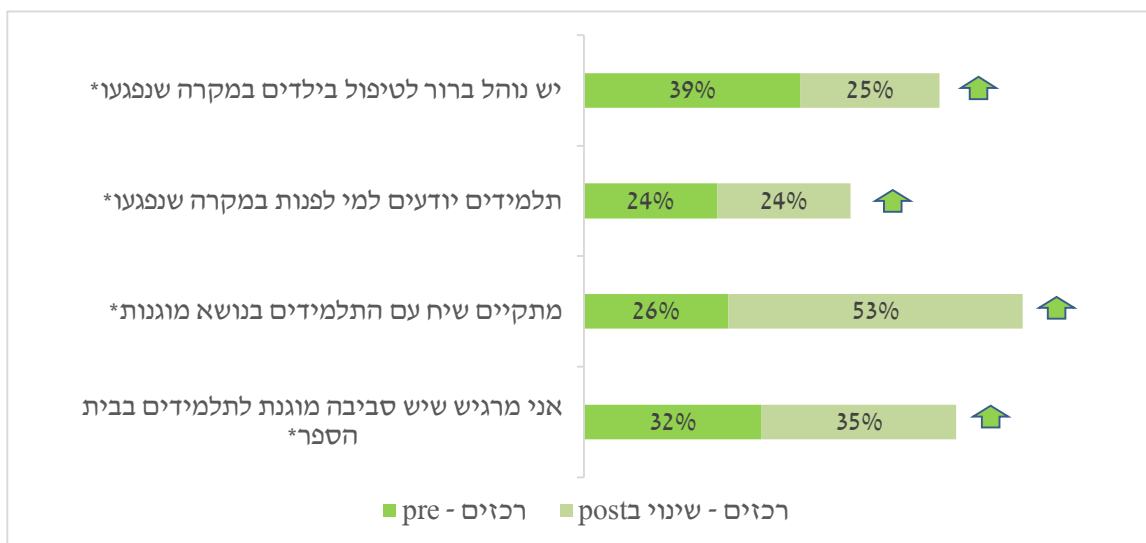
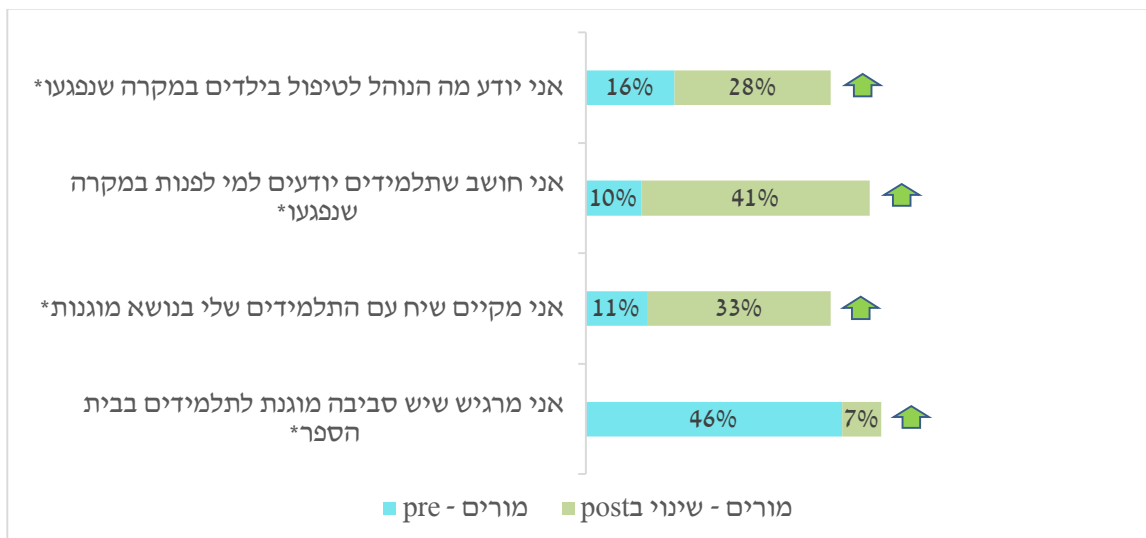
*p<0.05 , N רכזים Pre =41, N Post רכזים=39; N מורים=199; N Post מורים=89

במבחן T למדגמים בלתי תלויים נמצא כי בקרב המורים חלה עלייה מובהקת בכל ההיבטים שנמדדו הקשורים בתפיסותיהם לגבי הידע והכלים שברשותם בתחום המוגנות, היכרות עם הגבולות הראויים בין הצוות לבין התלמידים, תחושת הנוחות שלהם לדבר עם תלמידים ולעסוק בנושא, וזיהוי והפנייה לגורם מקצועי במקרה של פגיעה. בקרב הרכזים והמנהלים נמצאה עלייה מובהקת בחלק מההיבטים שנמדדו; היכרות עם הגבולות הראויים, כלים להכשרת תלמידים והיכרות עם סממנים של פגיעה.

בנוסף, נשאלו המורים והרכזים בשני השאלונים אודות תפקיד בית הספר במניעה וטיפול במקרי פגיעה:

תרשים 18: תפיסות הרכזים והמורים לפני ובסיום התכנית בנוגע לתפקיד בית הספר

סולם שאלון המורים: 1- כלל לא מסכים עד 5 – מסכים במידה רבה מאוד. הממצאים קובצו ל-3 דרגות הסכמה: נמוך (2-); בינוני (3); גבוה (4-5). בגרף מוצגת הרמה הגבוהה בלבד (4-5).
 סולם שאלון הרכזים: 1 – כן, 2 – באופן חלקי, 3 – לא. בגרף מוצגות רק התשובות החיוביות (1).

*p<0.05, N רכזים Pre =41, N Post רכזים=39; N מורים=181; N Post מורים=87

במבחן χ^2 לבדיקת אי תלות נמצאה עלייה מובהקת בכל המדדים שנבדקו הן בקרב המורים והן בקרב הרכזים. העליות הבולטות ביותר בקרב הרכזים היו בניהול שיח עם התלמידים בנושא מוגנות ובקיומה של סביבה מוגנת לתלמידים בבית הספר, ובקרב המורים – בביטחון כי התלמידים יודעים למי לפנות במקרה פנייה ובניהול שיח.

המורים נשאלו בשני השאלונים בנוגע לעמדותיהם בסוגיות שונות הקשורות לתחום המוגנות:

תרשים 19: תפיסות מוטעות בנוגע לפגיעות מיניות בקרב מורים

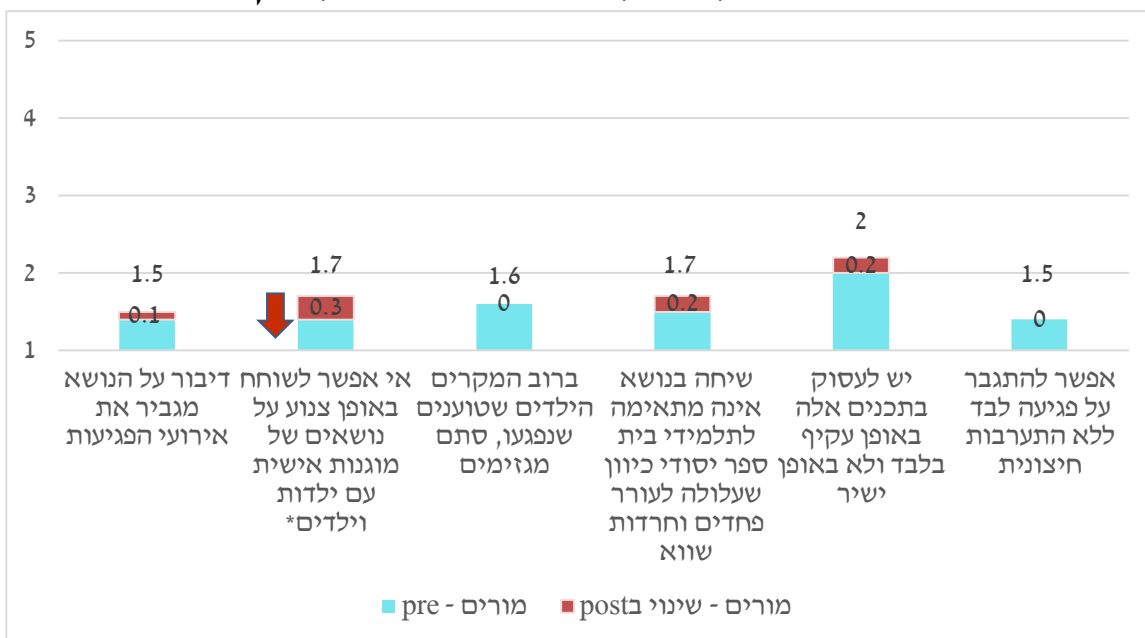

* $p < 0.05$, N Pre מורים = 180; N Post מורים = 89

בנוגע לרוב ההיבטים אודותם נשאלו, לא נמצאו הבדלים בין תפיסותיהם של המורים לפני ואחרי התכנית. נראה כי הדבר ארע בשל "אפקט רצפה" – קרי, התפיסות השגויות לא היו רווחות בקרב המורים מלכתחילה ולכן לא חל שינוי משמעותי בתפיסות אלו. ההיבט היחיד בו ניכר שינוי הוא הקשור ליכולת לזהות אדם שעבר פגיעה, בעוד בתחילת התכנית ממוצע היגד זה היה נמוך, 2.0, בסיום התכנית הוא עלה באופן מובהק, כפי שנמצא במבחן T, יתכן ובשל הכלים שרכשו המורים במסגרת התכנית לאיתור וזיהוי סממנים המעידים על פגיעה.

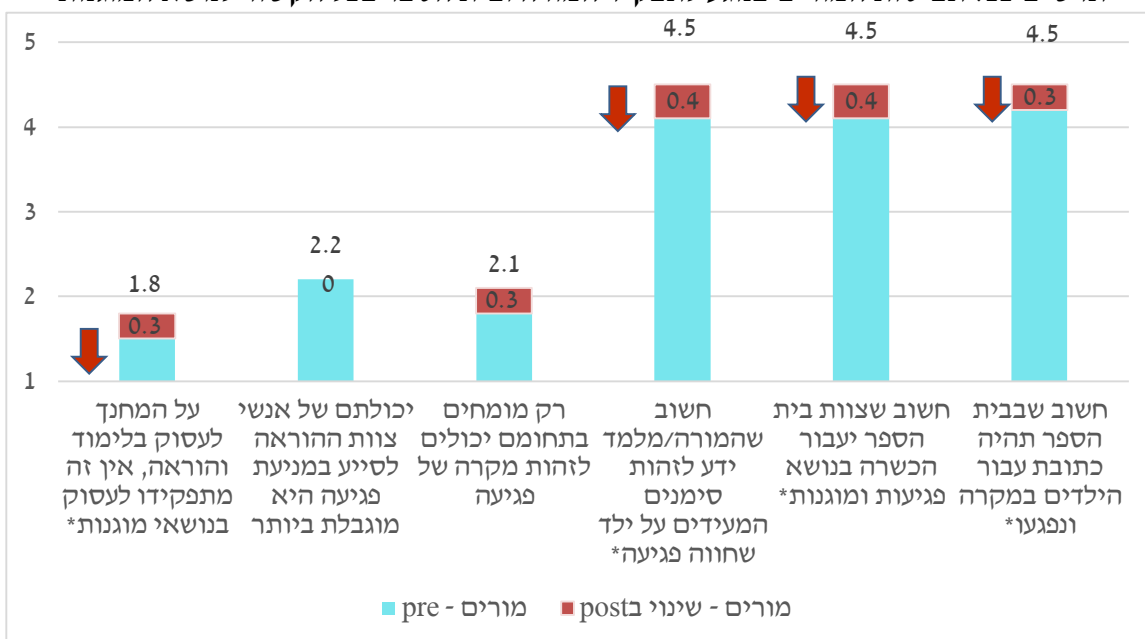
תרשים 20: תפיסות מוטעות בנוגע לשיח אודות מוגנות ופגיעות בקרב מורים

*p<0.05, N Pre מורים =180; N Post מורים = 89

גם בתחום זה, ניכר כי התפיסות המוטעות לא היו רווחות בקרב המורים ולכן לא נמצאו הבדלים רבים בין שני מועדי ההעברה. עם זאת, כן נצפתה ירידה מובהקת בתפיסה לפיה אי אפשר לשוחח באופן צנוע על הנושא כך שבסוף התכנית פחות מורים סברו זאת.

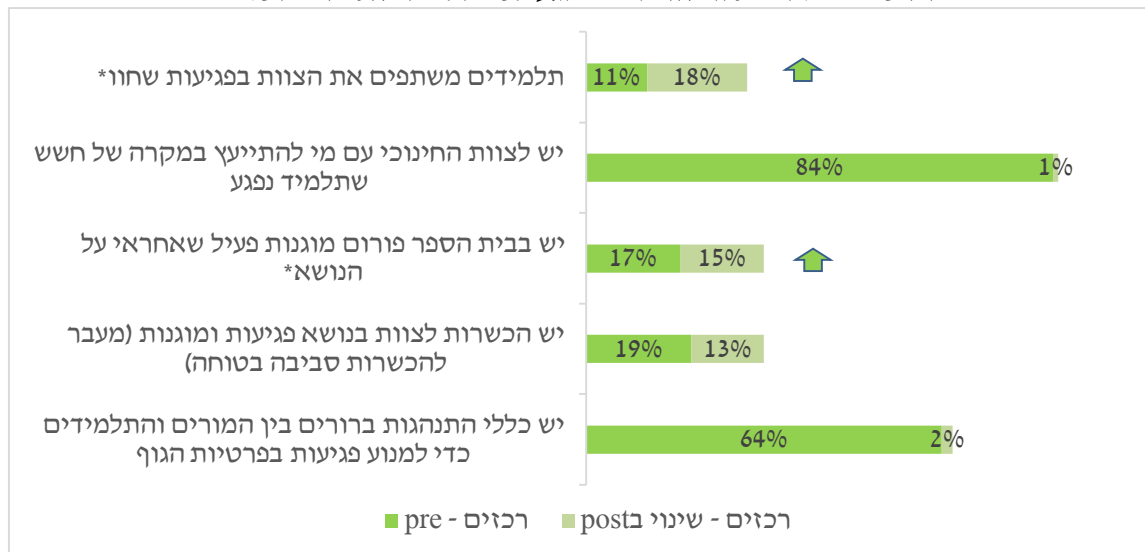
תרשים 21: תפיסות המורים בנוגע לתפקיד המורה ובית הספר בכל הקשור לנושא המוגנות

*p<0.05, N Pre מורים =180; N Post מורים =89

תרשים 22: תפיסות הרכזים בנוגע לטיפול בית הספר בנושא

סולם: 1 - כן, 2 - באופן חלקי, 3 - לא. בגרף מוצגות רק התשובות החיוביות (1).

* $p < 0.05$, N רכזים Pre = 37, N Post רכזים = 37

ניכר כי חלה עלייה מובהקת בדיווח הרכזים על פורום מוגנות פעיל בבית הספר, ובתפיסתם כי התלמידים בבית הספר משתפים את הצוות בפגיעות שחוו. היבטים מסוימים היו גבוהים מלכתחילה ויתכן ובשל כך לא ניכרו בהם שינויים בין תחילת התכנית לסיימה (אפקט תקרה) - קיומם של כללי התנהגות ברורים בין מורים ותלמידים, וקיומו של מישהו להתייעץ עמו במקרה של חשש לפגיעה. בנוסף, בשאלון הסיום הרכזים נשאלו האם הם סבורים כי לצוות החינוכי יש ידע וכלים בנושא פגיעות ומוגנות. 50% השיבו "כן" ו-46% השיבו "באופן חלקי".

סיכום - השפעות התכנית על התלמידים

- בשאלוני הסיום, התלמידים הפגינו **ידע** באשר להתנהלות בטוחה בתרחישים מסוימים המציבים סיכון. עם זאת, בתרחישים עמומים יותר הם התקשו יותר באיתור ההתנהגות הבטוחה.
- **תפיסת המסוגלות של התלמידים בתחום** הייתה גבוהה מאוד בסיום השנה. רוב התלמידים דיווחו כי הם יודעים כיצד לפעול בעת סכנה, חשים ביטחון ביכולתם לזהות ולמנוע מצבים מסוכנים וחשים בנוח לפנות לעזרה.
- **אקלים בית ספרי** – נראה כי רוב התלמידים רואים בצוות בית הספר כתובת במקרה של פגיעה. עם זאת, הם דירגו היבטים הקשורים בהיות בית הספר סביבה בטוחה ובשמירת התלמידים על כללי סביבה בטוחה בציונים ממוצעים בינוניים בלבד, באופן המעיד על צורך בשיפור.
- המורים והרכזים ציינו כי לדעתם, התכנית תרמה לתלמידים ברכישת ידע חדש לצד מודעות גוברת לסביבה ולכללי זהירות וכן ליצירת פתח לשיח בנושא.

סיכום - השפעות התכנית על המורים והרכזים

- בסיום התכנית, נמדדו **עליות מובהקות בתפיסות המורים והרכזים** בנוגע לידע והכלים שברשותם בתחום המוגנות. בקרב המורים חלה עלייה בתחושת הנוחות שלהם לדבר עם תלמידים ולעסוק בנושא, ובביטחונם ביכולת שלהם לשמש כתובת עבור תלמידים שנפגעו ולהפנות לגורם המתאים.
- בנוסף, חלה עלייה בתפיסות המורים והרכזים את **האקלים בבית הספר** כמוגן.
- בקרב המורים, חלה **ירידה במספר תפיסות שליליות הקשורות למוגנות**, בהן "לא ניתן לשוחח באופן צנוע על נושאים אלו" ו"על המחנך לעסוק בהוראה ולא במוגנות". לגבי תפיסות מוטעות רווחות, לא נמדדו הבדלים בדירוגם, ככל הנראה כיוון שרובם לא החזיקו בתפיסות אלו מלכתחילה.
- הרכזים והמנהלים דיווחו על עלייה בהטמעת הנושא בבית הספר – ובסוף השנה רבים יותר דיווחו על קיומו של פורום מוגנות בית ספרי ועל מקרים בהם תלמידים שיתפו את הצוות בפגיעות.

הבדלים בין אוכלוסיות

הבדלים מגדריים

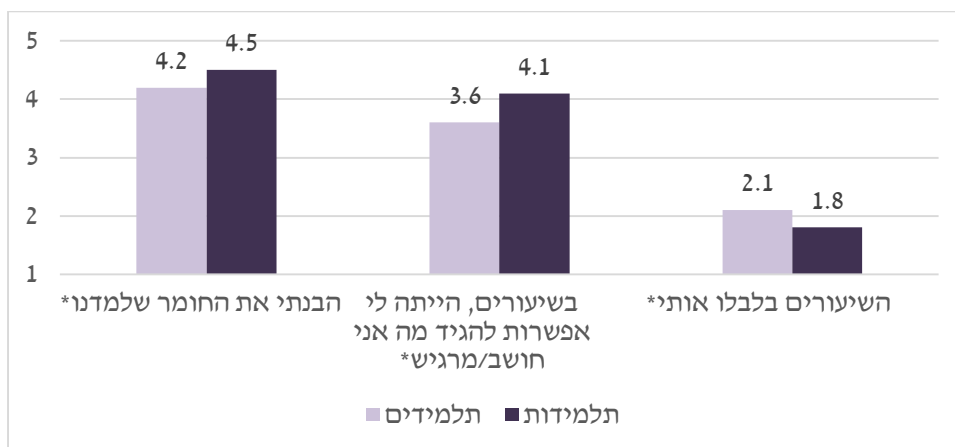
יחס התלמידים לשיעורים

נמצאו הבדלים מובהקים בין דפוסי המענה של נשים וגברים בשאלוניהם של שלושת האוכלוסיות: תלמידים, מורים ורכזים². בפרק זה מובאות דוגמאות להבדלים בולטים שעלו מניתוח הנתונים.

מלמדים גברים דיווחו על העברת פחות מערכי שיעור (2.2) ממורות (2.7) ובהתאמה גם על העברת פחות שיעורים מהן (4.0 בהשוואה ל-6.4, בהתאמה), כשהבדלים אלו נמצאו כמובהקים, אך באופן מעניין, דווקא תלמידים בנים דיווחו על נוכחות רבה יותר בשיעורים מתלמידות בנות (3.2 לעומת 3.0, בהתאמה, במגמת מובהקות).

באשר למידת העניין ותגובת התלמידים לשיעורים, נמצאו הבדלים בכמה מהפרמטרים שנבדקו:

תרשים 23: יחס לשיעורי סביבה בטוחה – השוואה בין תלמידים ותלמידות

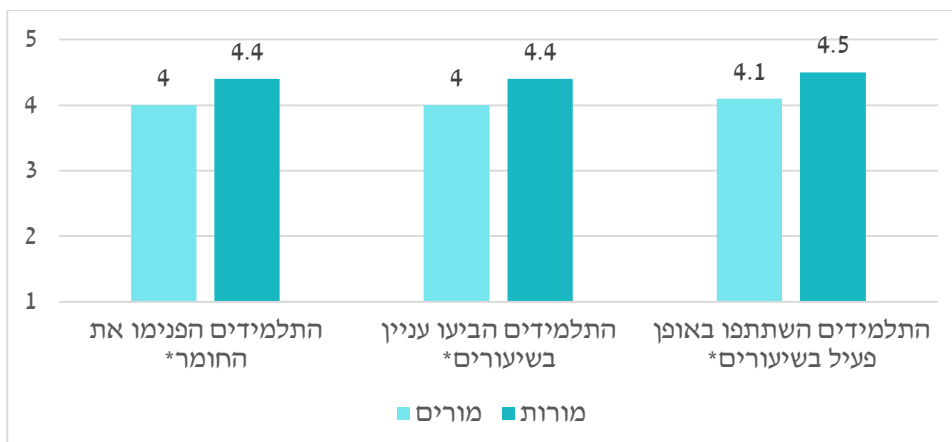

* $P < 0.05$, N תלמידות=361; N תלמידים=505

² פירוט ההבדלים מוצג בהרחבה בנספחים שבסוף דוח זה.

תרשים 24: תפיסות לגבי יחס התלמידים לשיעורים – השוואה בין מורים ומורות

* $P < 0.05$, N מורים=44; N מורות=35

נראה כי תפיסות התלמידות ועמדות המורות אשר לימדו אותן בנוגע לתגובתן לשיעורים היו חיוביות יותר מתפיסות התלמידים והמורים. כך, התלמידות דיווחו על למידה רבה יותר, אפשרות רבה יותר לביטוי ובלבול מועט יותר בהשוואה לתלמידים, בעוד המורות דיווחו יותר מהמורים כי התלמידות הפנימו את החומר, הביעו עניין והשתתפו בשיעורים. זאת על אף שבראיונות ובשאלות פתוחות, היו כאלו שדיברו על כך שמערכי השיעור והסרטונים אינם מותאמים בצורה מספקת לבנות.

לא נמצאו הבדלים מובהקים בשאלות המקבילות משאלון הרכזים והמנהלים בין רכזות ורכזים.

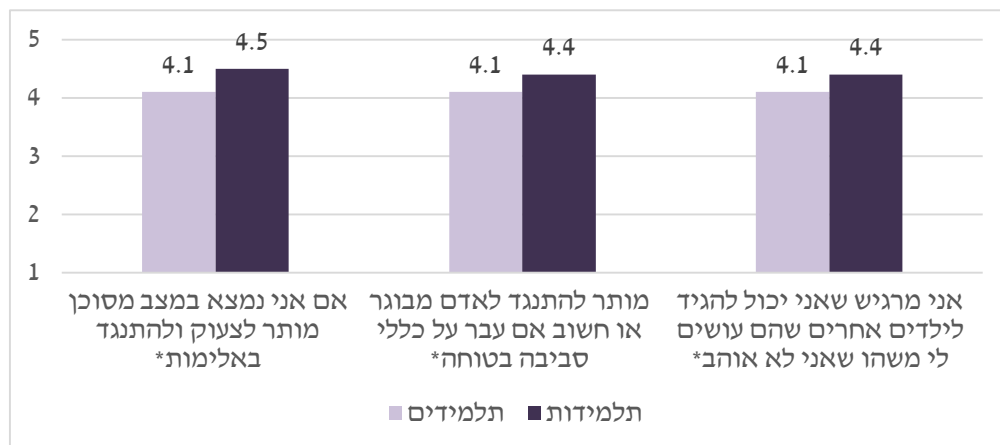
רכישת ידע

נמצאו הבדלים מובהקים בין תלמידות לתלמידים בתשובותיהם לתרחישים שבחנו ידע בתחום המוגנות, כך שתלמידות הפגינו ידע רב יותר מתלמידים. כך, יותר בנות בחרו בתשובה הנכונה בתרחישים א' (מכולת) ב' (אח גדול) ו-ג' (שכן) מאשר בנים. בתרחיש ד' (בני דודים) לא נמצאו הבדלים מובהקים. כיוון שהשאלונים הועברו רק בסיום התכנית לא ניתן להסיק מכך האם הידע הרב יותר של התלמידות נובע מהבדלים סוציולוגיים, חשיפה ושיח רב יותר בנושא לאורך חייהן או בשל תרומת שיעורי התכנית.

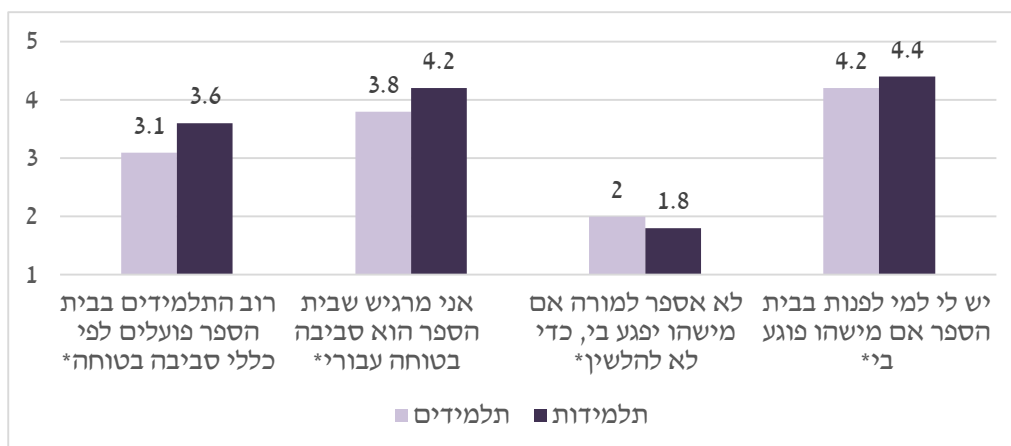
השפעות התכנית

תרשים 25: עמדות ותפיסות של ידע בקרב התלמידים והתלמידות

* $p < 0.05$, N תלמידות=358; N תלמידים=498

תרשים 26: תפיסות התלמידים והתלמידות בנוגע לסביבת בית הספר

* $p < 0.05$, N תלמידות=361; N תלמידים=499

ניכר כי תלמידות חשות יותר מתלמידים כי סביבת בית הספר בטוחה עבורן, כי מותר להן להתנגד במצבי סיכון וכי יש להן למי לפנות בעת הצורך.

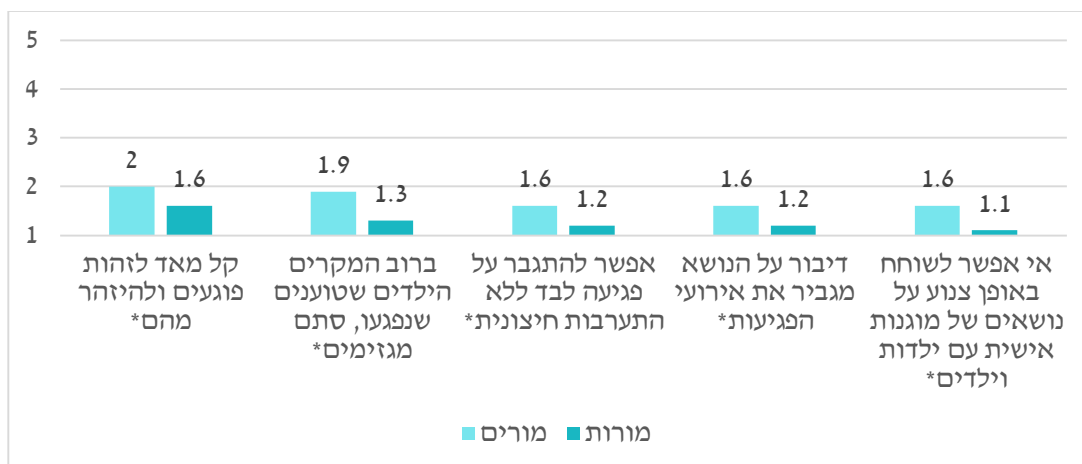

תפיסות המורים

הן בשאלוני ה-Pre והן בשאלוני ה-Post ניכרו הבדלים מובהקים רבים בין תפיסותיהם של מורים לתפיסותיהן של מורות ברוב התחומים שנמדדו.

להלן כמה היגדים בהם נמצאו הבדלים מובהקים בין המורים והמורות, כפי שנמדדו בשאלון ה-Post:

תרשים 27: תפיסות מוטעות לגבי פגיעות מיניות – השוואה בין מורים ומורות

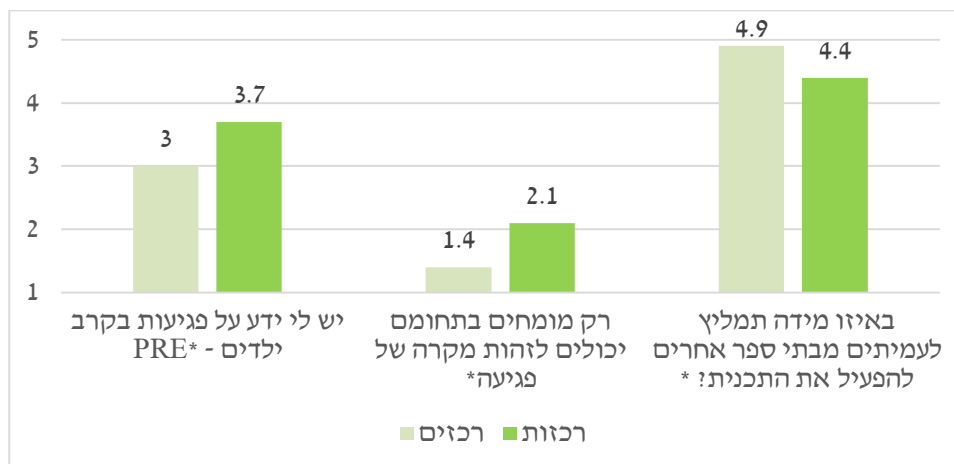
* $p < 0.05$, N גברים = 51; N נשים = 38

ניכר כי מורים נוטים יותר ממורות להחזיק בתפיסות מוטעות לגבי פגיעות מיניות ונרתעים מעט יותר מעיסוק ושיח על הנושא.

תפיסות הרכזים

בניגוד לממצאי המורים, לא נמצאו הבדלים מובהקים בין הרכזים והמנהלים לבין הרכזות והמנהלות בשאלוניהם, במרבית הפרמטרים שנבדקו. להלן מוצגים כל ההבדלים שנמצאו:

תרשים 28: הבדלים בין רכזים ורכזות

* $p < 0.05$, N רכזים Pre = 17, N רכזות Pre = 21, N רכזים Post = 19, N רכזות Post = 15

נראה כי בתחילת התכנית הרכזות והמנהלות חשו שיש להן ידע רב יותר מהרכזים והמנהלים (בסוף התכנית לא ניכרו הבדלים כאלו) אך כי סברו כי רק מומחים יכולים לזהות פגיעה. מעניין כי דווקא הרכזים והמנהלים העידו יותר כי ימליצו לעמיתים על ההשתתפות בתכנית.

בנוסף, בשאלון הסיום רכזים ציינו יותר מרכזות כי יש להם עם מי להתייעץ במקרה של חשש שתלמיד נפגע (95% בקרב הרכזים והמנהלים בהשוואה ל-71% בקרב הרכזות והמנהלות).

הבדלים גילאיים

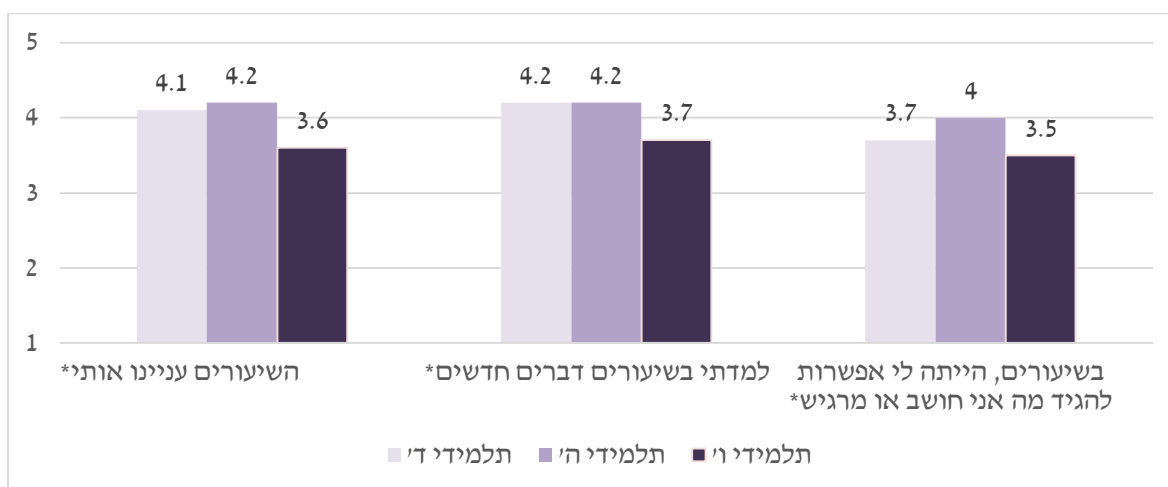
הבדלים מובהקים בין דפוסי המענה של תלמידי שכבות ד', ה' ו-ו' נמצאו בשאלוני התלמידים, באמצעות מבחן ניתוח שונות (ANOVA). להלן מתוארים חלק מההבדלים שנמצאו.

תלמידי כיתות ה', על פי דיווחיהם, השתתפו במס' השיעורים המועט יותר (3.0 שיעורים בממוצע) בעוד תלמידי כיתות ו' השתתפו במס' השיעורים הרב ביותר (3.4 שיעורים בממוצע).

בתרחישים ג' (שכן) ו-ד' (בני דודים) העמומים יותר, תלמידי שכבת ו' הפגינו ידע מועט יותר ובחרו בתשובה הנכונה בשכיחות הנמוכה ביותר.

נמצאו הבדלים בתגובתם של תלמידי השכבות השונות לשיעורי סביבה בטוחה:

תרשים 29: יחס לשיעורי "סביבה בטוחה" – הבדלים בין תלמידי השכבות השונות

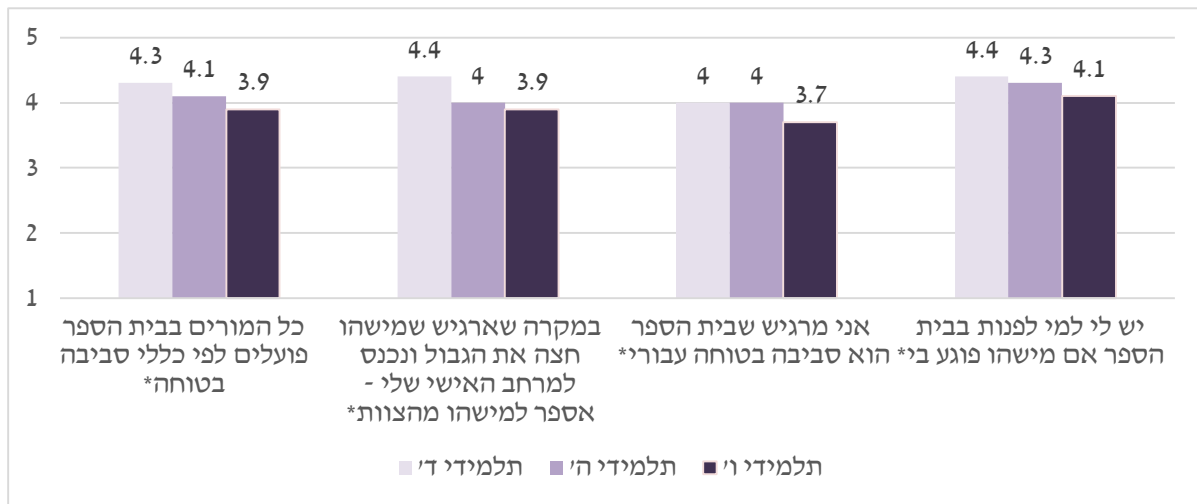

* $p < 0.05$, N ד' = 230; N ה' = 327; N ו' = 248

ניכר כי תלמידי כיתות ו' היו פחות שבעי רצון מהשיעורים מתלמידי שכבות ד' ו-ה'. על פי דיווחיהם, הם הביעו בשיעורים פחות עניין, למדו במהלכם פחות ונטו פחות להשתתף בשיעורים. מעניין כי בשאלוני המורים, דווקא מורי שכבות ד' ו-ה' סברו כי השיעורים היו פחות מעניינים לתלמידיהם בהשוואה למורי כיתות ו' ו-ז', אך גם בהשוואה למורי הכיתות הנמוכות יותר.

כמו כן ניכרו הבדלים בכמה מעמדותיהם של התלמידים כלפי מוגנות סביבת בית הספר :

תרשים 30: תפיסת סביבת בית הספר – הבדלים בין תלמידי השכבות השונות

* $p < 0.05$, N ד' = 219; N ה' = 332 ; N ו' = 246

נראה כי תלמידי שכבת ו' חשים פחות בטוחים בסביבת בית הספר מתלמידי כיתות ד' וה', וכן מרגישים פחות בנוח לפנות למישהו מצוות בית הספר לקבלת עזרה. ככלל, נראה כי ממצאים אלו מחזקים את דבריהם של מורים ורכזים בראיונות, אשר דיברו על הצורך בהתאמת מערכי השיעורים לגילאים בוגרים.

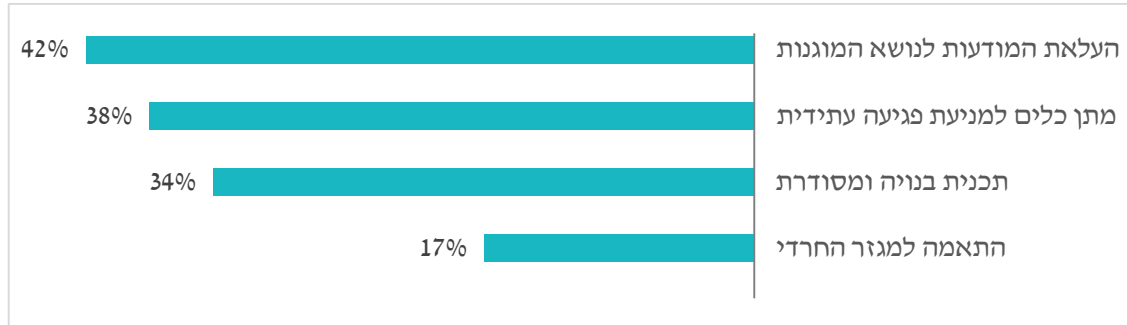
סיכום הבדלים בין אוכלוסיות

- נמצאו הבדלים מובהקים רבים בין תלמידות ותלמידים בדפוסי המענה שלהם על השאלונים. התלמידות דיווחו במידה רבה יותר על כך שהבינו את החומר ושבמהלך השיעורים ניתנה להן האפשרות להביע את עצמן. הן היטיבו לענות על שאלות הידע ודיווחו יותר מתלמידים כי סביבת בית הספר בטוחה עבורן, כי מותר להן להתנגד במצבי סיכון וכי יש למי לפנות בעת הצורך.
- בהתאמה, גם המורות דיווחו יותר מן המורים כי התלמידות הפנימו את החומר, הביעו עניין בשיעורים והשתתפו בהם באופן פעיל.
- נמצאו גם כמה הבדלים מובהקים בין המורים למורות. בין היתר נמצא שמורים מחזיקים יותר ממורות בתפיסות מוטעות רווחות לגבי פגיעות מיניות, למשל על כך שברוב המקרים הילדים שטוענים שנפגעו מגזימים.
- נמצאו כמה הבדלים בין תלמידי שכבות הגיל השונות. תלמידי כיתות ו' הפגינו ידע מועט יותר והביעו שביעות רצון נמוכה יותר מהשיעורים בהשוואה לתלמידי כיתות ד' ו-ה'. בנוסף, הם חשים פחות בטוחים בסביבת בית הספר ומרגישים פחות בנוח לפנות למישהו מצוות בית הספר לקבלת עזרה.

חוזקות התכנית

בשאלוני ה-Post, המורים נשאלו בשאלה פתוחה מהן לדעתם חוזקות התכנית. 58 מורים השיבו על השאלה. מתשובותיהם עלו ארבע חוזקות עיקריות:

תרשים 31: חוזקות התוכנית על פי המורים (מענה מרובה)

N=58

להלן דוגמאות מתוך תשובותיהם:

42% מהמורים ציינו כי התכנית תרמה **בהעלאת המודעות לנושא המוגנות**, הן לתלמידים והן לצוות המורים:

"להכניס למודעות את הנושא הן אצל התלמידים והן אצל המלמדים" (מורה)

"תכנית זו חשובה ביותר להעלאת המודעות אצלנו כמחנכים וכהורים ואצל התלמידים והילדים. וכשיש מודעות ומשנה זהירות הפגיעות נמנעות או לכל הפחות מזדערות" (מורה)

"הפנמת החומר והקניית תמרוני אזהרה לתלמידים, חשיבה שונה והסתכלות על החברה" (מורה).

38% מהמורים ציינו כי תרומת התכנית באה לידי ביטוי **במתן כלים למניעה עתידית של מקרי פגיעה**:

"לעזור לילדים להיזהר ולהישמר מפגיעות" (מורה)

"לתת לתלמידים כלים להתמודד וידברו על כל אירוע שהוא חריג" (מורה)

"[התכנית] מלמדת כללי זהירות שמכניסים מודעות וביטחון לתלמידים, התלמידה יוצאת עם כלים לשמירה על עצמה בצורה ברורה" (מורה)

34% מהמורים תיארו כחוזקה של התכנית את העובדה שמדובר **בתכנית בנויה ומסודרת**, המגובה במערכי שיעור מעניינים המתאימים לרמת התלמידים:

"מערכים ברורים המתאימים לרמת התלמידים ומקיפים את כל התגובות האפשריות שיעלו מן התלמידים" (מורה)

"מערכי השיעורים מוגשים בצורה ברורה ומפורטת, האביזרים הנלווים מעשירים את תכני השיעור ויוצרים עניין בלמד" (מורה)

17% מהמורים ציינו את **התאמת המערכים למגזר החרדי** כנקודת חוזק משמעותית של התכנית :

"התכנים מובאים בצורה צנועה ומתאימה לרוח המקום" (מורה)

"ההגשה העקיפה שמטמיעה בילדים את המסר" (מורה)

"הנושא חשוב ביותר מועבר בצורה צנועה ומכובדת ונתן מענה לקושי בהצגתו ובהעברתו לילדים" (מורה)

גם בראיונות, הרכזים והמורים תיארו מספר חוזקות עיקריות לתכנית. הנושאים שעלו היו דומים ברובם לנושאים שעלו בשאלונים. כך למשל, חוזקה בולטת שהזכירו הייתה נעוצה בכך שמדובר **בתכנית בנויה ומסודרת**, המגובה בהנחיה ובמערכי שיעור :

"כאשר יש תכנית יפה, עם אביזרים והיא בנויה ויש הדרכה למורות מה עליהן לעשות ואיך לעשות, יש שיתוף פעולה מההנהלה (שיש כי אני המנהלת) ויש דברים כל כך ברורים וזה בנוי כדבר רשמי וחשוב אז זה משמעותי הרבה יותר מאשר מה שעשינו קודם לכן. זה מובנה כתכנית עם שלבים וזה משהו שלא היה לנו קודם לכן" (רכז התכנית).

"התרומה הגדולה שזה נתן לנו כלים וסדר ודחיפה לבצע את זה. זו התרומה הגדולה [...] הכלים עצמם צריכים עוד להשתכלל אבל זה עזר לנו מאוד מאוד, להיכנס לתוך מבנה של מערכי שיעור" (רכז התכנית).

"[התלמידים] מאוד אהבו את המשחקים. הקטע של הדיונים היה נראה שהם פחות מחוברים [...] אני לא יכול להגיד שהם אהבו את שיעורי המוגנות אבל הם לפחות הסכימו לשמוע והמשחקים היו חשובים כדי לגרום להם לפתוח את הלב והראש לנושא" (מורה).

"קודם כל, התכנית כן ממוקדת בואי נאמר, היא ממוקדת מטרה. יחסית היא קצרה וקולעת, זה לא משהו שעכשיו עושים במשך שנה ועכשיו צריך להתעסק במשך שנה באיזה משהו. זה לא משהו יותר מדי ארוך. והתכנית בהחלט עושה... היא מגיעה למטרה, היא משיגה את המטרה שלה בעיני של למידה ושל ידע" (מורה).

חלק מהרכזים והמורים ציינו גם בראיונות את **התאמת המערכים למגזר החרדי** כנקודת חוזק משמעותית של התכנית :

"קודם כל התכנית מאוד מתאימה למסגרות שלנו. אם זו שפת הדיבור, הצורה של העברת החומר, הצניעות שבדבר אבל גם החשיפה לדבר" (רכז התכנית).

"צריך גבול באיך אנחנו מלמדים את הבנות [...] לדוגמה הסרט, זה היה מאוד מאוד עדין, זה היה צנוע, זה היה הכל. גם על הבגדים, גם על התנועות, גם על הדיבור. אין ספק שזה היה מיועד ומתאים לציבור חרדי" (רכז התכנית).

"זה בדיוק המינון הנכון, של באמת להנגיש את זה לציבור החרדי, בצורה מאוד מאוד טובה, זה מגיע לכל מה שצריך, בצורה עקיפה [...] הן יוצאות באמת עם ידע והבנה, אבל בלי לחשוף אותן. שזה בדיוק מה שאנחנו רוצים לתת להן. בצורה מאוזנת בעצם" (מורה).

"הסרטים שעשו היו עדינים ולא אגרסיביים מידי וזה בסדר גמור, היו מכובדים, לא נכנסו למקומות בעייתיים אבל הילדים הבינו לאן אנחנו חותרים להגיע. התכנית מבורכת, מוצלחת" (מורה).

לדברי חלק מהרכזים ומהמורים, חוזקה נוספת של התכנית באה לידי ביטוי בליווי ובהכשרה של צוות המורים:

"לא רק החומר אלא גם ההכנה של המלמדים [...] זה נותן להם כוח לדבר. כמו שאמר לי מלמד, עכשיו אני מבין מה לעשות, למה אתם מתכוונים ואני יוכל להעביר את השיעור" (רכז התכנית).

"הליווי שנותנים, שלא נתנו רק חוברת ומערכים אלא עוקבים אחרי זה [...] וגם הסיוע לרכזים, הקורס, מראה על רצינות, דוחף ועוזר הרבה. הרגשה של תמיכה. זה שעוקבים אחרי זה, שבודקים, [שנותנים] מענה לעזרה" (רכז התכנית).

"צריך סיוע, כשהיה קושי והמנחה עזר – זה אפשר מתן מענה מקיף. נתן לנו ממש כלים מעשיים, לא רק בדיבורים. כשיש תוכנית מפורטת, עם הרבה רצון להצליח אז הכל רץ ועובד" (מורה).

בנוסף, רכו אחד ציין כי חוזקה נוספת של התכנית קשורה לכך שכחלק מהתכנית נעשים צעדים של מדידה והערכה במטרה לשפרה.

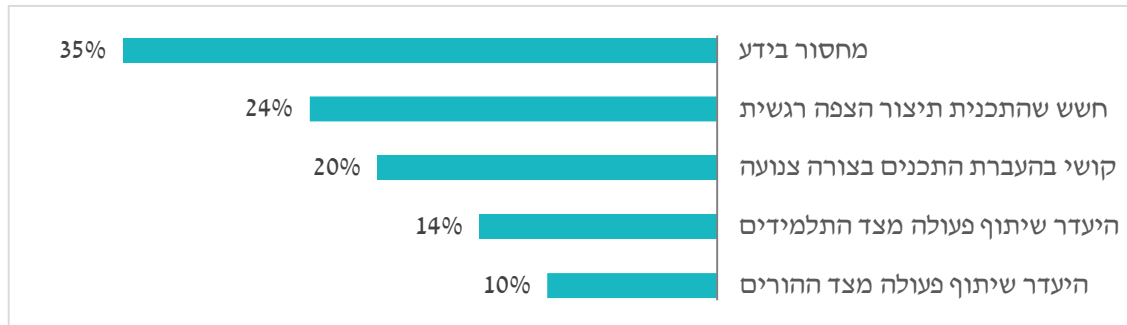
סיכום חוזקות התכנית

- לדעת המורים, חוזקות התכנית הבולטות הן העלאת המודעות לנושא ומתן כלים למניעה.
- העובדה כי התכנית מובנית ומסודרת ומותאמת למגזר החרדי גם צוינה לחיוב.
- חוזקה משמעותית שצויינה על ידי הרכזים והמורים בראיונות עמם היא ליווי המנחים בתכנית.

אתגרי התכנית

בשאלוני ה-Pre המורים נשאלו בשאלה פתוחה באילו אתגרים הם צופים להיתקל בהפעלת תכנית "סביבה בטוחה". 170 מורים השיבו על השאלה. מתשובותיהם עלו כי ישנם חמישה אתגרים מרכזיים:

תרשים 32: האתגרים המצופים בתכנית, על פי המורים בתחילת השנה (מענה מרובה)

N=170

להלן דוגמאות מתוך תשובותיהם:

35% מהמורים צפו כי יתקלו בקושי הנובע **מחסור ידע** שלהם אודות נושאי המוגנות והפגיעות וכן חוסר ידיעה כיצד להעביר את תכני סביבה בטוחה וכיצד לנהוג עם תלמידים שנפגעו.

"לדעת להעביר את הסדנאות בכיתה בבטחה" (מורה)

"איך להסביר לתלמידות אודות הנושא הרגיש. איך לטפל בבעיות שילדות חוות" (מורה)

"לדעת את הנושא בכלליות ובמיוחד לדעת לזהות ילדים העוברים פגיעה ולהפנות אותם לאדם

המתאים שיעזור להם" (מורה)

"להכיר את המצב שכרגע לא ידוע לי" (מורה)

24% מהמורים הביעו חשש **שהתכנית תיצור הצפה וחשיפת יתר**. כמו כן, המורים ציינו שהם חוששים שיתקלו בקושי להתמודד עם שאלות התלמידים.

"[התכנית] עלולה לפתח חרדות וחששות לתלמידים וכן דיבור מיותר על דברים אינטימיים" (מורה)

"שאלות שהתלמידים ישאלו ולא אדע עד מתי לחשוף וכמה" (מורה)

"שהבנות יעלו מקרים בינם לבין עצמם וזה יהפוך לשיחה בעיתית" (מורה)

20% מהמורים צפו כי יתקלו בקושי **בהעברת תכני התכנית בשל הרגישות** הטמונה בנושאים אלו והדגישו את הצורך להעביר תכנים אלו בצורה צנועה.

"איך להסביר לתלמידות את הנושא בצורה צנועה מספיק" (מורה)

"ניסוח נכון של הדברים, מחד - פתיחות, מאידך - שמירה!" (מורה)

"בקושי להלך בין הטיפות מה לומר כדי שיבינו אותי כמו שצריך ומה לא לומר כדי לא לחשוף את הבנות

להבנות שגילן לא מתאים" (מורה)

14% מהמורים צפו כי יתקלו בקושי בנוגע לשיתוף הפעולה של התלמידים עם שיעורי סביבה בטוחה, עקב חוסר פתיחות מצד התלמידים, חששות ומבוכה.

"קושי לדבר על הנושא. קושי לילדים להיפתח לדמויות החינוכיות" (מורה)

"בנות שיסרבו לשתף פעולה בשל חרדה מוגברת" (מורה)

"בושה של תלמידים להעלות נושאים כאלה ולהיחשף לתוכן" (מורה)

"התלמידים יתביישו לדבר ולספר על כך" (מורה)

10% מהמורים צפו כי יתקלו בקושי בנוגע לשיתוף הפעולה עם הורי התלמידים ואף התנגדויות מצדם.

"סירוב שיתוף פעולה מצד ההורים" (מורה)

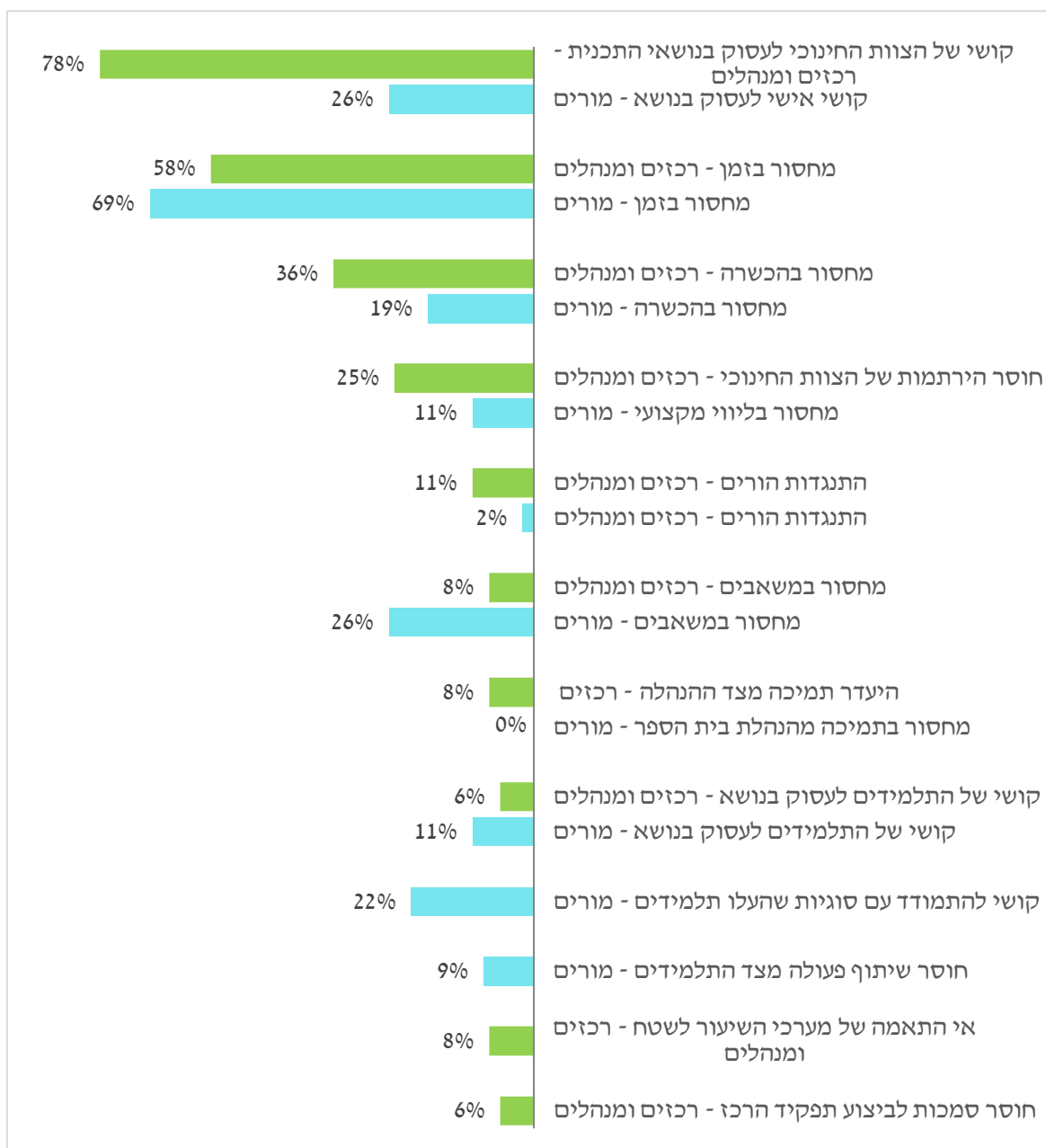
"בהתנגדות ההורים עקב חוסר התאמה לסגנון והמגזר" (מורה)

"התנגדות מצד ההורים על נושאי השיחה" (מורה)

בשאלוני ה-Post נשאלו המורים והרכזים, בשאלה סגורה ובה קטגוריות שנקבעו מראש, מה היו האתגרים בהם נתקלו בפועל.

תרשים 33: האתגרים בהם נתקלו המורים והרכזים בפועל (מענה מרובה)

N מורים=65; N רכזים ומנהלים=36

ניכר כי מחסור בזמן היה אתגר משמעותי עמו נאלצו להתמודד גם הרכזים וגם המורים. לצד זאת, היו גם אתגרים ייחודיים לכל תפקיד. האתגר הרווח ביותר על פי הרכזים היה קושי בקרב צוות המורים לעיסוק בנושא, לאחריו מחסור בהכשרה וחוסר הירתמות של הצוות. האתגר המשמעותי ביותר מבחינת המורים היה מחסור הזמן, אך כרבע מהם גם דיווחו על מחסור במשאבים וקושי אישי לעסוק בנושא.

עוד עולה כי חלק מחששות המורים מתחילת השנה התבדו – כך למשל 10% ציינו חשש מהתנגדות ההורים, אך רק 2% ציינו התנגדות שכזו כאתגר בפועל בסוף השנה.

חסמים רגשיים

גם בראיונות נשאלו הרכזים והמורים אודות אתגרים בהם נתקלו לאורך הפעלת התכנית. מהראיונות עלה כי בחלק מבתי הספר הכנסת נושא המוגנות לבית הספר לא לוותה בחששות או חסמים מצד ההורים ואילו בחלק מבתי הספר ההורים כן הביעו תחילה חששות ואף התנגדויות להעברת מערכי השיעור.

"מצד ההורים? – האמת שלא, לא נתקלתי בשום חשש כזה. אני אישית לא נתקלתי. לא. הפוך, אחד ההורים אמר כל הכבוד ובא ועודד. ממש לא" (מורה).

"אצלנו זה ממש לא בעיה, [ההורים] רוצים שנגסוק בזה [...] זה משהו שכבר הרבה שנים חשוב לי מאוד וגם עשינו ערב להורים לפני שהתכנית הגיעה" (רכז התכנית).

"בהתחלה היו כמה הורים שלא ידעו במה מדובר והתקשרו למנהל אבל הוא אמר שיש פה דעת תורה ויש רבנים שעומדים מאחורי זה, וכששמעו הבינו שיש יד בטוחה. שלחנו גם מכתב [...] וזה הרגיע את ההורים" (רכז התכנית).

בחלק מהראיונות, עלה קושי של המורים עצמם וחששות מפני עיסוק בתכנים הרגישים:

"יש מלמדים שאמרו שמה פתאום לא רוצים לעורר את זה, מתנגדים, אבל מעט מעט. לאט עם הזמן ירדו מהעץ וראו שצריך, הבאתי להם דוגמאות מתוך התלמוד תורה שאם היינו פותחים את הנושא אולי היינו מונעים את הבעיה ומצילים את חייו של ילד" (רכז התכנית).

"בכיתות ז'-ח' למלמדים היו חששות הרבה יותר גדולים. כי אם אתה פותח שאלות אז יהיו יותר תגובות של - מה נעשה, התעניינות עמוקה יותר. זה קשור לצניעות ולגיל של הבחורים" (רכז התכנית).

"בהתחלה היה קושי, אבל אח"כ זה זרם. המנחה בא, הבהיר את החשיבות, העלה מקרים שאפילו לא חשבו שקיימים [...] מהרגע שהבינו את חומרת הסוגיה נפתחו יותר. הקושי התרכז סביב המלמדים היותר מבוגרים" (רכז התכנית).

"אהיה איתך כנה, הנושא הזה מאוד שנוי במחלוקת גם בקרב המלמדים עצמם. היה פולמוס גדול, [...] המלמדים הוותיקים באמת פחדו [...] שתלמידים ייקחו את זה למקומות לא נכונים ופתאום המלמדים צריכים לפחד מכל דבר קטן שלא יכול לקרות (כמו טפיחה על הכתף) [...] בל המנהל ידע איך לנתב את זה ועשה את זה בצורה חכמה ויפה. ממש לקח את זה בצורה רצינית, טבלה עם שיעורים, מתי מעבירים ומתי" (מורה).

כמו כן, חלק מהרכזים ציינו כי אופן קבלת הנושא בקרב התלמידים תלוי בתחושת הנוחות של המורים עם נושא המוגנות.

"לא שמעתי. לא זוכר ששמעתי מהמלמדים איזו חששות, פתיחות דווקא. אני חושב שזה תלוי במלמד יותר, איך הוא ניגש לזה. אם הוא [...] משדר שזה נושא רציני, לא לצחקקים אבל גם בצורה נינוחה. שמעתי מהרכזים האחרים ביום העיון שיש מלמדים שקשה להם לפתוח את זה [את הנושא]. אצלנו לא הייתה שום בעיה לפתוח את התחום הזה בצורה רצינית ועניינית" (רכז התכנית).

מבחינת התלמידים, הכנסת נושא המוגנות לא לוותה בהתנגדויות אך חלק מהרכזים ומהמורים תיארו **תחושות של מבוכה** מצד התלמידים נוכח תכני התכנית.

"בהתחלה היה מוזר לשמוע על הנושא הזה מבחינת התלמידים אבל אחר כך הם קיבלו את זה יחסית בסדר שמעלים את הנושא הזה" (רכז התכנית).

"בכיתות הנמוכות זה היה מאוד נחמד. הם שמעו, השתתפו. בכיתות הגבוהות יותר אז היו יותר מבטים, צחקוקים, מה הם רוצים..." (רכז התכנית).

"בהתחלה זה קצת הפתיע אותן. הן לא רגילות לזה [...] זה הפתיע אותן, כי זה כאילו נושא שלא מדברים עליו" (מורה).

"אצלי ספציפית [התלמידים] שיתפו מאוד פעולה. היו כמה שהתביישו, זה לגיטימי. לכן, הלכנו קצת יותר, דיברנו יותר רחוק. לאו דווקא על פגיעות מיניות בפועל וכאלו דברים שהם יותר אישיים" (מורה).

בהמשך לכך, קושי נוסף שהעלו המורים נוגע **לרגישות התכנים המועברים בשיעורי סביבה בטוחה** – המורים ציינו כי נתקלו בקושי להעביר את תכני התכנית בשל הרגישות הטמונה בנושאים אלו. כמו כן, בשל מורכבות התכנים וכן בשל העובדה שלרוב המורים לא הייתה התנסות מוקדמת עם נושא זה, המורים ציינו שלעיתים הם נתקלו **בקושי להתמודד עם שאלות התלמידים**.

"היו מקרים שלא ידעתי לענות להם – כל מיני מקרים שהם העלו, ואני עבדתי לפי החוברת שבה הם מוגדרים כלא בטוחים, ואז הם אמרו [...] - האבא של החבר שלי הוא לא אדם בטוח אלא רק מוכר? אז אסור לי להיות איתו בכל מיני סיטואציות... היו מקרים שהם העלו שהיו גבוליים בין משהו נורמאלי למחשיד ולא תמיד ידעתי להסביר להם מה המדד" (מורה).

"היה לי קצת קושי בלהתחיל לדבר על הנושאים האלו. במיוחד בכיתות הגבוהות – לדבר על נושאים שהצניעות יפה להם. הם לא ילדים תמימים שאתה יכול לדבר על הנגיעה בגוף, שהגוף זה האישי, כי הם כבר בחורים, כל מילה יכולה להתפרש אצלם – אתה לא יודע מה הם יודעים או לא יודעים, זה כמו לדרוך על ביצים. אז גם בפן האישי, לעכל ולהכיל את זה. וגם בהורדה לשטח" (מורה).

אתגרים לוגיסטיים

אתגר מרכזי מסוג אחר שרכזי התכנית והמורים ציינו בראיונות הינו **חוסר בהתאמת מערכי השיעור** במספר היבטים: מערכי השיעור אינם מותאמים לזמן של שיעור (45 דק'); בסרטונים המהווים חלק מהתכנית מוצגים דמויות של בנים ויש צורך ליצור סרטונים בהם מופיעות דמויות של בנות; תוכן מערכי השיעורים צריך לעבור התאמה ושכלול לכיתות ו', ז' ו- ח'; יש צורך להתאים את הציוד הנלווה כך שיתאים לכמות התלמידים בכיתה.

"החומר זה הרבה יותר מדי ממה שאפשר להספיק, מה שאתם מצפים בשיעור אחד זה בלתי אפשרי" (רכז התכנית).

"הייתי רוצה להעלות את זה שאין מענה לכיתות ז'-ח'. הסרטים מותאמים לילדים קטנים [...] זו לא אותה רמה קוגניטיבית, לא אותה חשיפה [...] בכיתות הגדולות הולכים לישון יותר אצל חברים, יותר הולכים לבד לבריכה, הולכים לדודים" (רכז התכנית).

"ראינו סרט אבל היו בו רק בנים [...] מה הן לומדות מזה? כלום. אוקיי, הן שומעות, הן רואות אבל הן לא לומדות. ילדה בגיל הזה צריכה לראות משהו בעניין שלה, במצב שלה כדי להזדהות עם זה. פה היא פשוט ראתה סרט אבל זה לא נכנס כמו שהיא הייתה רואה סרט שהיה מדבר על בנות" (רכז התכנית).
"בכיתה ד' צריך טיפה להעלות את הרמה בשבילן. צורת ההעברה, הרגשתי שאני צריכה טיפה להעלות את הרמה [...] התוכן הוא מעולה בשבילן אבל השפה [...] הצורה, היא קצת תינוקית בשבילן" (מורה).
"היה להן מאוד מעניין. קצת הפריע שזה היה על בנים (הסרטונים) והן פחות התחברו, הן הרגישו גם שזה היה משהו קצת ילדותי" (מורה).

"מבחינה טכנית בית הספר שלנו לא כל כך מאורגן עם מקרנים וכאלה דברים וזה היה קצת יותר בעייתי לארגן את זה, זה דרש התארגנות" (מורה).

"השיעורים היו קצת ארוכים [...] היה אפשר לעשות כמו שאמרתי את השיעור השני והשלישי כשיעור אחד, אולי שיעור כפול אבל לגמור את זה בפעם אחת כי עוד פעם לחזור על זה, זה כבר נמאס כזה, זה נלעס יותר מדי" (מורה).

הרכזים ציינו שני אתגרים נוספים בהם נתקלו. ראשית, **חוסר בתגמול תפקיד הרכזות**, זאת על אף שבמסגרת עבודתם הם נדרשו לפעולות רבות וביניהן הגעה לימי השתלמויות.

"ואז למדנו שמי שמארגנת ומי שמפעילה זה צריך להיות בהתנדבות ולכן לא יכולתי לבקש מאף אחת מהמורות, חוץ ממני כי אני המנהלת ואני יכולה להתנדב כי זה השעות של העבודה. אני לא יכולה לבקש ממורה לעשות דבר כזה" (רכז התכנית).

"הם (בתכנית) חייבים להכיר בזה שיש לזה עלות. ומי צריך לשלם על זה? רק אנחנו" (רכז התכנית).

"זה לוקח לי זמן. לוקח לי, קשה להגיד בשבוע. זה יכול לקחת יום מלא כשמלמדים מתקשרים, היו כאלו שרצו שאני אתחיל להעביר את השיעור הראשון, התייעצות של המלמדים. יש הרבה עבודה" (רכז התכנית).

שנית, חלק מהרכזים ציינו כאתגר גם את **המחסור בזמן** להפעלת התכנית ולהטמעתה בתכנית הלימודים.

"אתגר מרכזי מאוד זה שאין זמן, אתם רוצים שאנחנו נכניס למערכת שלנו דברים שלא היו אבל אף אחד לא חשב איך עושים את זה, אני צריכה ללמד חשבון באותה שעה, אז מה אני אעשה?" (רכז התכנית).

המנחים הוסיפו מספר אתגרים נוספים בהם נתקלו במסגרת עבודתם.

חוסר בתגמול המורים המעבירים את שיעורי סביבה בטוחה, אשר גורם לעיתים לחוסר מוטיבציה של המורים כלפי העברת התכנית.

"המורות בבית הספר לא מתוגמלות, ואין שעות. אני נכנסתי לבתי ספר שלכאורה מאוד מגויסים ומאוד רעבים [לתכנית], אנחנו נמצאים כבר במערך השלישי ועדיין יש כל מיני קונפליקטים עם זה שהן לא מקבלות תגמול" (מנחה).

"כבר בפגישת ההנעה כבר הודיעו לי שאין מצב להביא את המורות אחה"צ, עם כל הכבוד לזה שהן מאוד אוהבות את ביה"ס, זה לא משרד החינוך, אין שעות שהייה, אין תגמול [...] זאת אומרת צריך להעביר את זה על חשבון שעות הלימודים" (מנחה).

"קודם כל זה עניין טכני. חלק מהמורים ממש מתנגדים כי הם לא מקבלים על זה תגמול כספי" (מנחה).

גם המנחים ציינו כי **העומס על המורים** מראה את אותותיו ומשפיע על שיתוף הפעולה שלהם.

"יש שם קונפליקט שהמורות עמוסות עד אין סוף, והרבה מעבר לזה. ויש להם מערכת יחסים מאוד טובה עם המנהלת, אז בסדר, אבל ברגע שיש קצת מתחים, זה קשה. הן רוצות אבל הן לא יכולות" (מנחה).

"אני בהתחלה חשבתי לשבת איתם בחדר מורים ולאכול את הסנדוויץ' איתם ולהתחיל לדבר איתם וראיתי שזה ממש לא לעניין. הם נמצאים בסוג של מרוץ" (מנחה).

"הזמן של לשבת בבית וללמוד את זה, זה לא רבע שעה ואין להן את הזמן [...] גם בבית הספר שהקשר עם המנהלת מאוד טוב, לא היה למורות מספיק זמן להתכונן ולקרוא..." (מנחה).

המנחים, הרכזים והמורים נשאלו לגבי הצעותיהם לשיפור התכנית. חלק מהרכזים והמורים העלו חשש בנוגע **להטמעת התכנית** ולהמשך קיומה בעתיד ללא ליווי מתאים והנחיה מקצועית:

"יש משהו נוסף מאוד חשוב שאני לא הבנתי את זה קודם – אחרי שלוש שנים אני שמעתי שלא תהיה מנחה. אז אני אומרת לכם שאני יודעת שבלי מנחה אנחנו לא נמשיך [...] כי תהיה מורה שלא תדע ולא מבינה, אין לה את הידע. כל הזמן יש חידושים: תלמידות חדשות, מורות חדשות, עולם חדש, מציאות חדשה [...] האתגרים החדשים שיהיו מצריכים חידוש גם של התכנים" (רכז התכנית).

"הדבר הראשון שהייתי עושה זה להכניס לצפייה לכל כיתה מדריך שיצפה מהצד, לא כמפקח אלא כמישהו מלווה. כי כמה שתכין את המורים ותדבר איתם אז הרבה פעמים מורה יתחיל לדבר מילים בערפל [כלומר באופן מעורפל] ואני לא יודע עד כמה התלמיד יבין מה הוא רוצה ממנו. צריך שבאמת יהיה מישהו שילווה את צוות ההוראה מקרוב" (מורה).

"אולי היה אפשר להוסיף מישהו חיצוני, מקצועי יותר ממני, אולי לו יהיו יותר דברים להוסיף. אני ברמה של מה שיש בחוברת קולט ופולט עליהם [...] בסך הכל אני לא מומחה לתחום, אני יודע שאני יודע ללמד תורה ומשנה. אני באופן אישי קצת פחות מחויב לנושא, ומכיוון שהנושא לא בנפשי וברוך השם לא נתקלתי בסיטואציה בתור ילד, במשפחה או בין החברים [...] אני מתאר לעצמי שאם יבוא מישהו שזה הנושא שלו, זו השליחות שלו, אז מן הסתם יוכל להעביר ולהטמיע יותר ממני" (מורה).

בנוסף, חלק מרכזי התכנית ומהמורים ציינו כי היו רוצים לקבל **מענה טיפולי** מקצועי במסגרת התכנית:

"צריך פה הרבה כוח ואני חושב שמבחינת איך לטפל היינו מאוד שמחים לקבל מטפלים מקצועיים כדי לטפל בילדים האלו" (רכז התכנית).

"פה גם נתקלנו בקושי בקטע של מטפלים. העלת למעלה, נתקלת בבעיות ונו מה, איך אני ממשיך ומה הטיפול. אני אומר בכללי שזה דבר שאתה חייב לתת עליו את הדעת [...] פתאום אתה נותן להורים את התחושה של – הילד שלך בעיתי, הוא נפגע או פוגע [והם שואלים] ועכשיו איך מטפלים בזה, ואני עומד עם לשון בחוץ" (מורה).

חלק מהמנחים וכן אחד המורים אף הציעו לדון **במקום של יועץ בית הספר** בהטמעת תכנית סביבה בטוחה בבית הספר והובלת נושא המוגנות בבית הספר.

"אני מדברת עכשיו גם ממקום של יועצת שאם הייתה נכנסת לי מישהי לבית הספר אני הייתי ממש נפגעת מפני שבאמת היועצות מאוד מוכשרות בנושאים האלה ויש גם תכניות של משרד החינוך קיימות שאפשר להתאים אותם לציבור שלנו, של שפ"י. מורה שרוצה לעבוד על הנושא, יועצת יכולה ללוות אותה בהחלט בצורה מאוד מיטבית" (מנחה).

"זה עניין של תחושת מסוגלות או אי מסוגלות בקרב היועצים. זה באמת לא פייר לקחת להם את המקום הזה. צריך להפוך אותם למנחים או לתפקיד משמעותי בתוך התכנית. זה תלוי בתקציבים והכל אבל צריך לחשוב איך באמת מתברים אותם בצורה טובה שהם לא ירגישו שמישהו נכנס להם בין הרגליים" (מנחה).

בנוסף, עלו בראיונות עם המורים והרכזים ההצעות הקונקרטיות הבאות:

- ❖ עדכון מערכי השיעור לקראת תש"ף, כך שהחומר יבנה על בסיס מה שהועבר בשנת תשע"ט.
- ❖ פריסת שיעורי סביבה בטוחה על פני תכנית הלימודים השנתית, ובפרט לקיים את השיעורים סמוך למועדי חופשות וחגים אשר עלולים להיות מסוכנים יותר. כמו כן, הוצע ליצור לו"ז קשיח יותר של העברת השיעורים ומעקב אחר יישום התכנית וכן הוצע להטמיע את שיעורי סביבה בטוחה כחלק משעורי כישורי חיים המועברים בבתי הספר.
- ❖ שימת דגש רב יותר על ליווי פרקטי ופרטני של צוות המורים בכל הקשור להכנה לקראת העברת מערכי השיעור.
- ❖ הוספת חומרי לימוד אינטראקטיביים למערכי השיעור (סרטונים, תמונות, משחקים) והתאמת הסרטון הקיים לתלמידות.
- ❖ יצירת ערוץ ישיר בין המורים לבין מפתחי התוכנית לשם משוּב וייעול המערכים.

סיכום - אתגרי התכנית

- האתגרים המרכזיים עמם ציפו המורים להתמודד, בתחילת השנה, היו מחסור בידע, חשש שהתכנית תיצור הצפה רגשית, קושי בהעברת התכנית בצורה צנועה והיעדר שיתוף פעולה מצד מורים והורים.
- האתגרים המרכזיים עמם התמודדו המורים בפועל היו בראש ובראשונה **מחסור בזמן**, לאחריו **קושי אישי לעסוק בנושא**, **מחסור במשאבים** וקושי להתמודד עם סוגיות שהעלו תלמידים.
- האתגרים המרכזיים עמם התמודדו הרכזים היו **קושי של הצוות לעסוק בנושא**, מחסור בזמן ומחסור בהכשרה.
- בראיונות, הקשיים הלוגיסטיים והרגשיים עמם התמודדו המורים צוינו כאתגרים משמעותיים בתכנית, לצד **חוסר בתגמול** הרכזים והמורים בתוך העומס הכללי בו הם שרויים, אותו ציינו גם המנחים.
- הרכזים והמורים הביעו חשש בנוגע **להטמעת התכנית והמשך קיומה** העצמאי ללא מנחה, בתום שלוש שנות הליווי המתוכננות.

סיכום והמלצות

מחקר הערכה זה בחן את שנת הפעילות רחבת ההיקף הראשונה של תכנית "סביבה בטוחה" במסגרת רשת "בני יוסף". במחקר לקחו חלק תלמידים, מורים, רכזים ומנהלים ומנחים.

נראה כי עמדותיהם של התלמידים כלפי התכנית היו על פי רוב חיוביות. רובם דיווחו על עניין בשיעורים, הבנה של החומר ולמידת דברים חדשים ואפשרות לביטוי אישי במהלכם. הם אהבו את אופן העברת השיעורים ואת אביזרי העזר שפותחו לתכנית, על אף שמדיווחי המורים עולה שלא בכל בתי הספר והכיתות נעשה בהם שימוש. בנוסף, ניכר כי בסיום השנה הם היו בעלי ידע בנוגע להתנהגות מקדמת מוגנות וחשו ביטחון ביכולתם לפעול כראוי בסיטואציות מסוכנות.

לצד זאת, מהמחקר עולה כי עדיין יש תלמידים רבים שאינם תופסים את סביבת בית הספר או התנהגות התלמידים האחרים כבטוחה. כמו כן, היו תלמידים שצינו שהשיעורים נטעו בהם פחד או חששות מפגיעה וראוי לתת על כך את הדעת ולהעניק למורים כלים להתמודדות עם סוגיה זו.

ההבדלים המשמעותיים שנמצאו בין תלמידים לתלמידות, לפיהם התלמידים חשים פחות בטוחים מהתלמידות בסביבת בית הספר ובקיימים פחות בכללי ההתנהגות המגנים, מעידים כי ישנה עבודה רבה עוד לבצע עם התלמידים והמלמדים, תוך התאמה לצרכי הבנים. מראיונות המורים והרכזים עלה כי התכנית, ובפרט הסרטונים, אינם מותאמים דיו לבנות, אך ממצאי המחקר אינם מעידים על פגיעה בתועלת שתלמידות מפיקות מהתכנית. עם זאת, בשל היעדר נתוני base line משאלוני התחלה עבור התלמידים, לא ניתן לבדוד את השפעות אלמנטים שונים בתכנית על הצלחתה בקרב התלמידים.

על אף שמורי כתות ד' ו-ה' דיווחו על קושי מסוים באופן בו התקבלו התכנים על ידי תלמידיהם, ממצאי השאלונים עולה דווקא כי תלמידי כתות ו' נהנים ומפיקים פחות מהשיעורים בתכנית בהשוואה לכתות ד' ו-ה'. ממצאים אלו מעידים על צורך בתפירה קפדנית יותר של התכנית עבור תלמידי כתות ו'.

ממצאי המורים שלקחו חלק בתכנית עלתה אמביוולנטיות מסוימת. מחד, בשאלונים ובראיונות הם העלו יתרונות רבים לתכנית, וחלקם מגויסים למטרתה. מאידך, רבים דיברו על קשיים לוגיסטיים משמעותיים בהעברתה: מחסור בזמן אל מול עומס כללי, אי התאמה של המערכים למשך השיעורים הסטנדרטי ומחסור במשאבי התכנית. בנוסף, היו מורים שהעלו קשיים רגשיים בעיסוק בנושא מול התלמידים ואמביוולנטיות כלפי העיסוק בנושא, או סוגיות שנמצאות בתחום ה"אפור" וכוללות גם חיבה משפחתית. מומלץ לעסוק באופן נרחב יותר עם המורים בקשיים והחסמים הרגשיים, על חשבון עיסוק בידע ותפיסות שגויות בנוגע לפגיעות, שכן נראה כי הם בקיאים דיו בכך.

בפרט מומלץ להקדיש תכנון וזמן לעיסוק בנושא עם המלמדים. זאת, כיוון שהבדלים שעלו בין ממצאי המלמדים לממצאי המורות מעידים על כך שבדומה לתלמידים, גם המלמדים רואים היבטים מסוימים בתכנית, בממוצע, באור פחות חיובי המורות. בקרב המלמדים הגברים יש יותר פרטים המביעים עמדות

מסויגות או אמביוולנטיות כלפי התכנית והם מחזיקים במעט יותר תפיסות מוטעות בנוגע לפגיעות מיניות (אם כי גם הם כמעט ואינם נוטים להסכים עם תפיסות אלו).

עמדות הרכזים והמנהלים כלפי התכנית היו חיוביות ביותר, ואף נמדדו עליות מובהקות בתפיסותיהם לגבי העשייה בבית הספר והשפעות התכנית. עם זאת, יש לציין כי מספר המנהלים שמילאו את שאלון הסיום היה גבוה ממספר המנהלים אשר מילאו את שאלון הפתיחה, באופן שאולי השפיע על התוצאות ולחילופין אולי מעיד על כך שלאורך השנה רכזים פרשו מתפקידם והמנהלים לקחו אותם על עצמם. האתגרים המרכזיים עמם התמודדו הרכזים נסובו סביב מחסור בזמן ובתגמול על עבודתם. בנוסף, הרכזים התקשו לעתים להתמודד עם הקושי של הצוות החינוכי לעסוק בנושא. כמו כן הרכזים היו שמחים לקבל הכשרה מקיפה על התמודדות וסיוע למורים בקשייהם.

המנחים בתכנית זכו לשבחים רבים מפי המורים והרכזים. נראה כי הליווי האישי והמקצועי שהעניקו היווה את אחת מחוזקות התכנית הבולטות, והרכזים הביעו חשש מהיום בו יתבקשו לתפעל את התכנית באופן עצמאי ללא סיוע של מנחה. בקבוצת המיקוד שנערכה עימם, המנחים דיברו על הזדהות רבה עם מטרות התכנית ותחושת שליחות בעבודתם.

המלצות

- **ייסות העומס**: תכנון העברת מערכי השיעור בהלימה רבה יותר עם זמן ומשך השיעורים בפועל וריווח המערכים.
- הקדשת מחשבה **להתאמת המערכים על פי מגדר**, כך שבנות יקבלו ייצוג עמו יוכלו להזדהות באביזרי העזר, ובנים יקבלו מענה מותאם לאתגריהם הייחודיים.
- באופן דומה, מומלץ לבצע **התאמה של המערכים עבור גילאים בוגרים יותר**, בפרט שכבת ו'.
- דאגה ל**זמינות גבוהה יותר של אביזרי העבר הנכללים במערכי התכנית** בבתי הספר בהם לא היו נגישים.
- **בחינת המשך השימוש בסרטונים** לאור השימוש הנמוך של המורים בכלי זה.

הכשרות המורים והרכזים

- שקילת בניית **הכשרות שונות (או חלקים מהן) לרכזים ולמורים על בסיס מגדר**, לצורך מתן מענה מותאם.
- מתן **הנחיה פרטנית נוספת למורים**, תוך התמקדות באופן העברת מערכי השיעור על חשבון התפיסות והידע שככל הנראה מצויים בידיהם.
- בהכשרות המורים, **התמקדות בחסמים רגשיים ואמביוולנטיות**, לצד תדריך הרכזים על דרכי התמודדות עם הסוגיה.
- בהכשרות המורים והרכזים, **התמקדות באיתור תלמידים שנפגעו ואופני הפנייתם לטיפול**.

קיימות התכנית

- חשיבה מחודשת על האפשרות **לרתום לתכנית את היועצים הקיימים** בבתי הספר (אילו שאינם משמשים כרכזים) למען דאגה לקיימות התכנית בעתיד.
- **פנייה לקהל ההורים** רחב יותר. פיתוח הדרכות הורים רלוונטיות ומענה על ליווי פרטני רעח הצורך גיוס

נספח 1 – שאלוני המורים

לוח 1: היכרות עם נושא המוגנות, שאלון מורים תחילת שנה

שאלה	גברים	נשים
Mean (Std.)		
באיזו מידה את/ה מכיר/ה את נושא המוגנות בקרב ילדים?	3.07 (1.060)	3.04 (0.915)

N גברים=164; N נשים=250

לוח 2: ליווי והכשרה, שאלון מורים סוף שנה

שאלה	גברים	נשים
Mean (Std.)		
באיזו מידה תרמה לך ההכשרה?	3.98 (0.714)	3.95 (0.743)
עד כמה את/ה מרגיש/ה שאת/ה זקוק/ה להדרכה וליווי נוספים לטובת העברת מערכי השיעור לתלמידים ומתן מענה בנושא?	2.64 (1.005)	2.94 (1.027)
באיזו מידה רכשת בהכשרה ידע בנוגע לגבולות ולכללי התנהגות בטוחה שעל הצוות החינוכי לנהוג בהם כדי למנוע פגיעות בתלמידים?	3.74 (0.828)	3.67 (0.756)
באיזו מידה רכשת בהכשרה ידע בנושא פגיעות ומוגנות?	3.90 (0.735)	3.89 (0.737)
באיזו מידה רכשת בהכשרה כלים לזיהוי תלמידים שנפגעו?	3.38 (1.078)	2.91 (0.967)
	*	
באיזו מידה קיבלת ליווי מספק להעברת מערכי השיעור בכיתות?	3.55 (1.156)	3.75 (0.906)
באיזו מידה את/ה מרגיש/ה מוכנה/ה להעביר את תכני "סביבה בטוחה" לתלמידים?	3.85 (0.841)	3.88 (0.900)
באיזו מידה השתמשת במערכי השיעור?	3.70 (1.245)	4.44 (0.939)
	*	
באיזו מידה מערכי השיעור היו ברורים לך?	3.60 (1.228)	4.39 (0.871)
	*	
באיזו מידה השתמשת בסרטון לתלמידים?	2.39 (1.701)	1.61 (1.345)
	*	
באיזו מידה השתמשת במשחקים ובאביזרים הנלווים?	3.42 (1.422)	3.83 (1.294)

p<0.05* הבדל מובהק

N גברים=50; N נשים=37

לוח 3: השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים, שאלון מורים סוף שנה

נשים		גברים		שאלה
לא	כן	לא	כן	
%		%		
2.6%	97.4%	2.1%	97.9%	האם השתתפת בהכשרות "סביבה בטוחה" בבית הספר?
5.4%	94.6%	10.2%	89.8%	האם העברת שיעורי "סביבה בטוחה" לתלמידים?

N נשים=39; N גברים=49

לוח 4: פירוט השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים, שאלון מורים סוף שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		
2.69 (0.950)	2.69 (0.850)	בכמה מפגשי הכשרות "סביבה בטוחה" השתתפת? (1-4)
2.73 (0.447)	2.20 (0.851) *	כמה מתוך שלושת מערכי השיעור העברת בכיתה? (1-4)
4.58 (1.183)	3.98 (1.457) *	כמה שיעורים (שעות) הקדשת לנושא "סביבה בטוחה" (1-6)

p<0.05 *הבדל מובהק

N נשים=36; N גברים=48

לוח 5: העברת שיעורים לתלמידים, שאלון מורים סוף שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		
4.23 (0.731)	3.91 (0.858)	באיזו מידה נושאי השיעור היו רלוונטיים לתלמידים?
4.11 (0.932)	4.00 (0.889)	באיזו מידה דרך העברת השיעורים התאימה לתלמידים?
4.29 (0.629)	3.95 (0.939)	באיזו מידה מטרות השיעורים הושגו?
4.26 (0.657)	4.02 (0.839)	באיזו מידה השיעורים תרמו לתלמידים?
4.40 (0.497)	4.00 (0.835)	באיזו מידה התלמידים הפנימו את החומר?
4.43 (0.608)	4.00 (0.988)	באיזו מידה התלמידים הביעו עניין בשיעור?
4.54 (0.561)	4.14 (1.002)	באיזו מידה התלמידים השתתפו באופן פעיל בשיעורים?

p<0.05 *הבדל מובהק

N נשים=35; N גברים=44

לוח 6: סוגיות בנושא מוגנות, שאלון מורים תחילת וסוף שנה

סוף שנה		תחילת שנה		שאלה
נשים	גברים	נשים	גברים	
Mean (Std.)		Mean (Std.)		באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם ההיגדים הבאים?
1.24 (0.675)	1.63 (0.841) *	1.43 (1.016)	2.10 (1.427) *	על המחנך לעסוק בלימוד והוראה, אין זה מתפקידו לעסוק בנושאי מוגנות
1.95 (1.161)	2.34 (1.099)	2.06 (1.067)	2.49 (1.164) *	יכולתם של אנשי צוות ההוראה לסייע במניעת פגיעה היא מוגבלת ביותר
1.61 (0.974)	1.94 (0.966)	1.82 (1.008)	2.11 (1.092) *	בציבור שלנו יש פחות פגיעות
1.58 (0.793)	1.98 (0.854) *	1.89 (0.936)	2.11 (0.994) *	קל מאוד לזהות פוגעים ולהיזהר מהם
1.21 (0.741)	1.29 (0.677)	1.18 (0.539)	1.48 (0.940) *	רק אנשים לא צנועים נפגעים
1.26 (0.601)	1.88 (0.881) *	1.26 (0.538)	1.81 (0.962) *	ברוב המקרים הילדים שטוענים שנפגעו, סתם מגזימים
2.08 (1.024)	1.90 (0.789)	2.15 (0.944)	2.41 (0.945) *	לא ניתן לזהות מי עבר פגיעה
1.42 (0.976)	1.52 (0.789)	1.50 (0.969)	1.79 (1.157) *	לא ניתן לעזור למי שנפגע
1.42 (0.722)	1.69 (0.883)	16.7 (0.936)	1.91 (1.107) *	ברוב המקרים האדם הפוגע זר לילד
1.22 (0.417)	1.56 (0.972) *	1.36 (0.669)	1.61 (0.902) *	אפשר להתגבר על פגיעה לבד ללא התערבות חיצונית
1.21 (0.528)	1.41 (0.734)	1.36 (0.624)	1.54 (0.860) *	פגיעה לרוב מתרחשת באופן חד פעמי ומפסיקה מעצמה
1.68 (0.873)	1.92 (1.055)	1.92 (0.992)	2.38 (1.200) *	רק מומחים בתחומם יכולים לזהות מקרה של פגיעה
1.63 (0.883)	2.38 (1.265) *	2.09 (1.141)	2.43 (1.248) *	יש לעסוק בתכנים אלה באופן עקיף בלבד ולא באופן ישיר
1.24 (0.490)	1.57 (0.890) *	1.42 (0.812)	1.85 (1.082) *	דיבור על הנושא מגביר את אירועי הפגיעות
1.13 (0.343)	1.55 (0.843) *	1.45 (0.784)	2.04 (1.101) *	אי אפשר לשוחח באופן צנוע על נושאים של מוגנות אישית עם ילדות וילדים
1.39 (0.823)	1.67 (0.712)	1.61 (0.871)	1.98 (1.060) *	שיחה בנושא מוגנות אינה מתאימה לתלמידים ולתלמידות בבית הספר היסודי כיוון שהיא עלולה לעורר בהם פחדים וחרדות שווא
4.47 (1.006)	3.75 (1.111) *	4.61 (0.899)	4.44 (0.933)	חשוב שהמורה/מלמד ידע לזהות סימנים המעידים על ילד שחוה פגיעה
4.32 (1.118)	3.92 (1.027)	4.61 (0.865)	4.38 (1.004) *	חשוב שצוות בית הספר יעבור הכשרה בנושא פגיעות ומוגנות
4.42 (1.106)	4.02 (1.086)	4.66 (0.845)	4.45 (1.032) *	חשוב שבבית הספר תהיה כתובת עבור הילדים במקרה ונפגעו

p < 0.05 * הבדל מובהק

תחילת שנה: N=155 גברים; N=230 נשים

סוף שנה: N=51 גברים; N=38 נשים

לוח 7: ידע וכלים, שאלון מורים תחילת וסוף שנה

סוף שנה		תחילת שנה		שאלה
נשים	גברים	נשים	גברים	
Mean (Std.)		Mean (Std.)		
				באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שיש לך ידע וכלים בנושאים הבאים:
3.03 (1.102)	2.77 (1.018)	2.57 (1.033)	2.41 (1.087)	יש לי ידע על פגיעות בקרב ילדים
3.00 (0.870)	2.82 (0.974)	2.36 (0.964)	2.22 (0.944)	אני יודע/ת מהן ההתנהגויות שיכולות להעיד שתלמיד עבר פגיעה
3.47 (0.951)	3.55 (0.856)	2.35 (1.024)	2.60 (1.204) *	אני יודע/ת מהם הגבולות וכללי התנהגות שעל הצוות החינוכי לנהוג בהם כדי למנוע פגיעות בתלמידים
3.45 (0.828)	3.18 (1.090)	1.99 (0.958)	1.94 (1.017)	יש לי כלים להכשיר את התלמידים בנושא פגיעות ומוגנות
3.45 (0.860)	3.22 (1.045)	2.84 (1.198)	2.56 (1.256) *	אני מרגיש/ה בנוח לדבר עם התלמידים על נושא מוגנות אישית
3.11 (1.008)	2.98 (1.199)	2.37 (1.161)	2.44 (1.300)	אני משמש/ת כתובת עבור התלמידים במקרה וחוו פגיעה
3.77 (1.054)	3.42 (1.012)	3.06 (1.218)	3.01 (1.374)	אני יודע/ת להפנות תלמידים שנפגעו לגורם מקצועי
4.11 (0.924)	3.78 (0.764)	3.46 (1.110)	3.16 (1.284) *	אני מרגיש/ה שיש סביבה מוגנת לתלמידים בבית הספר
3.30 (1.077)	3.14 (1.099)	2.00 (1.036)	2.01 (1.164)	אני מקיים שיח עם התלמידים שלי בנושא מוגנות
3.33 (0.913)	3.61 (0.885)	1.95 (0.942)	2.14 (1.105)	אני חושב/ת שתלמידים יודעים למי לפנות במקרה שנפגעו
3.18 (1.270)	3.22 (1.141)	2.23 (1.243)	2.25 (1.202)	אני יודע/ת מה הנוהל לטיפול בילדים במקרה שנפגעו

p<0.05*הבדל מובהק

תחילת שנה: N=163 גברים; N=245 נשים

סוף שנה: N=51 גברים; N=38 נשים

לוח 8: תדירות אירועי פגיעה בבית הספר, שאלון מורים תחילת וסוף שנה

סוף שנה		תחילת שנה		שאלה
נשים	גברים	נשים	גברים	
Mean (Std.)		Mean (Std.)		
4.97 (0.890)	5.41 (0.557) *	5.30 (0.794)	5.29 (0.933)	באיזו תדירות שמעת בכיתתך על אירועים שלהבנתך היה בהם פוטנציאל של פגיעה בשלומם של התלמידים? (פעם בשנה/כמה פעמים בשבוע/פעם בשבוע/פעם בחודש/מספר פעמים בשנה/אף פעם)

p<0.05*הבדל מובהק

תחילת שנה: N=140 גברים; N=206 נשים

סוף שנה: N=34 גברים; N=30 נשים

לוח 9: אתגרים, שאלון מורים סוף שנה

שאלה	גברים	נשים
באילו אתגרים נתקלת בהעברת שיעורי "סביבה בטוחה"?	%	%
קושי אישי לעסוק בנושאי התכנית	34.3%	17.2%
קושי להתמודד עם סוגיות שהעלו התלמידים בשיעור	22.9%	20.7%
חוסר שיתוף פעולה מצד התלמידים	14.3%	3.4%
קושי של התלמידים לעסוק בנושאי התכנית	14.3%	3.4%
מחסור בהכשרה	25.7%	10.3%
מחסור בזמן	45.7%	86.2%
מחסור במשאבים להפעלת התכנית	31.4%	17.2%
מחסור בליווי מקצועי במהלך העברת המערכים	17.1%	-
התנגדות של הורים לעסוק בנושאי התכנית	2.9%	-

N גברים=35; N נשים=29

לוח 10: המשך התכנית, שאלון מורים סוף שנה

שאלה	גברים	נשים
Mean (Std.)		
באיזו מידה תהייה/תהיי מעוניינת/להמשיך לקחת חלק בתכנית בשנה הבאה?	3.58 (0.941)	3.91 (0.853)
באיזו מידה תמליצי/ לעמיתים מבתי ספר אחרים להפעיל את התכנית בבית ספרם?	3.91 (0.895) *	4.29 (0.750)

p<0.05 *הבדל מובהק

N גברים=45; N נשים=35

נספח 2 – שאלוני הרכזים והמנהלים

לוח 11: היכרות עם נושא המוגנות, שאלון רכזים תחילת שנה

שאלה	גברים	נשים
Mean (Std.)		
באיזו מידה את/ה מכיר/ה את נושא המוגנות בקרב ילדים?	3.24 (0.831)	3.52 (1.085)

N גברים=17; N נשים=25

לוח 12: ליווי והכשרה, שאלון רכזים סוף שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		
3.83 (1.043)	4.44 (0.511) *	באיזו מידה תרמה לך ההכשרה?
3.36 (0.727)	3.56 (0.922)	עד כמה את/ה מרגיש/ה שאת/ה זקוק/ה להדרכה וליווי נוספים לטובת העברת מערכי השיעור לתלמידים ומתן מענה בנושא?
3.90 (0.889)	3.72 (0.895)	באיזו מידה קיבלת ליווי מספק להפעלת התכנית בבית הספר?
3.45 (1.050)	3.56 (0.56)	באיזו מידה קיבלת ליווי מקצועי מספק כדי להדריך את הצוות בבית הספר?
3.90 (1.021)	4.24 (0.562)	באיזו מידה רכשת בהכשרה ידע בנושא פגיעות ומוגנות?
3.43 (0.926)	3.72 (0.895)	באיזו מידה רכשת בהכשרה כלים לזיהוי תלמידים שנפגעו?
2.79 (1.084)	3.47 (1.179)	באיזו מידה רכשת בהכשרה כלים לפעולה במקרה שזוהו תלמידים שנפגעו?
4.00 (0.894)	4.11 (0.583)	באיזו מידה חל שינוי, לדעתך, בתפיסות הצוות בבית הספר בנושאי פגיעות ומוגנות של ילדים?
4.00 (0.837)	3.94 (0.659)	באיזו מידה צוות בית הספר שיתף פעולה עם התכנית?
4.43 (0.870)	4.35 (1.057)	באיזו מידה הנהלת בית הספר תמכה בהטמעת התכנית?
2.84 (1.344)	3.29 (1.047)	באיזו מידה שעורי סביבה בטוחה מוטמעים באופן קבוע במערכת הלימודים של התלמידים?

p<0.05 *הבדל מובהק

N גברים=18; N נשים=22

לוח 13: השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים, שאלון רכזים סוף שנה

נשים		גברים		שאלה
לא	כן	לא	כן	
%		%		
18.2%	81.8%	5.6%	94.4%	האם השתתפת בהכשרת "סביבה בטוחה" בבית הספר?

N נשים=22; N גברים=17

לוח 14: פירוט השתתפות בהכשרות והעברת שיעורים, שאלון רכזים סוף שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		
2.56 (0.705)	2.94 (0.873)	בכמה מפגשי הכשרות "סביבה בטוחה" השתתפת? (1-4)

N נשים=18; N גברים=18

לוח 15: העברת שיעורים לתלמידים, שאלון מורים סוף שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		
4.29 (1.113)	4.09 (1.044)	באיזו מידה נושאי השיעור היו רלוונטיים לתלמידים?
4.14 (1.215)	4.09 (0.831)	באיזו מידה דרך העברת השיעורים התאימה לתלמידים?
4.33 (0.816)	4.10 (0.738)	באיזו מידה מטרות השיעורים הושגו?
4.00 (1.155)	4.20 (0.632)	באיזו מידה השיעורים תרמו לתלמידים?
4.00 (1.155)	4.10 (0.738)	באיזו מידה התלמידים הפנימו את החומר?
4.14 (1.215)	4.30 (0.823)	באיזו מידה התלמידים הביעו עניין בשיעור?
4.14 (1.069)	4.30 (0.823)	באיזו מידה התלמידים השתתפו באופן פעיל בשיעורים?

N נשים=7; N גברים=11

לוח 16: תפקיד בית הספר, שאלון רכזים תחילת וסוף שנה

סוף שנה				תחילת שנה				שאלה	
לא יודעת	לא	באופן חלקי	כן	לא יודעת	לא	באופן חלקי	כן		
								באיזו מידה ההיבטים הבאים קיימים כיום בבית הספר? (כן/באופן חלקי/לא/לא יודעת)	
-	-	35.29%	64.71%	-	-	30.77%	69.23%	גברים יש כללי התנהגות ברורים בין המורים והתלמידים כדי למנוע פגיעות בפרטיות הגוף	
5%	5%	25%	65%	4.55%	9.09%	27.27%	59.09%	נשים	
5.88%	29.41%	35.29%	29.41%	-	33.33%	58.33%	8.33%	גברים יש הכשרות לצוות בנושא פגיעות ומוגנות	
-	55%	10%	35%	-	43.48%	34.78%	21.74%	נשים	
-	17.65%	64.71%	17.65%	8.33%	66.67%	16.67%	8.33%	גברים יש בבית הספר פורום מוגנות פעיל שאחראי על הנושא	
-	47.37%	5.26%	47.37%	13.64%	45.45%	18.18%	22.73%	נשים	
-	-	29.41%	70.59% *	-	-	30.77%	69.23%	גברים יש לצוות החינוכי עם מי להתייעץ במקרה של חשש שתלמיד נפגע	
-	-	4.76%	95.24%	-	4.35%	4.35%	91.30%	נשים	
-	-	41.18%	58.82%	-	-	62.5%	37.5%	גברים אני מרגיש/ה שיש סביבה מוגנת לתלמידים בבית הספר	
-	-	28.57%	71.43%	8.33%	8.33%	58.33%	25%	נשים	
-	5.88%	35.29%	52.82%	6.25%	18.75%	50%	25%	גברים יש נוהל ברור לטיפול בילדים במקרה שנפגעו	
-	9.52%	23.81%	66.67%	8.33%	25%	20.83%	45.83%	נשים	
5.88%	-	52.94%	41.18%	-	37.5%	50%	12.5%	גברים תלמידים יודעים למי לפנות במקרה שנפגעו	
9.52%	9.52%	28.57%	52.38%	4.17%	20.83%	45.83%	29.17%	נשים	
11.76%	-	58.82%	29.41%	7.14%	28.57%	57.14%	7.14%	גברים תלמידים משתפים את הצוות בפגיעות שחוו	
5%	5%	65%	25%	21.74%	17.39%	52.17%	8.70%	נשים	
-	5.88%	17.65%	76.47%	7.14%	57.14%	28.57%	7.14%	גברים מתקיים שיח עם התלמידים בנושא מוגנות	
-	5%	15%	80%	8.70%	26.09%	30.43%	34.78%	נשים	
-	5.88%	41.18%	52.94%	ההיגד לא הופיע בשאלון תחילת שנה				גברים	לצוות החינוכי יש ידע וכלים בנושא פגיעות ומוגנות
-	-	52.38%	47.62%					נשים	

תחילת שנה: N=14 גברים; N=23 נשים

סוף שנה: N=17 גברים; N=20 נשים

לוח 17: סוגיות בנושא מוגנות, שאלון רכזים תחילת שנה

נשים	גברים	שאלה
Mean (Std.)		באיזו מידה את/ה מסכים/ה עם ההיגדים הבאים?
1.08 (0.400)	1.47 (1.068)	על המחנך לעסוק בלימוד והוראה, אין זה מתפקידו לעסוק בנושאי מוגנות
1.40 (0.707)	2.06 (1.345)	יכולתם של אנשי צוות ההוראה לסייע במניעת פגיעה היא מוגבלת ביותר
1.44 (0.870)	1.53 (1.007)	בציבור שלנו יש פחות פגיעות
1.84 (0.800)	2.06 (1.181)	קל מאד לזהות פוגעים ולהיזהר מהם
1.12 (0.332)	1.12 (0.485)	רק אנשים לא צנועים נפגעים
1.24 (0.523)	1.47 (0.717)	ברוב המקרים הילדים שטוענים שנפגעו, סתם מגזימים
2.33 (0.702)	2.13 (0.885)	לא ניתן לזהות מי עבר פגיעה
1.29 (0.751)	1.07 (0.258)	לא ניתן לעזור למי שנפגע
1.17 (0.381)	1.31 (0.704)	ברוב המקרים האדם הפוגע זר לילד
1.70 (0.703)	1.44 (0.727)	אפשר להתגבר על פגיעה לבד ללא התערבות חיצונית
1.35 (0.573)	1.38 (0.619)	פגיעה לרוב מתרחשת באופן חד פעמי ומפסיקה מעצמה
2.08 (1.115)	1.44 (0.629) *	רק מומחים בתחומם יכולים לזהות מקרה של פגיעה
1.64 (0.848)	2.00 (1.155)	יש לעסוק בתכנים אלה באופן עקיף בלבד ולא באופן ישיר
1.48 (1.039)	1.50 (0.730)	דיבור על הנושא מגביר את אירועי הפגיעות
1.43 (0.843)	1.31 (0.704)	אי אפשר לשוחח באופן צנוע על נושאים של מוגנות אישית עם ילדות וילדים
1.29 (0.690)	1.81 (1.109)	שיחה בנושא מוגנות אינה מתאימה לתלמידים ולתלמידות בבית הספר היסודי כיוון שהיא עלולה לעורר בהם פחדים וחרדות שווא
4.70 (0.703)	4.31 (1.138)	חשוב שהמורה/מלמד ידע לזהות סימנים המעידים על ילד שחוה פגיעה
4.71 (0.624)	4.50 (1.095)	חשוב שצוות בית הספר יעבור הכשרה בנושא פגיעות ומוגנות
4.83 (0.482)	4.69 (1.014)	חשוב שבבית הספר תהיה כתובת עבור הילדים במקרה ונפגעו

p<0.05* הבהדל מובהק

N נשים=25; N גברים=17

לוח 18: ידע וכלים, שאלון רכזים תחילת וסוף שנה

סוף שנה		תחילת שנה		שאלה
נשים	גברים	נשים	גברים	
Mean (Std.)		Mean (Std.)		
				באיזו מידה את/ה מרגיש/ה שיש לך ידע וכלים בנושאים הבאים:
4.00 (0.918)	3.71 (0.920)	3.73 (1.032)	3.00 (0.935) *	יש לי ידע על פגיעות בקרב ילדים
4.00 (0.837)	3.76 (0.831)	3.58 (1.213)	3.06 (0.772)	אני יודע/ת מהן ההתנהגויות שיכולות להעיד שתלמיד עבר פגיעה
4.05 (0.865)	4.06 (0.659)	3.48 (1.123)	3.38 (1.088)	אני יודע/ת מהם הגבולות וכללי התנהגות שעל הצוות החינוכי לנהוג בהם כדי למנוע פגיעות בתלמידים
3.55 (0.887)	3.94 (0.556)	3.08 (1.316)	2.75 (0.856)	יש לי כלים להכשיר את התלמידים בנושא פגיעות ומוגנות
3.67 (1.111)	4.24 (0.831)	3.96 (1.083)	3.44 (0.727)	אני מרגיש/ה בנוח לדבר עם התלמידים על נושא מוגנות אישית
3.63 (1.165)	3.65 (1.115)	3.78 (1.413)	3.07 (1.580)	אני משמש/ת כתובת עבור התלמידים במקרה וחוו פגיעה
4.24 (1.091)	3.76 (0.903)	4.30 (0.822)	4.07 (0.884)	אני יודע/ת להפנות תלמידים שנפגעו לגורם מקצועי

p<0.05* הבדל מובהק

תחילת שנה: 17=גברים N; 24=נשים N

סוף שנה: 17=גברים N; 21=נשים N

לוח 19: תדירות אירועי פגיעה בבית הספר, שאלון רכזים תחילת וסוף שנה

סוף שנה		תחילת שנה		שאלה
נשים	גברים	נשים	גברים	
Mean (Std.)		Mean (Std.)		
4.95 (0.621)	4.65 (0.702)	4.95 (0.384)	4.92 (0.760)	באיזו תדירות שמעת בכיתתך על אירועים שלהבנתך היה בהם פוטנציאל של פגיעה בשלומם של התלמידים? (פעם בשנה/כמה פעמים בשבוע/פעם בשבוע/פעם בחודש/מספר פעמים בשנה/אף פעם)

תחילת שנה: 13=גברים N; 21=נשים N

סוף שנה: 17=גברים N; 19=נשים N

לוח 20: אתגרים, שאלון רכזים סוף שנה

שאלה	גברים	נשים
באילו אתגרים נתקלת בהפעלת תכנית "סביבה בטוחה" בבית הספר?	%	%
חוסר הירתמות של הצוות החינוכי	35.3%	16.7%
קושי של הצוות החינוכי לעסוק בנושאי התכנית	88.2%	66.7%
חוסר שיתוף פעולה מצד התלמידים	-	-
קושי של התלמידים לעסוק בנושאי התכנית	11.8%	-
מחסור בהכשרה	41.2%	27.8%
מחסור בזמן	52.9%	61.1%
מחסור במשאבים להפעלת התכנית	5.9%	11.1%
התנגדות של הורים לעסוק בנושאי התכנית	17.6%	5.6%
חוסר תמיכה מצד ההנהלה	5.9%	11.1%
חוסר סמכות לביצוע תפקיד הרכז	-	11.1%

N גברים=17; N נשים=18

לוח 21: המשך התכנית, שאלון רכזים סוף שנה

שאלה	גברים	נשים
Mean (Std.)		
באיזו מידה תהייה/תהיי מעוניינת/להמשיך לקחת חלק בתכנית בשנה הבאה כרכז/כמנהל?	4.67 (0.617)	4.39 (0.698)
באיזו מידה תמליצי/י לעמיתים מבתי ספר אחרים להפעיל את התכנית בבית ספרם?	4.87 (0.352) *	4.42 (0.769)

p<0.05 *הבדל מובהק

N גברים=15; N נשים=19

נספח 3 – שאלון התלמידים

לוח 22: השתתפות בשיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידות		תלמידים		שאלה
לא	כן	לא	כן	
%		%		
1.9%	98.1%	2.1%	97.9%	האם השתתפת בשיעורי "סביבה בטוחה" השנה?

N תלמידות=375; N תלמידים=532

לוח 23: פירוט ההשתתפות בשיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידות	תלמידים	שאלה
Mean (Std.)		
3.07 (1.264)	3.23 (1.396)	בכמה שיעורי "סביבה בטוחה" השתתפת השנה? (0-6)

N תלמידות=327; N תלמידים=452

לוח 24: שאלות ידע – סיטואציה 1, שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידות	תלמידים	שאלה
%		
		אחרי הלימודים הלכתי למכולת עם חבר לקנות ארטיק, באישור ההורים. המוכר במכולת ביקש שנתעכב ונעזור לו לסחוב דברים מהמחסן, ובתמורה הוא יביא לנו ארטיק מיוחד. מה תעשה?
7.76%	9.70%	א. אסרב בנימוס לבקשת המוכר ואלך הביתה, אין צורך לדבר על העניין.
88.09%	73.47% *	ב. אסרב בנימוס לבקשת המוכר, אלך הביתה ואספר להוריי.
4.16%	16.83%	ג. זהו חסד, אעזור למוכר אבל אסרב לקבל ממנו ארטיק תמורת המצווה.

p<0.05* הbdל מובהק

N תלמידות=361; N תלמידים=505

לוח 25: שאלות ידע – סיטואציה 2, שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידים	תלמידות	שאלה
%	%	אחי הגדול שכנע אותי לעבור יחד על כללי "סביבה בטוחה". הוא הזהיר אותי שלא אעז לספר את הדבר לאף אחד בעולם והבטחתי לו שלא אגלה. מה תעשה?
11.90%	6.91%	א. חייבים לשמור על הבטחות. אם הבטחתי – לא אספר, ובפעם הבאה לא אעבור על הכללים.
5.56%	2.76%	ב. לא כדאי לספר, מכיוון שגם אני עברתי על הכללים – ייתכן שיענישו אותי. עדיף להמשיך לשמור בסוד.
82.54% *	90.33%	ג. אם מישהו עבר על כללי סביבה בטוחה – חייבים לספר לאבא, אמא או מבוגר אחראי.

p<0.05 *הבדל מובהק

N תלמידים=504; N תלמידות=362

לוח 26: שאלות ידע – סיטואציה 3, שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידים	תלמידות	שאלה
%	%	ביום חם במיוחד חזרתי הביתה מבית הספר עם ילקוט כבד. שכן עצר לידי עם הרכב והציע להסיע אותי הביתה. מה תעשה?
26.77% *	53.52%	א. אסרב ואתרחק במהירות מהמקום.
17.44%	3.38%	ב. אכנס למכונית ואסע הביתה, כי אני מכיר אותו טוב.
55.78%	43.10%	ג. אבקש ממנו להתקשר מהטלפון שלו לקבל רשות מההורים לנסיעה.

p<0.05 *הבדל מובהק

N תלמידים=493; N תלמידות=355

לוח 27: שאלות ידע – סיטואציה 4, שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידים	תלמידות	שאלה
%	%	בפסח נפגשתי עם בני דודים אצל סבתא. שני בני דודים בגילי הציעו לי שנלך לחדר של סבתא ונשחק במשחק הסודות. מה תעשה?
20.17%	18.58%	א. אלך איתם לחדר של סבתא ונשחק במשחק.
43.28%	40.71%	ב. אשחק איתם במשחק הסודות, הוא ממש כיף, אבל נישאר בסלון, שם יש עוד אנשים.
36.55%	40.71%	ג. אסרב ללכת לחדר ולשחק במשחק ואספר לאמא שלי על ההצעה.

N תלמידים=476; N תלמידות=339

לוח 28: שיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידים	תלמידות	שאלה
Mean (Std.)		עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
3.90 (1.318)	4.06 (1.137)	השיעורים עניינו אותי
4.00 (1.255)	4.01 (1.199)	למדתי בשיעורים דברים חדשים
4.19 (1.122)	4.54 (0.840)	הבנתי את החומר שלמדנו
*		
2.06 (1.365)	1.76 (1.206)	השיעורים בבלו אותי
*		
3.55 (1.503)	4.06 (1.222)	בשיעורים, הייתה לי אפשרות להגיד מה אני חושב או מרגיש
*		

p<0.05* הbedל מובהק

N תלמידים=505; N תלמידות=361

לוח 29: ידע ותחושות בעקבות שיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידות	תלמידים	שאלה
Mean (Std.)		עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
4.15 (1.023)	4.06 (1.182)	אני יודע לזהות אם מצב מסוים הוא לא בטוח
4.36 (0.890)	4.25 (1.081)	אני יודע מה לעשות כשאני נמצא במצב לא בטוח
4.22 (1.021)	4.23 (1.106)	יש לי למי לפנות לעזרה כשאני נמצא במצב לא בטוח
4.50 (1.024)	4.10 (1.375)	אם אני נמצא במצב מסוכן מותר לצעוק ולהתנגד באלימות
	*	
4.40 (1.061)	4.14 (1.345)	מותר להתנגד לאדם מבוגר או חשוב אם עבר על כללי סביבה בטוחה
	*	
4.35 (0.989)	4.11 (1.325)	אני מרגיש שאני יכול להגיד לילדים אחרים שהם עושים לי משהו שאני לא אוהב
	*	

p<0.05* הבהדל מובהק

N תלמידים=498; N תלמידות=358

לוח 30: סביבת בית הספר, שאלון תלמידים (מגדר)

תלמידות	תלמידים	שאלה
Mean (Std.)		עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
3.61 (1.051)	3.05 (1.350) *	רוב התלמידים בבית הספר פועלים לפי כללי סביבה בטוחה
4.14 (1.109)	4.09 (1.293)	כל המורים בבית הספר פועלים לפי כללי סביבה בטוחה
4.16 (1.153)	3.76 (1.408) *	אני מרגיש שבית הספר הוא סביבה בטוחה עבורי
1.80 (1.229)	2.02 (1.454) *	לא אספר למורה אם מישהו יפגע בי, כדי לא להלשין
4.03 (1.321)	4.06 (1.377)	במקרה שארגיש שמישהו חצה את הגבול ונכנס למרחב האישי שלי - אספר למישהו מצוות בית הספר
4.39 (1.027)	4.22 (1.277) *	יש לי למי לפנות בבית הספר אם מישהו פוגע בי

p<0.05* הבהדל מובהק

N תלמידים=499; N תלמידות=361

לוח 31: השתתפות בשיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (כיתות)

ו'		ה'		ד'		שאלה
לא	כן	לא	כן	לא	כן	
%		%		%		
2.3%	97.7%	2%	98%	1.3%	98.7%	האם השתתפת בשיעורי "סביבה בטוחה" השנה?

N=235 כיתה ד'; N=354 כיתה ה'; N=257 כיתה ו'

לוח 32: פירוט ההשתתפות בשיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
Mean (Std.)			
(1.496) * 3.35	3.02 (1.239) *	(1.346) 3.27	בכמה שיעורי "סביבה בטוחה" השתתפת השנה? (0-6)

p < 0.05 *הבדל מובהק

N=202 כיתה ד'; N=289 כיתה ה'; N=237 כיתה ו'

לוח 33: שאלות ידע – סיטואציה 1, שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
%	%	%	אחרי הלימודים הלכתי למכולת עם חבר לקנות ארטיק, באישור ההורים. המוכר במכולת ביקש שנתעכב ונעזור לו לסחוב דברים מהמחסן, ובתמורה הוא יביא לנו ארטיק מיוחד. מה תעשה?
11.89%	7.10%	8.11%	א. אסרב בנימוס לבקשת המוכר ואלך הביתה, אין צורך לדבר על העניין.
72.54%	82.54%	80.63%	ב. אסרב בנימוס לבקשת המוכר, אלך הביתה ואספר להוריי.
15.57%	10.36%	11.26%	ג. זהו חסד, אעזור למוכר אבל אסרב לקבל ממנו ארטיק תמורת המצווה.

N=244 כיתה ו'; N=338 כיתה ה'; N=222 כיתה ד'

לוח 34: שאלות ידע – סיטואציה 2, שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
%	%	%	אחי הגדול שכנע אותי לעבור יחד על כללי "סביבה בטוחה". הוא הזהיר אותי שלא אעז לספר את הדבר לאף אחד בעולם והבטחתי לו שלא אגלה. מה תעשה?
7.69%	12.61%	7.62%	א. חייבים לשמור על הבטחות. אם הבטחתי – לא אספר, ובפעם הבאה לא אעבור על הכללים.
3.64%	4.20%	4.93%	ב. לא כדאי לספר, מכיוון שגם אני עברתי על הכללים – ייתכן שיענישו אותי. עדיף להמשיך לשמור בסוד.
88.66%	83.18%	87.44%	ג. אם מישהו עבר על כללי סביבה בטוחה – חייבים לספר לאבא, אמא או מבוגר אחראי.

N ד' = 247; כיתה ה' N = 333; כיתה ו' N = 223

לוח 35: שאלות ידע – סיטואציה 3, שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
%	%	%	ביום חם במיוחד חזרתי הביתה מבית הספר עם ילקוט כבד. שכן עצר לידי עם הרכב והציע להסיע אותי הביתה. מה תעשה?
28.75% *	41.95% *	33.33% *	א. אסרב ואתרחק במהירות מהמקום.
17.50%	9.73%	9.26%	ב. אכנס למכונית ואסע הביתה, כי אני מכיר אותו טוב.
53.75%	48.33%	57.41%	ג. אבקש ממנו להתקשר מהטלפון שלו לקבל רשות מהורים לנסיעה.

p < 0.05 *הבדל מובהק

N ד' = 240; כיתה ה' N = 329; כיתה ו' N = 216

לוח 36: שאלות ידע – סיטואציה 4, שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
%	%	%	בפסח נפגשתי עם בני דודים אצל סבתא. שני בני דודים בגילי הציעו לי שנלך לחדר של סבתא ונשחק במשחק הסודות. מה תעשה?
23.01%	23.05%	9.80%	א. אלך איתם לחדר של סבתא ונשחק במשחק.
41.15%	40.50%	47.06%	ב. אשחק איתם במשחק הסודות, הוא ממש כיף, אבל נישאר בסלון, שם יש עוד אנשים.
35.84% *	36.45% *	43.14% *	ג. אסרב ללכת לחדר ולשחק במשחק ואספר לאמא שלי על ההצעה.

p<0.05* הבודל מובהק

N=226 כיתה ו' ; N=321 כיתה ה' ; N=204 כיתה ד'

לוח 37: שיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (כיתות)

ו'	ה'	ד'	שאלה
Mean (Std.)			עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
(1.348) 3.57 *	4.16 (1.125) *	() *1.2254.08	השיעורים עניינו אותי
3.71 (1.299) *	4.16 (1.132) *	4.17 (1.188) *	למדתי בשיעורים דברים חדשים
4.22 (1.057)	4.43 (0.956)	4.24 (1.106)	הבנתי את החומר שלמדנו
1.95 (1.198)	1.82 (1.269) *	2.11 (1.466) *	השיעורים בלבלו אותי
3.46 (1.508) *	3.98 (1.280) *	3.68 (1.440)	בשיעורים, הייתה לי אפשרות להגיד מה אני חושב או מרגיש

p<0.05* הבודל מובהק

N=248 כיתה ו' ; N=327 כיתה ה' ; N=230 כיתה ד'

לוח 38: ידע ותחושות בעקבות שיעורי "סביבה בטוחה", שאלון תלמידים (כיתות)

ג'	ה'	ד'	שאלה
Mean (Std.)			עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
(1.130)4.09	4.11 (0.988)	4.04 (1.305)	אני יודע לזהות אם מצב מסוים הוא לא בטוח
4.16 (1.140)	4.33 (0.868)	4.33 (1.073)	אני יודע מה לעשות כשאני נמצא במצב לא בטוח
4.21 (1.140)	4.26 (0.998)	4.07 (1.170)	יש לי למי לפנות לעזרה כשאני נמצא במצב לא בטוח
4.16 (1.293)	4.29 (1.231)	4.22 (1.331)	אם אני נמצא במצב מסוכן מותר לצעוק ולהתנגד באלימות
4.22 (1.279)	4.27 (1.218)	4.14 (1.332)	מותר להתנגד לאדם מבוגר או חשוב אם עבר על כללי סביבה בטוחה
4.14 (1.217)	4.20 (1.207)	4.24 (1.243)	אני מרגיש שאני יכול להגיד לילדים אחרים שהם עושים לי משהו שאני לא אוהב

N=242 כיתה ו'; N=330 כיתה ה'; N=224 כיתה ד'

לוח 39: סביבת בית הספר, שאלון תלמידים (כיתות)

ג'	ה'	ד'	שאלה
Mean (Std.)			עד כמה אתה מסכים עם המשפטים הבאים?
3.22 (1.294)	3.27 (1.224)	3.32 (1.330)	רוב התלמידים בבית הספר פועלים לפי כללי סביבה בטוחה
3.87 (1.284) *	4.14 (1.195) *	4.25 (1.219) *	כל המורים בבית הספר פועלים לפי כללי סביבה בטוחה
3.69 (1.329) *	4.00 (1.353) *	3.97 (1.314)	אני מרגיש שבית הספר הוא סביבה בטוחה עבורי
2.00 (1.322)	1.86 (1.341)	1.98 (1.466)	לא אספר למורה אם מישהו יפגע בי, כדי לא להלשין
3.89 (1.400) *	3.98 (1.380) *	4.35 (1.170) *	במקרה שארגיש שמישהו חצה את הגבול ונכנס למרחב האישי שלי - אספר למישהו מצוות בית הספר
4.08 (1.278) *	4.34 (1.164) *	4.36 (1.167) *	יש לי למי לפנות בבית הספר אם מישהו פוגע בי

p<0.05* הבודל מובהק

N=246 כיתה ו'; N=332 כיתה ה'; N=219 כיתה ד'

מכון הנרייטה סאלד
המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות

מכון הנרייטה סאלד - המכון הארצי למחקר במדעי ההתנהגות
רחוב קולומביה 9, ירושלים 9658326, טלפון : 02-6494444
szold@szold.org.il www.szold.org.il